

Nr. 3, vol. 2.

1936.

ŽVAIGŽDĖ - The STAR.

A LITHUANIAN QUARTERLY PUBLICATION, PUBLISHED BY A. MILUKAS & CO. AT 3534 RICHMOND STREET, PHILADELPHIA, PA. YEARLY SUBSCRIPTION \$2.00, SINGLE COPY 50c.

Rugpjūtis m. — August, 1936

LIETUVOS ATBUDIMAS IR JOS BUDINTOJAI.

Entered as second class matter at the Philadelphia Post Office under Act of March 3, 1879.

1904--1934

30 Metų Spaudą Atgavus

Tomas II

Lietuvos
Nacionalinė
M. Mažvydo
Biblioteka

Pranašų Julės ir bendraleidėjų leidinys,
„Žvaigždės“ spauda, Philadelphia, Pa., 1936.

LIETUVOS ATBUDIMAS IR JOS BUDINTOJAI.

S. Daukantas, atbudusios Lietuvos idealas-

Established 1883

Telephones

JOCHER, UPMANN CO.
INSURANCE

Representing
Springfield Fire & Marine Ins. Co.
Springfield, Mass.

200 Walnut Place
(Entrance 316 Walnut St.)
Philadelphia,

LEIDEJOS ZODIS.

Sitų knygų „30 Metų Spaudą Atgavus“ antrojo tomo išleidimas nusitęsė ilgiau, neatsiradus pas mus didesnio susidomėjimo senovės (kad ir „Aušros“) dalykais. Pernai ir šimet daug ginčytasi dėliai politinių ir partijinių reikalų, tad susirūpinusių ir įkaitusių tautiečių protas bei širdis ne labai linko į kultūros sritį. Trečiame šių knygų tome, kuris išeis po Naujų Metų, tilps aušrininkų pareiškimai, surankioti iš Amerikos ir Mažosios Lietuvos laikraščių.

„Draudžiamos“ literatūros įkūrėjas ir pasekmingiausias platintojas.

Jis pirmas rengėsi leisti laikraštį, bet rusų valdžia neleido.

COMPLIMENTS OF

F. F. FARREL, NEW YORK CITY

Martynas Jankus iš Bitėnų „Aušros“ uolus palaikytojas.

Andrius J. Višteliauckas, vienas
žymesniųjų „Aušros“ inkurėjų.

Juoz-Ignas Kraszewski „Aušros“
sumanytojas

Tautos Atbudimas.

(Šitą raštą, parašytą „Aušros“ 40 metų sukaktuvėms, tą (1923) metų pavasarį pertaisytą aušrininko prof. Jablonskio, pakartojame šiose knygoje. Jo sutrauką spaudos atgavimo 30 metų sukaktuvėse skaitė p-lė P. Jurgeliūtė. Sulyg Dr. A. Jusaitį ir kun. A. Miluką, kam pritarė pilnai 1923 m. ir prof. Jablonskis, lietuvių tauta niekad nebuvo numirusi ir jai nereikėjo iš naujo atgimti, nei iš numirusių prisikelti. „40-ties metų draudos“ nugalėjimą minėdami, gerai domėn įsidėkime, jog mūsų tautinė sąmonė, išsilaikiusi iki Versalles'o taikos konferencijai, privalo būti pagerbta kaip tos konferencijos dominuojančių veikėjų (prez. Wilson'o), taip ir visų lietuvių. Red.) .

Pirm trisdešimties metų, kada reikėjo rengti Shenandoah'ryje pirmutinis Amerikoje lietuviškas vakaras su lietuviškomis dainomis ir dekliamacijomis, man teko susidurti su keleta moterų dainininkių, kurios mokėjo dainuoti „senovišką dainą“ apie Lietuvos kalnus ir galiunus. Besiklausydamas tos dainos pažinau joje Baranausko dainą — „Lietuvos senovės paminėjimas“, parašytą 1862 metais, kurią Dr. Basanavičius idėjo pirmajin „Aušros“ numerin. Klausiamos dainininkės, bene tą „senovišką dainą“ išsimokinę nuo kokių savo pažystamų studentų, tvirtino, kad dainą girdėjęsios savo motinas dainuojant kaip mažos dar buvusios — (septyniasdešimtais metais). Tas yra priparodymu, juog patriotiškoji kun. Baranausko daina, liudijanti tvirtą tautos sąmonę ir gyvumą, virto liaudies daina dar prieš „Aušros“ pasirodymą.

Ir kitas Baranausko veikalas „Pasikalbėjimas Giesmininko su Lietuva“, parašytas 1856 metais, kurį persi-

L. Kondratavičius, Margier'io autorius.

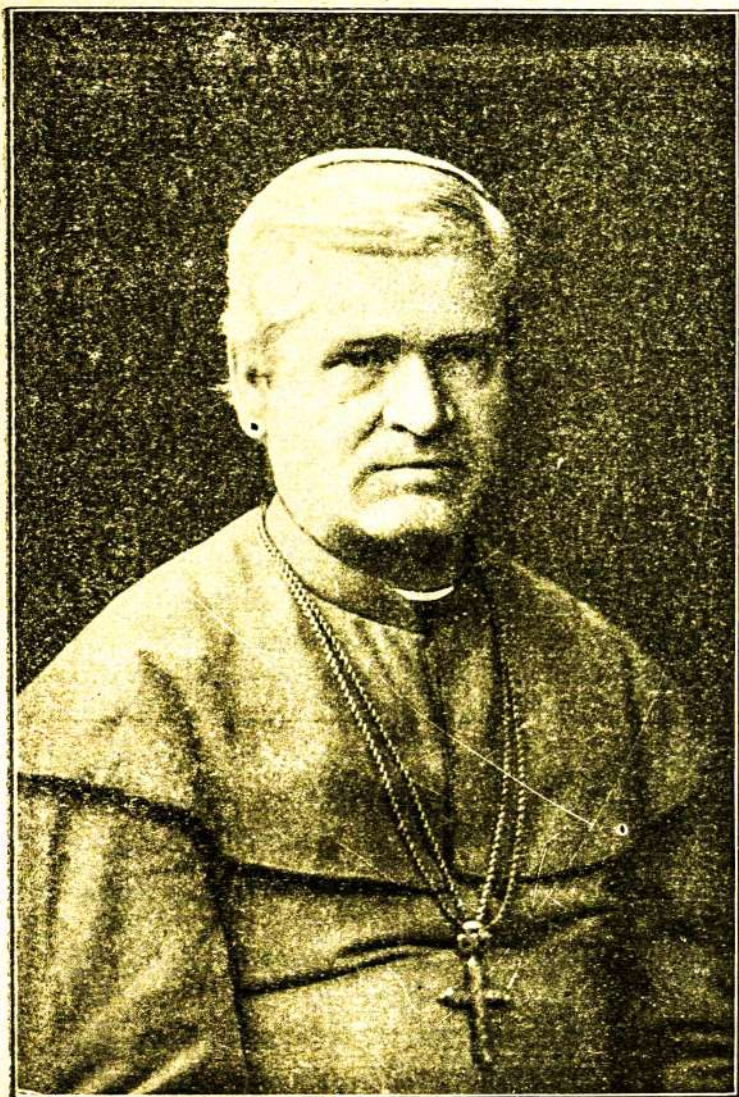
rašydavo mūsų jaunuoliai tėvynainiai į savo sąsiuventus ketvirtame XIX amžiaus bertainyje, yra didžiausiu prirodymu mūsų tautos sąmonės gyvavimo:

„Lietuvėle mano, Motinėle mano,
Tu užugdei mane jauna, meiliai išnešiojai.
Išmokei man' melstis ir vargelio vargti,
Klausyt tėvų ir senelių, su žmonėm gyventi.

.....
Ko taip gailiai verki, Motinėle brangi?
Ko taip gausiai Tau per veidą ašarėlės krinta?"

Tėvyninko teip širdingai klausinama Lietuva dainiaus žodžiais atsako:

„Kaip neturiu verksti, kaipgi nedejuoti,
Kad užtiko mano dienas devynios nelaimės.
Prašalninkai spaudžia iš keturių šonų,
Geidžia-trokšta mano mirties ir vaikelių galo.
Mylimieji mano, vaikeliai lietuviai
Nebeklauso mano balso, į žabangus lenda;
Meta mano kalbą, o svetimų tverias,
Meta mano nešenėlę, o vokiškai puošias.
Kožnas didžiu eina, nori pranešt kita.
Nei senųjų nebeklauso, prasimokę nieku.
Tarp sav' nesutinka, teismo ištol siekia;
Vienas kito nebes' kenčia, vienas kitu runglas
Padorybė skauti tarp jaunų prapuolė,
Pas'laidimas iš miestelių sraujom upėm tvinsta.
Visi vargdienėliai nori ponais būti,
Ir pragaišę trumpą amžių, kliut peklos vergijon.
Vaikai išisklaistė, lyg paklydę avys;
Naujos „vieron" sugadintos, kaip vilkai jų tyko.

Vysk. Antanas Baranauskas, Tautos dainius, pranašas.

Tyko neprityko ir visaip vylioja.
Mano rubais apsivilkę, mano žodžiais kalba.
Prakalbėčiau ašai motiniškais žodžiais,
Motinišką savo širdį išėmus parodyč' ;
Bet vilkai išgirdę išmoks mano balsą
Ir pražadę, pris'vylioję vaikelius nužudys.
Dėlto griaudžiai verkiu ir ašaros' tvinstu,
Ziurėdama int vaikelius jaučiu širdy peilį.
Eik sūneli mano, jaunolėli mano,
Kalbink, žadink lietuvninkus, vesk šventon Bažnyčion.
Tegu myli Dievą, Dievo Dvasios klauso,
Tegu vilki savais rubais, savais žodžiais kalbas:
Tegu senų vengia, sarmatlyvai auga,
Vienas kitą garbėj laiko, vienas kito lenk.as.....

Sunkiausiai persekiojimo laikais „Tėvynės Sargo“ redakcija perspaudino Baranausko „Tu Lietuva“, pavadindama tą giesmę „Tautiškąją Lietuvių giesmę“.

Esa, „tas ne lietuvis, kurs jos (tos giesmės) nežinos, jos žodžių nesupras, neužjaus ir iš gilumos širdies, pilnas karštos tėvynės meilės, ir vilties, nesušuks: „Neįveiksi sūnau Siaurės: mūsų širdys tvirtos! neįveiksi!“ Kad tos tautiškos kariškos giesmės dvasia apims visus Lietuvos valstiečius ir sodžius, pasakysime: padarėme, kas išpuola padaryti: platinome jos dvasią ir dabar džiaugiamės, kad neprietelių peiliai trupa, smeigiami į lietuvių širdis, kad kraunami ant mūsų krūtinių ledai beregint tirpsta“... (žiūr. T. Sargo“ N. 12, 1898, psl. 3.)

Tos tautinę dvasią pastiprinančios giesmės žodžiais sunkiausiose persekiojimo valandose reik ir šio vakaro susirinkimo ūpą pakelti:

„Tu Lietuva, Tu Dauguva, pasilikit sveikos!
Tegul visi šioj šalelėj sveiki žmonės laikos!
Tu Lietuva, tu mieliausia mūsų Motynele!
Tu Dauguva, tu plačiausia Lietuvos upele!
Plati, tyki, lig senovės garsi šalis mūsų:
Po tuos plotus viešpatavom ant giminės rusų.
Siandien rusai — po maskoliais maskoliškai rėdos.
Lietuvos gi tikrus vaikus spaudžia didžios bėdos.
Anei rašto, anei druko mums turėt neduoda;
Sako: tegul bus Lietuva ir tamsi ir juoda!
Kad tu, gudai, nesulauktum! Nebus, kaip tu nori!
Bus, kaip Dievas duos, ne tavo prisakai nedori.
Aštria, trumpa savo valdžia Dievo tiesas laužai;
Mygi, spaudi mūsų žemę, mūsų žmones gniaužai.
Nori savo valdžios peiliu mums širdis supiaustyt,
Nori savo ledu šaltu krutines apkraustyt.
Neįveiksi, sūnau šiaurės! mūsų širdys tvirtos!
Seniai yra išmėgintos, seniai keptos, virtos.
Neįveiksi! ant mūsų širdies trupės tavo peiliai!
Ledai sutirps ant krūtinės, tu pats teksei eiliai!”

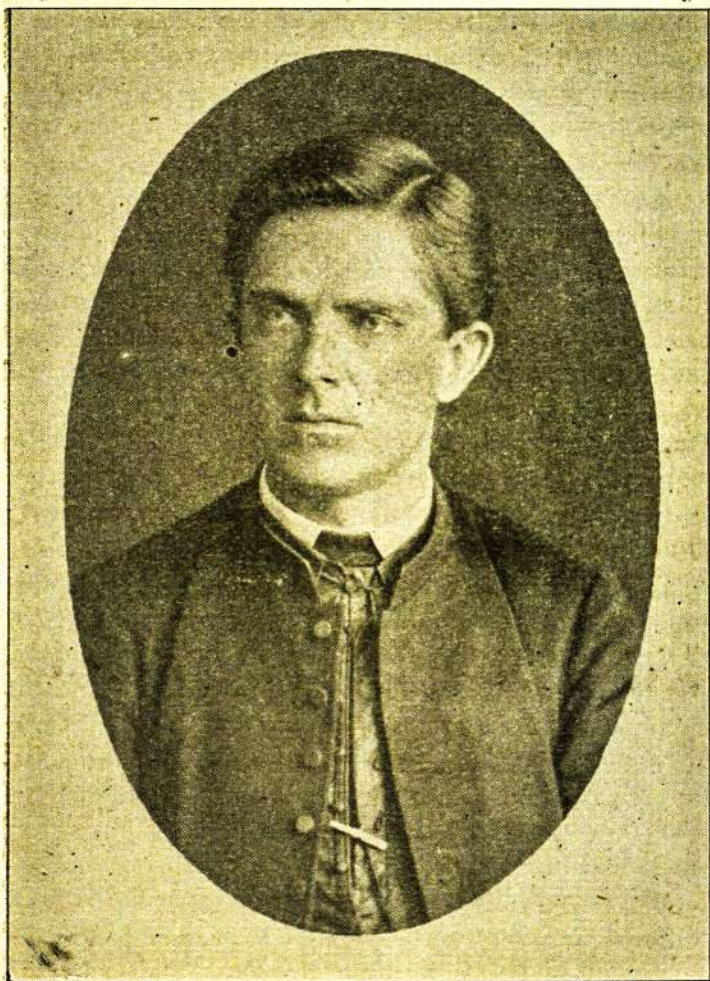
Iš miego budino ne iš numirusių kėlė „brangiąją Lietuvą“ ir aušrininkai dainiai: Miglovara Miliauskas, Veverys—Davaina Silvestravičius, Višteliauskas, Burba ir Sakalauskas, kurių dainelių pluoštą ši vakarą gavo kiekvienas čion atėjęs svečias, ačiū patrijotiškam pasidarbavimui panelių Kiziūčių, teip gražiai ir tiek daug darbo rašomąją mašinėlę idėjusių į tų dainelių pluoštą.

Gerbiamasis autorius (p. Harrison) sako, kad visas lietuvių tautinės sąmonės išsireiškimas prasidėjęs 1875 metais išleidimu Petrapily studentų ranka rašyto „Kalvio melagio“ ir Maskvoje „Aušros“, ir paskui 1883 me-

tais įkurtos nenuilstančio Dr. Basanavičiaus „Aušros“ Tilžėje (Ragainėje).

Seinų ir Kauno seminarijose, čia — jau tėvynėje, ėję tokie pat rašytiniai laikraštėliai dar daug didesnę įtaką turėjo tiek gausingiems lietuvių moksleiviams, seminarijų klierikams, tiek plačioms lietuvių žmonių mišioms, — tiems ištroškusiems tautos žodžio skaitytojams, kurie su įvardytais čia laikraščiais glandžių santykiu dar neturėjo. Ypač Kauno seminarijoj buvo galinga įtaka, stiprinanti mūsų tautos sąmonę jaunuomenės tarpe: ten tebebuvo gyvos vyskupo Valančiaus tradicijos, joje buvo ir tokių didelių viso lietuviškumo žinoyų, kaip Jaunius ir Baranauskas... Pas Baranauską atvykdavo iš Vakarų Europos įžymių mokslininkų filologų pasitarti apie didžiuosius, nežinomus Vakarams mūsų kalbos dalykus. Prof. Jaunių lankydavo ne tik tai Europos mokslininkai, bet ir snūduriavusios tėvynės budintojai — ne tik tai pagalbos ieškodami painių — painiausiems klausimams išspresti, bet ir einamais dienos reikalais paraginimų ir patarimų sau rasdami jo pilnoje įkarščio ir šiaip pamokymų jo gražioje lietuviškoje kalboje. Ir man teko karta, su budinusiū „Aušros“ laikais Lietuva iš miego Petru Kraučunu, turėti vieną tokį interview su to meto Lietuvos orakulu Jaunium. Atminkime, kad Kauno seminarija*) yra davusi mums tokių vyrų, kaip Maironis — Mačiulis, Jakštas — Dambrauskas, — kurie juk, — auš-

*) Dr. J. Šliupas savo paskaitoje apie „Aušrą“ Laikraštinių Kursuose apie Kauno seminarijos įtaką į aušrininkų būrelį pasakė: „Nėra galima užmiršti nė Kauno seminarijos klierikų, kur mokėsi tuomet Dambrauskas, Lideikis, Jurgaitis, Žebrius ir kiti. Jiems lengviaus buvo: turėjo mokytojais kun. Baranauską, kun. Jaunių; be to, seminarijos bibliotekoje gulėjo rankraščių Poškos, Pabrėžos, S. Daukanto ir kitų senesnių rašytojų. Čion lengviaus buvo surankioti žinutes apie pamirštus senesnius rašytojus. Tarpe klierikų buvo užsidegusių rinkti pasakas, dainas ir t. t. (Žiur. „Krašto Balsas“ 1923, N. 41—47.)

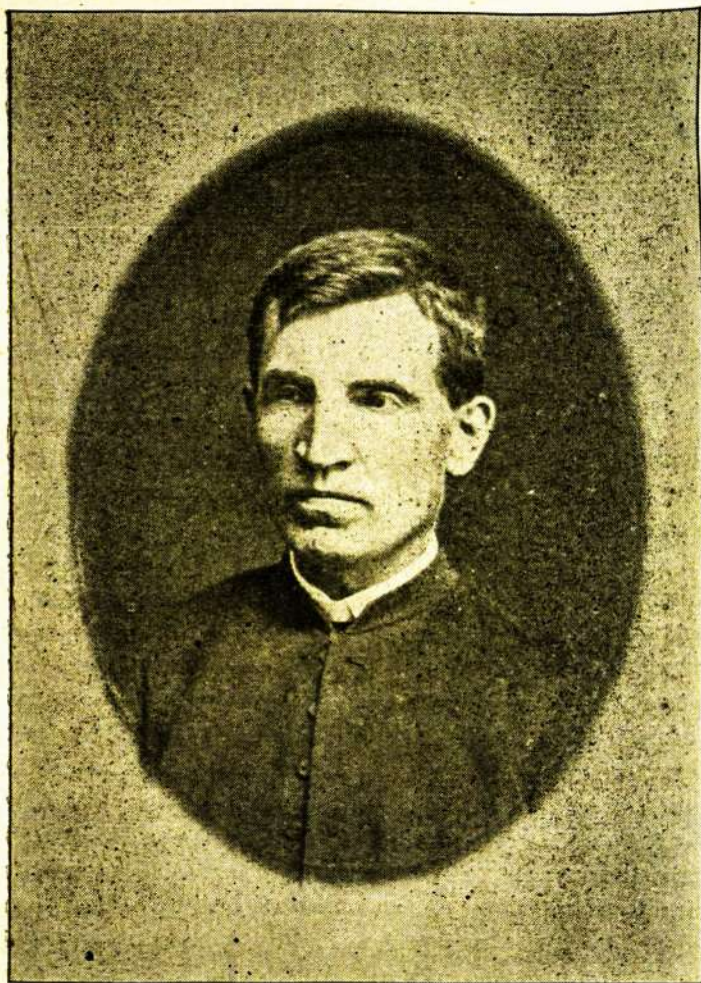

Prof. kun. K. Jaunius Aušrin'ukas. (Jablonskis didžiausias dabartinis kalbos žinovas, nustačiusis mūsų kalbos rašybą, vadina save Jauniaus mokiniu (žiūr. „Lietuvos Atgijimas“ p. 100).

rininkai yra, Pakalniškis — Dėdė Atanazas, dirbęs „Apžvalgoje“ kun. Urbanavičius ir „Tėvynės Sarge“ Vaižgantas — Tumas, didžiai gražios kalbos rašytojas Gerutis — J. Balvočius, Dzidočius Dumbriė — Bikinas, Alekna, vysk. Skvireckis ir daugelį kitų.

Ponas Harrison savo knygoje mini, kad, rašydamas savo Lietuvos Istoriją, ėmęs jai materialą iš Vyduno „La Lituanie Dans le Passe et Dans le Present“, Stasio Salkauskio „Sur les Confins de Deux Mondes“ ir Ehreto „Litauen“, jai teippat pasinaudojęs ir dažniais pasikalbėjimais su Lietuvos leader'iais: Smetona, Sliževičium, Naruševičium, Stulginskiu, Galvanauskiu, Dobkevičium, Dr. Sliupu, M. P. Klimu, M. Yču, Balučiu, Kairiu, baronu Silngu, Prof. Simkum, Prof. Valdemaru ir daugeliu kitų, labai gabių, labai išmokelintų ir daug kalbų mokančių vyrų.

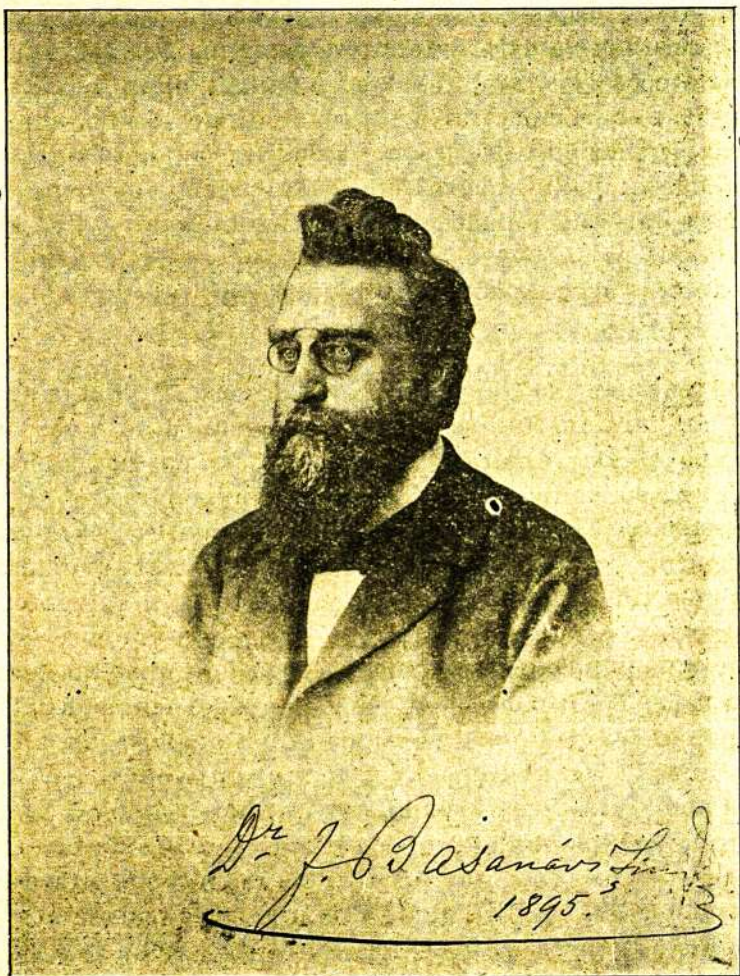
Pasidžiaugdamas, jog gabus Londoniškie „Times'o“ buvusiis korespondentas, pasaulio klajunas arba patranka, kaip jis pats (Harrison) prisipažįsta, nesigaili žodžių pagerbti ir išbranginti mūsų tautos veikėjams, didiesiems jos darbuotojams; vardan teisybės aš turiu čia išreikšti didį pasigailėjimą, kad kaikuriems tų, jo paminėtų, mokslo vyrų stinga žinių apie savo tautos, net netolimos praeities žymius atsitikimus... Tolygų pasigailėjimą pirma manęs išreiškė ir kiti. Be abejo Jūs kaikurie būsit skaitę prof. Valdemaro, straipsnyje — „Tautos Reikalas“, „Krašto Balse“ (bene šių metų vasario 23), kur jis rašo: „Kelintas pas mus rasis inteligentas, kurs bus skaitęs Baranauską, Kudirką, Maironį, Tumą, Kreve. Man teko kalbėtis su valdininku, geru patrijotu, kurs pirmą kartą išgirdo iš manęs apie Satrijos Raganą ir Lazdynų Pelėdą. Per visą savo amžių — o jis jau nejaunas — jam nei kartą neteko

Kun. S. Gimžauskas. „N'ier tevines be liežuvia Kiekv ens szitu gal suprasti:
Atimk kalbą nuo Lietuvia, Tai Lietuvos jau ir n'esti”.

girdėti šių vardai! Kiek rasime Kauno Universiteto profesorų, kurie nemoka rašyti lietuviškai ir nežino nei vieno iš primintųjų čia vardų! Taigi ne iškabas badykime pirštu, o rodykime į tuos mūsų „intelligentus“, kurie neskaitė „Anykščių šilelio“, „Jaunosios Lietuvos“ ar „Dainavos šalies padavimų“. Nevarykime jų į Daukšos Postilą, bet reikalaukime, kad žinotų žymius dabarties veikalus, kuriais galima gērėtis....“ Gražiai kalba p. Voldemaras, tik gaila, kad ir jo tame pat straipsnyje randame žymų lapsus linguae, kad „Aušros“ 40 metų sukaktuvės esą „keturiosdešimtys metų Lietuvos iš numirusių p r i s i k ė l i m o“ (sic!) sukaktuvės.

Dirbdami mokslo darbus svetur, daugelis mūsų inteligentų neturėdavo progos sekti savo žmonių 40-ties metų sunkiausias kariones; kiti jų nenorėjo to nė daryti, bijodami netekti šiltos vietelės. Leisdami savo dienas nuošaliai nuo lietuvių pilniausio pavojų gyvenimo, ne visi, net „pasišventėliai“ galėjo pasipažinti kaip reikiant su mūsų pasižymėjimais darbe ir laimėjimais. Iš raštų irgi negalėjo to patirti, nes ligi šiolei, galima sakyti, neturime spaudintų veikalų, kuriuose galima žmogui pasiskaityti apie mūsų veikėjų kovas dėl spaudos laisvės. Bet tas dalykas, mano nuomone, nepateisina tų vyrų, kurie, stoję tautos pryšakyje, nepasirūpina plačiai ir visašališkai pasizinti su svarbių — svarbiausiais savo šalies gadynės kūriniiais ir neįstengia kaip reikiant informuoti apie juos užsienį. Jei kurie-nekurie tų žmonių taip daro kokiais asmens arba partijos tikslais, tai jie vien patys sau išduoda liudymą, jog jie menki yra valstybės vyrai (poor statesmanship), o rasit ir netobūli patriotai. Kaip mato te iš fotografinio „Aušros“ prakalbos puslapio mūsų vakaro programoje, Dr. J. Basanavičius vaikais vadina žmo-

Dr. J. Basanavičius „Aušros“ įkūrėjas.

nes savo istorijos nemokančius. Nevadysiu vaikais esančių Lietuvos valdžios viršūnėse asmenų, bet ši vakarą patrioto pareiga yra ir tokiems pasigailėjimą išreikšti, kad jie nenori matyti to ar kito naudingo darbo, ypač, kada jie pražiopso 40-ties metų amerikiečių lietuvių tautinį darbą; jei, ir atsigrežia jie, bekalbėdami apie bendrus tautos dalykus, į mūsų pusę, tai vien tada taip daro, kada atsiunčia į šią pusę mūsų dolerių ne visada taktingus ieškotojus arba nelaimingos registracijos nesumaningus vykdytojus.

Insakus p. Račkauskas, kalbėjęs čia šį vakarą apie „Aušrą“ ir „aušrininkus“, 1914 m. išspausdino savo statistinį veikalą „Amerika“, kur tarp kitko pažymi, kad iki 1914 m. su šimtais tūkstančių lietuvių emigrantų atvykę nemaža (225) ir išėjusių mokslus specialistų (kunigų, daktarų, advokatų, muzikantų ir t.t.). Šį vakarą suėjome čia apie 100 apšviestėsiu lietuvių pasidžiaugti „Aušros“ vakarą. Suėjome, žinoma, ne visi: gerai žinome, kad vien mūsų didžiojo New Yorko apygardoje skaičius lietuvių bernaičių ir mergaičių, išėjusių augštasias mokyklas ir pelnančių čia duoną mokytais profesionalais, siekia kelis šimtus. Bet viešame mūsų lietuvių gyvenime jų itakos nematyti. Nemokėdami savo kalbos ir menkai nusimanydami apie savo tautos dalykus, vieni jų eina tais keliais, kuriuos jiems pramina atvykę iš Lietuvos drasesni mažamoksliai, bet turį geras akis ir gerkles įvairių srovių lyderiai, kiti visai šalinasi dėl įvairių priežasčių, jiems patiems nežinomų, nuo lietuvių. Iš to jokios naudos nėra mūsų senajai tėvynei, iš to yra daug nuostolų mūsų mokytajai jaunuomenei. Lietuvių tauta nėra visai menka: neturėdami jokio pagrindo, ją tik mūsų priešai niekina

ir menkutę išranda. Jūsų prasti, paviršutiniai imant, ir nemokyti tėveliai, čion atkeliaudami, yra atsinešę paveldėtų Lietuvoje labai augštos kultūros ir didelių dvasios jėgų, ką liudija ir Jūsų toks žymus prasimušimas, tarp daugybės nelietuvių, šios šalies darbo įstaigose.

Ydant daugiau drąsos turėtumėm ir noro — pasirodyti visur Amerikos piliečiais lietuviiais, galiu dar vieną dalyką iškelti aikštėn šiam reikalui — turiu griežtai pareikšti, kad lietuvių tauta, turinti daug garbingų ypatybių, nors mūsų priešai jas niekina, visados per ilgus amžius yra išlaikiusi savo tautos sąmonę ir niekadės nebuvo išsižadėjusi savo gyvybės. Jei ir snūduriavo gana sunkiai retkarčiais, tačiau jai nereikėjo jokio atgimimo: jai atbusti ir sukilti tereikėjo iš miego. „Aušros“ pasirodymas 1883 m., kurios 40-ies metų sukaktuves čia mes taip gražiai paminime, yra vien „pradžia tautiško susipratimo ir sąmoningo, organizuoto tautos apsigynimo nuo žalingų svetimų įtakų“. Teip rašė didžiojo karo metu mūsų mokytas istorininkas kun. Dr. Jusaitis, ir šios šalies didieji minties vadai, įtakingieji laikraščiai ir žurnalai su milijonais savo skaitytojų jam pritarė. Pritardamas tam jo tvirtinimui, aš turiu dar šį vakarą Jūsų dėmesį pakreipti ir į svarbius veikalus, kuriuos yra nudirbę mūsų 19-jo amžiaus rašytojai. Kalbėsiu tikrai apie išymesniuosius to amžiaus rašytojų darbus.

Jog su „Aušra“ prasidėjo mūsų tautos organizuotas apsigynimas nuo svetimų įtakų, ne didesnis „pastūmėjimas atgimimo judėjimo“ (to promote the Renascence movement), tariant p. E. J. Harrison'o žodžiais, galima įrodyti ir jo paties žodžiais; kalbėdamas apie Muravjovo gadynę, p. Harrison sako, kad mažiau nekaip per dvejus metus buvę pakarti 123 asmenys, 972 lietuviai buvę nu-

teisti katorgon, 1427 ištremti Sibiran... iš viso rusinimo aukų mažiau kaip per dvejus metus buvo 9361 asmuo..... Bet su Muravjovo pasitraukimu nepasibaigė lietuvių kankynės..... Perskaičius psl. 63 — 65, kiekvienam darosi aišku, kad autorius pats sau prieštarauja, kalbėdamas apie a t g i m i m a .

Dr. Bacevičius, kalbėdamas šį vakarą apie lietuvių spaudos kankinius, gerai pasakė, kad reikėtų daugelio didelių tomų — aprašyti Lietuvos sūnų, dukterų kentėjimams dėl savo kalbos, dėl lietuviškų raštų, dėl tautiškos sąmonės išreiškimo raštuose ir šiaip gyvenime. Apie vieną pirmiausių mūsų spaudos kankinių kun. Dovidavičę, „Siauleniškio Senelio“ autorių, Muravjovo ištremtą į Siberiją „už blėdingą įtaką į vysk. Valančių“, galite plačiau pasiskaityti „Tėvynės Sargo“ knygelėse, N. 8 ir 9-me, 1896 metų. Kiek tūkstančių, aiškiai sakau, tūkstančių, ne šimtų, nuo Muravjovo laikų, šviesesniųjų lietuvių, „šiaurinių gudų pusėje“ vargdami, liudijo apie savo tautos sąmonę, beskaitydami mūsų mokslininkai ilgus metus turės darbuotis.

Dr. Jusaitis sako: „Patėmytina, kad laikraštis „Aušra“ išoina Prūsuoje; nes lietuviška spauda po 1863 metų lenkų sukilimui buvo Rusijoje uždrausta, ir tik po 40-čiai metų sunkios nelygios kovos visos tautos už savo spaudą, prikentėjus tautiškos idėjos kankiniams platintojams lietuviškų knygų Siberijoje, Vologdoje, tolimose Rusijos gubernijose ir Lietuvoje kalėjimuose, lietuviška spauda tapo ir vėl pavelyta Rusijoje 1904 metuos“.

Paziūrėkim kaip kalba patys aušrininkai apie XIX amžių ir „Aušrą“. „Raštuose ir Raštininkuose“ (psl.

M. Davainius Silvestravičius, „Aušros“ Wewersys — rašė Amerikos „Vienybėj Lietuvninkų“ kaip „Žaltys“; suriako medžiagą S. Daukanto bijografiai.

222) skaitome: „Iš viso paėmus XIX šimtmetis yra pilnas gyvumo. Pradžioje šio amžiaus dirbo Poška, Drazdauskas, Rėza ir Stanevičia; vėliaus turime daugel dirbusią gadynę Daukanto, Ivinsko, Valančiausko, Kuršaičio ir daugelio kitų. O nuo laiko, kada Muravjovas ir Kaufmann, gundomi Mikuckio, uždraudė spaudą lietuviškų raštų lotyniškėmis raidėmis, prasidėjo tikras Lietuvos atsigimimas, mat nėra to blogo, iš ko geras negalėtų būti išgautas, ir čion pilna eilė vyrų stojo ir stoja prieš dvasišką jungą svetingenčių kariaujant“.... Kiekvienas čia supranta autorių be gilesnio pagalvojimo pavartojus žodį „atsigimimas“. Jei XIX šimtmetis, apskritai imant, yra buvęs pilnas „gaivumo“, tai kaipgi galima prileisti, kad Lietuva, tame amžiuje virtus lavonu, kuris tik to amžiaus pabaigoje buvo atgaivintas.

Ne pamirškim, jog 1890 m., Sliupui rašant „Raštus ir Raštininkus“, nebuvo žinoma daugel rašytojų, liudijančių apie tautos sąmonės ir gyvybės išsilaikymą.

Atsimindami baisių baisiausių anos gadynės, 1865 — 1905, gyvenimo sąlygas ir bendrą Lietuvos žmonių prisirišimą prie savo šalies, mes suprasim, dėlko didžiausieji mūsų tautos budintojai labiausiai rūpinosi, kad jų kilnus darbai neišeitų aikštėn.

D. J. Basanavičius savo straipsnyje „Medega dr-o V. Pietario biographijai“ tarp kitko parodo ir kaip Dr. V. Pietaris bijojosi duoti atsakymą p. Mikalojui (Mikolainiui) Tilžėje... „padaryk“, rašo jis Basanavičiui Bulgarijon, „man tą loską, ir nurašyk į Tilžę po adresu p. Mikalojaus — ..., jog siuntinius aš nuo jo gavau, vienok nuo manęs tegul niekadoms nelaukia jie jokio atsakymo, ba negaus. Ir negaus dėlto, jog aš dėl niekų nenoriu rizika-

Prel. J. Maciulevičius — Maironis.

vot ir susidėt su jais. Man net dyvai, ko jie nori nuo manęs".*)

Pernai švenčiant ir keliant Gužučio — Fromo, gausingų veikalų autoriaus, šimto (100) metų sukaktuves nuo gimimo dienos, P. Mikolainis teikėsi pranešti spaudoje, kaip atsargus buvęs Gužutis, slėpdamas savo veikalus net nuo artimiausių giminių, nenorėdamas žiloje senatvėje įpulti į rusų nagus.**)

Iškeliavusiam iš tėvynės Sliupui nežinoma buvo kelerins metus Gimžausko, „Lietuvos Bičiuolio“ ir kitų to autoriaus poetiškų leidinių įtaka, padaryta tautiškos sąmonės gynėjų masei tėvynėje. Apie didžiulius Dr. Pietario darbus tik po jo numirimo sužinojo lietuvių visuomenė.

Baranauskas, apie kurio karštą gimtosios šalies meilę kelias dešimtis metų Lietuvos jaunuomenė liudijo, dainuodama

„Su Diev Lietuva,
Man linksma buvo
Gyvent tavo šalelėj“

jautėsi labai ižeistas, kad Dr. Basanavičiaus pavaduotojas patalpino „Aušroje“ No. 1-me. „Giedu dainelę savo giesmele“ su jo vardo pavardės pirmomis raidėmis. Leidėjo pavaduotojas (vietininkas, Vokietijos gyventojas) be abejo pilnai nesuprato tos baimės mūsų poeto, kad jo svarbus darbas, auklėjimas būsimųjų Lietuvos budintojų, gali netikėtai būti rusų valdžios pastebėtas ir baigtas jo ištrėmimu, prašalinimu iš savo vietos ir darbo.

...Prieš 30 metų teko man matyti pas kun. Burbą keli kun. Gimžausko laišakai. „Lietuvos Bičiuolio“ autorius

*) Dirva Žinynas, Liepos m. 1903, psl. 106.

***) Žiūr. „Gužučio Biografijai Medžiaga“ „Žvaigždės“ N. 2-me, 1923.

ir tautiškos sąmonės stiprintojas Vilniuje 80-ais metais bijojo net savo rankos raštą popieroje aiškiai išreikšti. Apsimesdamas neapšviestu kaimiečiu, rašė jis tyčia spaudos raidėmis, kun. Burbą tituluodamas „Patim“, save „Viešpačiu“. Adrese buvo pasakyta kun. Burbos pavardė, bet vidury laiško pažymėta, kad tą laišką „Pačiam“ perduotų.*) Taip atsargus buvo Gimžauskas, ir vis dėlto ji susekė rusų policija. Syki susektas, įtartas, buvo ir savo vyskupijoje laikomas įtariamumu, pavojingu žmogum ir nebegalėjo paskiau taip sėkmingai tarnauti savo tautai.

„Auršrininkai“ patys nelaiko Lietuvos numirusiu ir atgimusiu lavonu, jie nelaiko save nė to lavono atgaivintojais. Kad taip yra tikrai, paliudija mums jų pačių žodžiai, ištarti po didesnio apmąstymo.

Tuose pat „Raštuose ir Raštininkuose“ (psl. 225) Sliupas „Aušra“ taip apibudina; „Aušra“ (nuo 1883 — 1886) buvo tikrai tėvynišku laikraščiu, palengva ji prie savęs buvo pritraukusi bundančius iš miego apšviestus... nežiūrint į visas paines „Aušra“ gerai atliko darbą pabudinimo lietuvių, prie tam ji supažindino tarp savęs apšviestus lietuvius"... kitoje vietoje tame pačiame veikale cituojamas Dr. Basanavičius, (psl. 189) kalbėdamas apie „Aušros“ tikslą sako: „**A u š r o s m i e r i s — l i e t u v i u s p r i b u d i n t i i š m i e g o**". Aušrininkas Rygiškių Jonas — Jablonskis — Obelaitis savo straipsnyje „Aušra“ ir Aušrininkai“ rašo: atsiminę didžiausius „Aušros“ laikus, imkime didesnę armiją, bet „aušriškai“ krašto ir tautos darbą dirbti: sutartinai,

*) Mylimas Pats! Viešpačiam neigi Stakučiui nieko nerašykite, bet norėdamas galėsit šį bei tą pranešti Motejui, kursai ten gyvena, kame ir pirma buvo... Žiurkun. S. Gimžauskas" — „Žvaigždė" N. 15, 1911.

didžiau save aukodami ir labiau eidami subudusių, dabar jau visai kultūringu, tautų ir kraštų pavyzdžiais, tais pavyzdžiais, apie kuriuos ir „Aušra“ dažnokai rašydavo keliamiems iš miego savo skaitytojams“.*)

Kiekvienas, šiek tiek dalyvavęs „mūsų karionėse“ dėl spaudos laisvės, žino, kaip paojingas anuomet buvo pats vien susinešimas su užrubežiu: kuodidesnis darbininkas ant tėvyniškos dirvos tuo atsargesnis buvo. Jogei šimtai milžinų darbininkų slėpėsi, tai dar ne ženklas tautos negyvumo.... Bet grįžkime prie atbudimo, ne atgimimo.

Paklausykime sunkių mūsų atbudimo karionių Pindaro — aušrininko Maironio:

„Atsibudus iš amžino miego tėvynė,
Kad ant karto akis užmiegotās pratrūnė,
Nusiminus aplinkui vien mato kapus...
Atsigrėžus tada nuo rusčios dabarties,
Praeityje raminančios jieško vilties,
Ir paveikslas jai švinta tada įtabus:

Kaip tą valtį bedaužo putojančios marės,
Zudė Lietuvą barnės, netaikos ir karės,
Bet štai Vytautas valdančias ima vadžias:
Ir nuo marių lig marių, nuo Pruto lig Dono,
Vakarykščiai jo priešai privengia valdonol
Pats Kryžnotis jo gerbia valdybas plačias!

Pranokėjų didžių atsiminus gadyne,
Kad Didvyrio šešėlių išvydo tėvynė,
Jaunas kraujas jai gislose tvinkčiot pradėjo,
Ir nulenkusi galvą prieš Vytauto vėlę,
Tarp didžiųjų jo vardą nudžiugus pakėlė,
O jo kapą gudams neužleist prižadėjo.”

*) „Lietuva“, N. 15 (1168), 4 d. kovo 1923.

Dr. V. Kudirka.

Paklausykim, ką poetas Jaunimo Giesmėje (1895) aušrininkų ir anų pasekėjų vardu skelbia pasauliui:

„Ilgai miegojo mūsų žemė;
Didžiavos vien tėvų kapais:
Prašvis laikai ligšiol aptemę:
Didžiuosmės vyrais ir darbais.

Ranka mus spaudžia geležinė,
Krūtine apkala ledais;
Dvasia uždekim sau krūtine!
In kovą stokim milžiniais!...

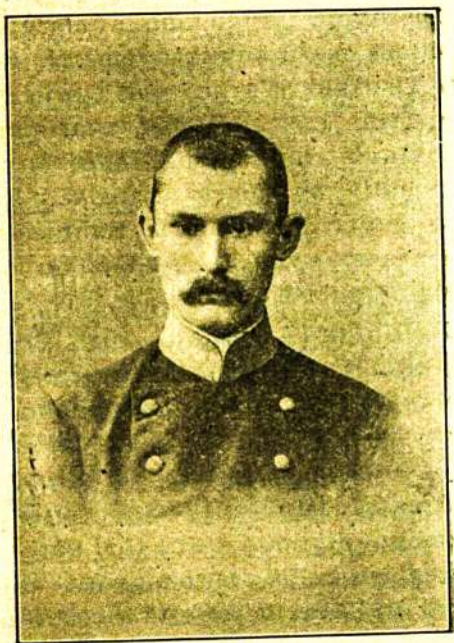
Tas ne Lietuvis, kuris tėvynę
Bailei, kaip kūdikis, apleis;
Kursai pamis, ką amžius gynė
Tėvai kraujų lašais brangeis...

Tas ne Lietuvis, kurs dar bijo
Išsivadėt miegų nakties,
Kurs bėgs nuo triūso, kalavijo,
Kursai didžiais darbais nešvies.”

Budino iš miego, ne iš numirusių kėlė, Lietuvą prel. Gimžauskas savo knygelėmis „Ant naujų Metų Lietuvai Dovaniale — 1879 metų“, Leipzige spaudintomis. Garsias savo eiles „Lietuvos pagyrimas isz svetimios szalies iszdainotas“ jis pradeda:

„Tinai tinai labai toli
Matau asziesi sava broli.
Ti Lietuva mano brungi,
Myliu asziesi tu padungį! ir t.t.

Skatindamas sulenkėjusius lietuvius pabusti, šaukia jis po kelių metų kitame savo leidinyje — „Lietuvos Biėiuolyje“:

Pr. Vaičaitis.

N'ier tėvynės be liežuvia
Kiekvens szitu gal suprasti:
Atimk kalbu nuo lietuvia
Tai Lietuvos jau neb' rasti'.*)

Siu metų „Lietuvoje“, kovo mėn. numeryje, paskirtame „Aušros“ 40-ies metų sukaktuvėms, J. Kraučiuonas, vienas buvusių Tilžiškio „Varpo“ redaktorių liudija, kad Suvalkuose, pačiam Lietuvos pietvakariniam krašte, i gimnazijos mokinius „L. Bičiuolio“ eilės buvo padariusios labai didį ispūdi ir sukėlę entuziazma.... Kun. Barba kalbėdavo, jog šimtai Vilniečių ir Kauniečių jaunimo atkartodavę Gimžausko žodžius ir anais buvo pažadinti stoti i tėvynės ginėjų eiles.

„Raštų ir Raštininkų“ autorius (psl. 86—87) labai giria brolių Juškevičių, kun. Antano ir profesoriaus Jono literatiškus veikalus. Esą, „Lietuvos mokslininkai“, niekad os neužmirš vardo savo nenuoalsaus darbininko... Jis cituoja ir J. Juškevičiaus „Kalbos lietuviško liežuvio ir lietuviškas statrašas“ išleisto 1861 m., prakalbos dalį: „kiekvienam žmogui prigimta kalba turi būti meilinga ir brangi. Prie to mūsų kalba yra taip gaudi, valinga ir bagota, taip didžiai ori liežuvių moksle ir reikalinga del pažinimo tikro būdo mūsų senovės ir mūsų prabočių veikalų.“

Broliai Juškevičiai nenuilstamai darbavosi beveik ketvirtį amž'aus, budindami iš miego snūduriuojančią, bet ne numirusią tautą. Jų darbą vertina ir yra įvertinę savo laiku ir ne lietuvių mokslininkai (pavyzdžiui Baudouin de Courtenay); net pati Rusijos valdžia, taip užsi-

*) „Žvaigždės“ 1911. N. 15, dešimtmetinių sukaktuvių numeryje, tilp platesnis aprašymas apie kun. Gimžauską, anojo „Ant Naujų Metų Lietuvai Dovanialę — 1879 metų“, „Lietuvos Bičiuolį“ ir anojo įdomus laišškai i kun. A. Barbą.

spyrusi anuomet į kapus įvartyti lietuvių tautą, tolydžio kalbinama tu nenustamųjų brolių Juškevičių, branginamų ir to laiko užsieninose, apsiėmė pagaliau pati išspausdinti jų veikalus. Kazanės universitetas 1880, 1881 ir 1883 metais išspausdino trijuose dideliuose tomuose kelis tūkstančius kun. Antano rinktų dainų, Petrapilio Mokslo Akademija, išspausdinusi 1880-tais metais didelį tomą „Svodbinių Dainų“, ima spausdinti, po priežiūra įžymiausių Rusijos mokslininkų filologų, mižinišką kun. Antano Juškevičiaus lietuvių kalbos „Zodyną“...

A! Ponios ir Ponai, Jus, čia laisvoje Amerikoje gimę ir auge, negalite suprasti, kaip malonu buvo 80 ir 90-ais metais Lietuvos tėvyninkams, rusų žandarų gaudomiems, lenkų pajuokiamiems, litvomanais, lietuviškomis meškomis pravardžiuojamiems, išgirsti apie pasekmingą brolių Juškevičių darbą ir laimėjimą tame darbe! Traukdavosi Lietuvos tėvyninkai iš tolimos Kazanės ir Petrapilės cenzūruktas knygas, prie kurių nedrįso kibtį žandarai, vyskupo Baranausko veikalų veikalą „Anykščių Sileli“, 1861 metais pirmą kartą Ivinskio kalendoriuose pasirodžiusi, o paskui atspausdintą kaipo tikrai žmoniškos lietuvių kalbos labai gražų veikalėlį 1875 m. Geitlerio veikale „Litauische Studien“ ir 1882 Hugo Veberio „Ostlitauische Texte“.

„Kalnai kelmuoti, pakalnės nuplikę

Kas jusų grožiai senobiniai tiki,“ ir t. t.

drąsiai rašė į savo sasiuvinį jaunuolis lietuvis, būsimas kuklus, bet užsispyręs tautos samonės išlaikytojas, būsimasis Lietuvos veikėjas ir budintojas. Viešai pasirodydamas su tais moksliskais, kurių negali niekas kušinti, dalykais, kitas cenzūros draustinas dainas savo atmintyje jis pasilaikė ir dainavo progai atsitikus. O lietuviui dainuojančiui ką padarysi?

Sveicarų mokslinčius P. Joseph Ehret savo veikale „La Lithuanie Passé, Present, Avenir“ gerai sako apie mūsų dainas. „Ces chants de dainos constituent aujourd'hui encore la partie essentielle de l'art musical lithuanien; le peuple considere ces melodies comme siennes et les aime de toute son ame. Le matelot, sur le radeau qui le conduit du Nemunas a la mer, rame en chantant d'elegiaques dainos; le paysan brandit en mesure son fleau et accompagne son travail de melodies populaires. En filant et en tissant, les Lithuaniennes celebrent dans leurs dainos un monde plus beau, une vie pleine du bonheur printanier. Ces melodies sont un bien national que les policiers russes ou polonais n'ont pu detruire, et les Lithuaniens se sentent heureux dans le pays enchanté des sons (psl. 371 - 372).

„Giedu dainele — savo giesmele
Apie rūpesčius, vargelius
Lietuvos Krašto: ne teip iš rašto,
Giedu senųjų žodelius...“

(„Ausra“ 1883, N 1, psl.)

Siuos vyskupo Baranausko žodžius artistiskai mums ši vakarą dainavo p. Kraučiušas. Gerai įsidėkite, kad ta daina Basanavičiaus idėta pirman „Aušros“ numerin, parašyta 1862 m. Tas mūsų atbudimo pranašų — dainių „naujas giesmes“ giedodavo spaudos uždraudimo laikais paskui apšviestiesnius jaunuolius visas Lietuvos jaunimas. Paikas rusų žandaras ir akyplēša naujalenkis, kaip anuomet juos vadinta, nesuprato tų dainų — giesmiu galybės... Atėjo laikas, kada, sustojus tautai vienon glaudžion eilėn prieš savo nevidonus, be žaislo ginamai jų tautai galėjo drąsiai sušukti mūsų pranašas*) Maironis:

*) Slgk. A. Smetonos „Maironies 60 metų sukaktuvės“ „Tėvynės Balso“ N. 201.

J Mačys—Kekštas.

„Nebeužtvenksi upės bėgimą
Norint jau eitų ji pamažų.
Neb'sulaikysi naujo kilimo
Nors ji pasveikint būtų baisu”

Prof. Ed. Volteris, žymus mokslo žmogus, tarnavęs ilgą laiką Petrapilio Mokslo Akademijoje, išduodamas jai 1887 m. savo darbo raporta, praneša, kad lietuviai savo literatūroje turi jau apie tūkstantį veikalų, kad ligi 1883 m. mūsų buvę išspausdintos jais 807 knygos. Savo raporte jis cituoja ir Hilferdingo žodžius, Solkovičiaus užrašytus leidinyje „Nieskolko zamiečanij o litovskom i žmudzkom plemeni.” (I, psl. 117): „I tak litovskij narod v Rossii imiel na svojem jazikie nie tolko raznyje knigi dla religioznago i nravstvennago nastavlenia, u nego jest i ne bolšaja literatura”.

Tas pats mokslininkas savo aprašomajame*) veikale šiaip kalba apie Valančių ir Daukantą (psl. 121): „Zmudz-kij narod pomnit Volončevskago i teper ješčė nazivaja jego, kak mnie neraz prišlos slišat iz rst prostych krest-jan, svoim prosvietitelem i nastavnikom... M. Volončevs-kij i S. Dovkont ješčė v 40-ch i 50-ch godach položili načalo k otrezvleniju Litovcev ot kulturno — političeskich uvlečenij (vo vremena preobladanija polskago jazika v školie i obščestvie.”

„Raštų ir Raštininkų” autorius vyskupa Mot. Valančių vadina „milžinu darbuose dėl tėvynės, kuris, kūrė ugnį šviesos ir darbštumo” (p. 52), o apie Daukantą sako, juog „nieks nemylėjo daugiaus tėvynę Lietuvą už Daukantą: visi jo raštai kvėpuoja taja meile, ir jis be palio-

*) Ob etnografičeskoj pojezdkie po Litvie i Žmuidi lietom 1887 gda. St. Peterburg 1887. Priloženia k LVI tomu zapisok Imp. akademii nauk.

vos triūsėsi del apšvietos savo viengėnėių ir prabudinimo jų iš gilaus nuoramžinio miego." Pasak kun. Dr. Jusaičio 1840 — 1870 laikotarpis tai Valančiausko — Daukanto gadynė mūsų literatūroje. Be viršaus paminėtu brolių Juškevičių ir Baranausko, i tos gadynės garbingą tautos sąmonės reiškęjų skaičių turim priskaityti L. Ivin-ską, Tatarę, Dovidaitį — Saulėniškio Senelio autorių, Aleknavičių, Botanikos autorių — Pabriežą, Ugianski, lietuviškai maskoliško žodyno autorių, per 20 metų Sibe-rijoje išvargusį (1863—1884), kun. D. Sutkevičių, parašiu-si „Lietuviškai lenkišką žodyną", Pranckų Lipštą, Valeri-joną Zagurski, satyriską ir dainių, Karoliną Praniauskaite; čia turime priskaityti ir daug dirbusį kalbos moksle vė-liaus labai pagarsėjusį Pr. Kuršaitį. 1849 m. Kuršaitis pradėjo leisti pirmutinį lietuvių laikraštį Karaliau-čiuje (gotiškėmis raidėmis), 1843 — 1849 išėina jo „B e i - t r a e g e zur Kunde der litauischen Sprache". 1874 baigta spaudinti Karaliaučiuje jo vokiškai lietuviškoji žodyno dalis, o 1876 Hallėje jo ižymi kalbos mokslui „Lie-tuvių kalbos gramatika" (vokiškai parašyta). (Schleiche-rio europiškos garbės lingvisto lietuvių kalbos gramati-ka išėjo 1854 Pragoje). Valančiaus Daukanto gadynės apvainikavimu galim pavadinoti isikūrimą Prūsų Tilzėje 1880 metais „Litauische Literarische Gesellschaft", kuri, kad ir jos ikūrėjas to nelaukė, tariant Dr. Jusaičiui „sa-vo veikimu daug padariusi sukurstymui jaunos lietuvių inteligentijos Rusijoje ir Prūsijoje, kad ir vėl grįstu prie vartojimo lietuviškos kalbos".

Taigi, gerbiamieji, patys matote, kokia daugybė yra Lietuvos sūnų, garbingai palaikančių ir mokėjusių palai-kyti savas tradicijas ten, kur reikėjo tautos sąmonė paro-

dyti; apie lavonus ir kapus tuose darbuose negirdėti, nebent mūsų engėjų rusų činovnikų tarpe ir einančių jų pėdomis kaimynų vokiečių tarpe.

Jieškodami lietuvių tautos lavono, kuri turėję prikel-
ti iš kapų aušrininkai, apleisdami garbinguosius lietuvių
idėjos skatintojus lenkiškoj kalboj, siekim į Krakosmeti
(1830). Bet ir čia rasime išdidų bajorą savo sename aržuole
— Baublyje besėdinti, netik tautos sąmonę palaikanti, bet
ir draugus bajorus bebaranti už nepadorų pasielgimą su
Lietuvos ir Zemaičių muziku. Anot „Raštų ir Raštinin-
kų“ autoriaus (p. 25), „Kad Poška nieko daugiau nebūtų
palikęs, o tiktai šį raštą, jau jo vardas būtų ant amžių
pamenamas tarp lietuvių.“ Koks čia eilių skambėsis,
koks sąjausmas del vargdienių baudžiamų gadynėje:

„Su krosnia ta grinčialė kurioje gyvenu
Tamsi, nes vietoj langų lentukės nuo seno;
Taip per dienas ir naktis ir dūmas ir garas
Kruvin akis, blakstėnas, krintančias ašaras.
Valgis? — lapai daržovės, duona beralinė,
O kaušu vandens kūno trōškimą vėsini.
Vietoje lovos — suolas virkščiomis paklotas
Ant kojų apavimas vyžos surazgiotos;
Apjuosimas iš virvės: o krieklai ir skranda —
Tai apdarai, po kuriuos kūno paukščiai lando.
Visa nauda — padarai kuriais pelnos valgis:
Spragilas, žagrė, pjautuvas, spat's, akėčios, dalgis....
O kasgi jums išskynė pievas, dirvas, laukus?
Kas sausomis padarė tas pelkes bedugnes?
Kas akmenis suskaldė su geležia be ugnies?
Kas iš upių išvalė botyrinę uolą,
Ant kurių laivai, valtys tankiai taip užpuola?

Aušrininkų fotografija 40 metų sukaktuovėse. Stovi: P. Matulionis, J. Bulota, V. Palukaitis. Sėdi: prel. K. Prapuolenis, J. Jablonskis, Dr. J. Basanavičius, A. Jakštas prel. Dambrauskas, Kairiojo kampo viršuje — P. Vileišis.

Kas vieškelius ištaisė, smiltimis išpylė,
Ir išrausė šalimis tą perkasa gilia?
Kas po daržus tuos gražius medžius pasodino?
Ir tuos kalnus su daubomis dailiai sulygino?
Kas pastatė tas baltas trobas, mūrinyčias?
Ir plytų ar iš akmenų, blizgančias bažnyčias?
Kas tuos žemčiūgus, auksus, sidabrus nupelno?
Vis tai kruvinas prakaitis iš muziko delno!...."

Poškos laikais lietuviai išgirdo didžiausių Lietuvos artistų. „Metų Laikų“ ir „Pan Tadeusz'o“ autorių skardžias dainas. Kr. Duonelaitis, „Metų Laikų“ autorius, buvo pasirodęs jau XVIII amžiaus gale, tik Lietuvoje jis įgarsėjo ypačiai XIX amžiuje; A. Mickevičius, „Pan Tadeusz'o“ autorius įgarsėjo savo kūriniais, kaip žinome, tiktai XIX amžiuje. Abu juodu, kad ir labai ne vienodai, bet labai žymiai mūsų tėvynės Lietuvos meilę žadino. Ne visi tačiau vienaip suprato tą brangiąją Lietuvą... Pats „Aušros“ įkūrėjas Dr. Basanavičius prisipažįsta, kad jam turėję daug įtakos Mickevičius ir Kondratavičius. Šio „Margerį“ jis atmintinai mckėjęs išvažiuodamas Maskvos universitetan; ten važiuodamas, atsisveikinęs su Vilija (Nėrim), lenkiškai niūniuodamas Mickevičiaus eilėraštį apie Viliją (apie tai randame žineleį jau „Raštuose ir Raštininkuose“).

Negaliu baigti šio vakaro kalbų nepasidžiauges*) tuo faktu, kad prasidėjęs nuo „Aušros“ organizuotas lietuvių pasiryžimas ginti savo tautos teises persikėlė į Amerika, nepalikęs rusų cenzūros globoj, kaip to norėjo anuomet jaunas dar „Aušros“ antrasai redaktorius J. Sliu-

*) Žymusis mūsų karionių vadas aušrininkas Jakštas savo dainą „Ačiū, ačiū!“ baigia tais žodžiais: „Ir už priespaudą skriaudėjų besarmačių, Ką ant gero mums išėjo... Ačiū, ačiū!“ „Tėvynės Sargas“ N. 8, 1898 m.

pas. Šių metų „Krašto Balse“ No. 48 (vasario 28 d. laidoje) pasiteisindamas (atsakymas lenkų publicistams Roemerui ir Vasilevskiui) jis pareiškia, kad jo prašymas, rašytas pas Varšavos general gubernatorių Gurką, buvęs paremtu Marijampolėje dvylikos lietuvių inteligentų su Petru Kraučiu su priesakyje... Mes nesmerksime nei Sliuopo nei anų dvylikos Marijampolės aušrininkų su jų karalium Fiamu (taip anuomet buvo praminę gimnazijos mokiniai profesorių Kraučiu). Jie darė, žinoma, ką manė naudinga busiant tėvynei. Bet džiaugtis, kad anų plianai neišsipildė, mus skatina pilniausias Lietuvos tėvynmeilių ir anų Amerikoje brolių suvienytų darbų pasisekimas.

Kaip žinome iš Antano Jurgelaičio laiško, rašyto 5 d. kovo 1883, iš Springfield, Ohio, ir išspaudinto 2-me „Aušros“ numeryje, Amerikoje anuomet buvo į 20,000 lietuvių išeivių ir jie buvo mėginę net leisti savo lietuvišką laikraštį. Emigracija į Ameriką „Aušros“ laikais ėmė žymiai augti. Ją pastebėjo ir „Aušrininkai“. 1886 metais „Aušroje Jonas Mačys — Kėkštas rašo:“

„Jei neduosit mums valnybę
Mūsų kalba skaityt knygas
Eisim ten, kur žyd liuosybė
Po valdžia Amerikos...“

Su šitais tūkstančiais kaimiečių atvyko į Jungtines Valstybes daug ir apšviestiesnių žmonių, nemaža jaunųjų platintojų tautos protesto prieš skelbtą tuomet jos palaidojimą. Su jais atsirado čia daug laikraščių, tuojau buvo išspaudinta daugybė svarbių—svarbiausių lietuvių literatūros veikalų, žmonės juos skaitė, švietėsi... Svietėsi ir tie, kurie iš tėvynės buvo nemokyti atkeliavę. Kaimie-

čiai po kelerių ar keliolikos metų grįžo Lietuvon ne tik pralobę, bet ir gerokai išsimokę branginti savo tautą ir ginti ją nuo tų, kurie į kapus ją nuvaryti norėjo. Iš daugybės knygų, čia išleistų, iš čia ir į Lietuvą patekusių, paminėkime tiktai svarbių—svarbiausias. Buvo išleista: S. Daukanto „Būdas Senovės Lietuvių Kalnėnų ir Žemaičių“, „Lietuvių Tautos Istorija“, Gimzausko vertimas — „Katalikų Bažnyčios Istorija“, Gužučio — Fromo veikalai, L. Ivinskio — Miltono „Rojaus“ vertimas, Tatarės „Pasakojimai Gražių Žmonių“, kun. Pabriežos „Botanika“, Šatrijos Raganos „Viktutė“, mūsų literatūros gražbylio Geručio veikalai, Pietario „Algimantas“, senio Dėdės Atanazo — kun. Pakalniškio „Mokytoja“, Dr. Basanavičiaus visa eilė stambių mokslo veikalų, Šerno — Adomaičio populiarius mokslo rankvedžių vertimai, Vaičiaičio poetiški veikalai, Dr-o Kudirkos Raštai, tokie svetimų kalbų klasikų vertimai kaip Longfellow „Hiawatha“ — Vairo, Shakespeare'o „Hamlet“ — K. Jurgelionio, Stevensosno „Izdų Sala“ — Kaupo, Wiseman'o „Fabiola“ — Varnagirio, Dickensono „Oliver Twist“ — Urbanavičiaus. Pridera čia paminėti ir tokias apysakas, kaip J. Sinclair'o „Raistas“, Bellamy'o „Pažvelgus Atgal“, Radzevičiūtės „Anima Vilis“, Ježo „Auštant“ — J. Montvilo vertimas ir t.t. Tų veikalų spaudinimas ir beveik nemokamas išplatinimas (už penktą dalį kainos) atsiėjo šimtus tūkstančių sunkiai uždirbtų Amerikos dolerių. Jie buvo čia reikalingi Amerikos lietuviams, bet jie daug padėjo ir pasilikusiems tėvynėje kariautojams, kuriems rūpėjo tautos gyvybė išlaikyti ir sunki kova laimėti tame kariavime.

Daugelis Lietuvos inteligentų to amerikiečių lietuvių kultūrinio darbo nenori žinoti, kaip lygiai, pasak

Voldemaro, nežino jie nė svarbiausių savo literatūros veikalų. Ar ne gėda jiems valgyti gardi Lietuvos duonelė? Senovės istorija mus moko, kad graikų nausėdijos išdavusios didžiausius graikų genijus, kaip Ilijados ir Odisejos autorių ir t. p. Ir jūs Jaunoji Amerika, lietuviškoji Amerika, geriau pažinę savo tėvų šalį ir pradėję semti iš jos įkvėpimą, sulauksite čia iš savo žmonių tarpo naujų Lincolnų, Kiplingų, Stefensonų, Longfellow'ų, tik mokėkit savo augštą Amerikos kultūrą papuošti ne tiktai augštos, bet ir labai senos lietuvių civilizacijos žolynais. Tame darbe Jūs tikrai susilauksite gerų vaisių sau ir Lietuvai, Jūsų pasisėkimas yra apdraustas, tik dirbkite!

Retai Lietuvoje ir čia visiškai įvertinama savųjų darbas, nebent partijų naudai! Prie tokių retenybių galima priskaityti ir „Lietuvių Balsą į jaunąją kartą Lietuvos didžponių, dvaronių ir bajorų“, kurio autorius, kalbėdamas apie išplėtimą žmonių masėse tautinės sąmonės ir savo tautos skirtingumo, moka atiduoti Amerikos nausėdijų lietuviams vertingą pripažinimą. Stai tie žodžiai: „Tą lavinimos saupažinties ir tautiško skirtumo lietuviuose tvirtina dar labiaus nepertraukiami santikiai išėivių į Angliją ir Ameriką su tėvynėj pasilikusiais giminėmis ir pažįstamais. Tanki korespondencija su užrubežiu, pasakojimas grįžtančių į tėvynę brolių apie laisvę už okeano, apie lietuviškus susirinkimus ir skaitymus, ant galo, įsiskaitymas per 20 metų į lietuviškus laikraščius išimtinai patrijotiškos pakraipos, rusiškos cenzūros neapkarpytus, — vis tai padarė, jog lietuviai per paskutiniuosius 20 metų savo išsilavinime žengė daug toliaus, neg kitose aplinkybėse būtų galėję žengti vos per visą šimtmetį. Matydami šiuos mūsų darbavimos vaisius, ramiai žiūrime į ateitį, pilni paguodos ir vilties. Duos mums

Dr. J. Šliupas.

rusiškoji valdžia lietuvišką spaudą, gerai; neduos — nenusiminsimė,— priešingai, padidinsime savo veiklumą ir pasirūpinsime, idant priešingai valdžios užgynimui kiekvienoje gričioj paslaptinai skaitytų lietuviškus spausdinius, išrodančius, kaip juodą ant balto, visas valdžios neteisybes, kurias padaro ramiems ir beginkliams lietuviams**)... Taip rašyta 1903 metais sudariusių glaudesnius santykius ir ryšius su Amerika Lietuvos patrijotų. Turėdami savo užpakalyje šimtus tūkstančių ramių beginklių, bet užsispyrusių nieku būdu neleisti palaidoti savo tautos žmonių, jie laimėjo kovą greičiau, nekaip patys manė. Antruosiuose to užsispyrimo metuose galingosios Rusijos biūrokratai ėmė šaukti „karaul, karaul!“ ir pasidavė. — Lietuva laimėjo savo karą; nors daugelis jos bajorų sulenkėjo, bet po šiaudiniu stogu gyvas buvo, ir nunistojo gyvavęs Lietuvos žemės žodis. Nemirė tauta, nevirto lavonu, slavams neteko jos palaidoti, vokiečių mokslininkų paminklai, parengti Lietuvos kapui, liko vien paramais lietuviams nelygioje kovoje, nepavirtę jų antkapėmis.

P. Mikolainienė šį vakarą jausmingai deklamavo Turčiniškio eiles „Aušrininkams“. Tos eilės yra graži santrauka kelių dešimčių metų mūsų kovos, kovos už būvį ir įvertinimas darbo Lietuvos patriotų dabartiniai laisvei igyti, ne vien tų, kurie yra „Aušron“ rašę ar ją platinę, ne, jos yra teisingas pagerbimas daugelio tūkstančių palaikytojų tautos sąmonės ir jos nepasidavimo mirčiai, tų sąmonės palaikytojų, kurie nepabėgę iš Lietuvos viską perkentėjo ir ligi šiol joje iškentėjo. Tas pagerbimas išreikštas žodžiais:

*) Dirva Žinynas 1903, N. 1, psl. 13.

„Bausmēms ir abejonēms abejingi Jus buvot
Lengvai Jums pakenčiami buvo vargai,
Simtais Jus maskolių kalėjimuos žūvot,
Zingsnius Jusų sekė slaptingi žvalgai.

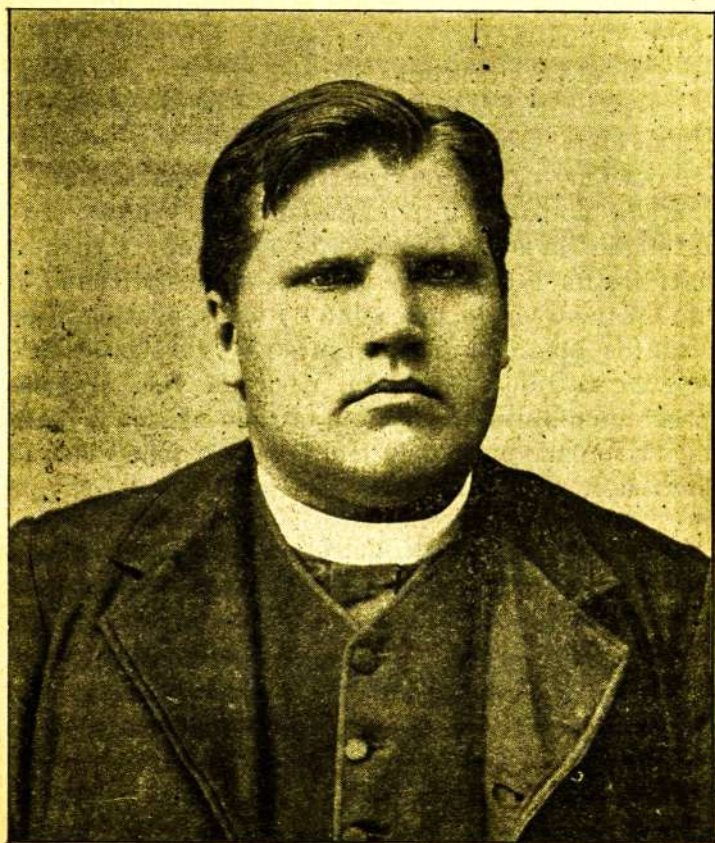
Didžiausių valdžios žiaurumų kova ėjo,
Tačiaus niekados nenusilenkėt jai,
Tamsybę šviesa pagalios nugalėjo
Jiega nusileido galybei naujai...

Juo maloniaus p. Turčiniškio eilių klausyties, kad jis,
efektui padidinti, naudodamasis licentia poetica, nekalba
apie numirusią Lietuvą, kuriai

„Skubiai dar gyvai duobkasiai duobę kasė...”
bet kuri
„Išvengė mirties Lietuva stebūklingai”
ir padarė tai, kad
„Ir stojo darban jos geriausi vaikai”

Grižtu dar kartą prie mūsų istorininko, didžiojo pra-
eities žinovo, kun. A. Jusaičio, kurio žodžiams pritarė
tūkstančiai Amerikos apšviestų piliečių, skaitydami jo
„History of Lithuania and its National Aspirations”
Stai ką jis sakė apie „Aušrą”:

„Nekurie tą vadina tautišku atbudimu. Tai nevisai
tikrai. Tautoje sąmonė lietuviškumo ir skirtumo nuo
kitų buvo iki tolei užsilikusi: taigi tauta nebuvo užmigusi,
nė apmirusi. Tiktai ta sąmonė tebuvo paevyvė; tauta
nesigynė; joje nebuvo susipratimo, kad svetimos intek-
mės yra jai pavojingos. Tik viduje XIX-jo šimtmečio lai-
ke didžiausio įsivyravimo lenkiškumo Lietuvoje ir di-
džiausio pavojaus išnykti lietuvių kalbai aiškesnieji pro-
tai pamatė pavojų pačiai tautos gyvasčiai. Tada atsira-
do tautoje susipratimas, kad iki tolei ji buvusi klaidinga-
me padėjime, ir energiškesnieji asmens ėmė organizuoti

Kun. Al. Burba.

tautos išgelbėjimą. Pradėta tik nuo apgynimo lietuviškos kalbos ir tik vėliaus prieita prie kitų apleistų tautos reikalų. Pirma tautoje buvo pasyvė tautiška sąmonė; dabar atsirado susipratimas, ir prieš pavojų tapo pastatyta politiška propaganda, pozityvis darbas ir organizacija.... Tautiška idėja, tautiška sąmonė, nors suteršta lenkiškomis užnašomis užsiliko be pertraukos iki paskutinių laikų. Kada po panaikinimo baudžiavų atsirado lietuviška inteligentija iš ūkininkų, šitie daugumoje nepanorėjo priimti svetimos lenkiškos kalbos; sykiu grįždami prie gryno tautiško idealo, pripažino by kokią svetimą itekmę ant tautos blėdinga ir ėmė garsinti visišką atmetimą lenkystės tautoje. Dabar tai pasirodė visa pragaištinga pasekmė platesnio priėmimo tautoje svetimos kalbos. Daugelis seniaus priėmusių lenkišką kalbą ėmė išsižadėti savo kilmės, stodami už lenkystę ir vadindami save lenkais.

Vienok nuo 1883 metų lietuviška literatūra ir su jaja nauja tautiška idėja platinosi Lietuvoje su nesulaikomu stiprumu. Juo tolyn atsirado vis nauji poetai, rašytojai”

Užbaigsiu Maironio „Lietuvos Istorijos” žodžiais...” (pusl. 249):

„Rusiška biūrokratija norėdama priverstinai įbrukti Lietuviams rusiškas (kirilicą) raides, užgynus 1865 m. lietuviškai lotynišką spaudą ir par 40 metų ją nežmoniškai parsekiodama ir varydama rusinimo sistemą, atidarė akis ir netoli matantiems, parodė perdaug aiškiai, ko galima tikėtis nuo tų globėjų. Lietuvių rašliava, išvyta į Prūsus ir į Ameriką ir tenai cenzūros nevaržoma, stojos nuo karto ant grynai lietuviško pamato. Po 40 metų Rusų biūrokratija suprato savo klaidą: 24 d. balandžio

1904 m. buvo pašalintas lietuviškai-lotyniškos spaudos užginimas; bet grynai tautiškas Lietuvių susipratimas jau buvo užtektinai subrendęs ir atsistojęs ant savo kojų.”

Taigi su rimtaisiais Lietuvos budintojais pasidžiaukim, kad Dievo Apveizda mums, likimo ištremtiems iš tėvynės, leido žymiai prisidėti prie pergalėjimo amžinų Lietuvos priešų. Garbingą darbą tėvynei ir toliau dirbsime kaip dirbę... Teisingi žmonės mus įvertins, o kulvar-tų, karjeristų ir kitų tokių menkos vertės nuomonės nepaisykime!

VYSKUPO VALANČIAUS LIETUVIŠKŲ KNYGUČIŲ GAMINIMAS MAŽOJOJ LIETUVOJ.

(Pagal Kauno gurbanijos archyvų dokumentus.)

Stingant tam tikros medžiagos, ik šiol buvo manyta, jog planingas lietuvių spaudos persekiojimas, neliečiant vadinamosios paties v. Valančiaus bylos, buvo prasidėjęs tik apie 1880 m. Ištikrųjų gi tik nuo tų metų mums tekdavo žandarų archyvuose rasti žinių apie lietuvių spaudos persekiojimą. Kauno gubernatorių archyvas duoda jau daugiau medžiagos iš 1869 ir vėlesniųjų metų spaudos persekiojimui. Vien išskaičius pagautųjų knygų ir suimtųjų žmonių beveik visuose buvusios Kauno gubernijos apskrčiuose galima gauti bendro įspūdžio, kiek jau tais laikais buvo prasiplatinęs slaptas lietuvių knygų gabenimas.

Daugiausia, žinoma, buvo sugaunama knygų Raseinių apskrityje, nes per čia anuo laik ejo visa kantrabanda iš Mažosios Lietuvos. 1869 m. lapkričio mėnesyje rasta daug knygųčių švėkšnoje pas Vincą Razutį, Teklį Paulavičiutę, Oną Bergenienę, Ceciliją Rusteikienę ir Barborą Serapinienę, ir šiluve pas zokristininką Vaitkevičių. 1870 m. balandžio 6 d. Nemakščiuose sulaikyta su knygutėmis Petronelia čeponytė. Pradžioje ji neva pasisakiusi knygas nešanti vyskupui Valančiui nuo žvingių klebono kun. Butkevičiaus; tačiau paskui nuo to parodymo atsisakiusi. Dveitą savaitių palaikius kalėjime, ji buvo tėviškėje aitduota policijai prižiūrėti. 1870 m. birželio mėn. Jurbarke gana daug knygų rasta pas Matauską Maskolaitį, suvalkietį, Nikodemą Bujevskį ir pas Oną Petraičiukę. Kiekvienas jų pasėdėjo kalėjime daugiau, kaip po 4 mėnesius, galop buvo paleisti pradžioje lapkr. mėn.; Bujevskis išsiųstas Suvalkijon. 1870 m. rugsėjo m. Kibaičiuose Girkalnio val. pas Vincą Ščerunauskį

rasta knygutė. 1870 m. rugsėjo 14 d. ties Gardždais pasienio sargyba sulaikė keletą maišų su liet. knygomis. Nešėjams pavyko pasprukti. Galop didžiausias pundas — 1096 egzemplioriai įvairių liet. knygų rasta Tauragėje pas Julioną Baldauskienę 1872 m. spalio 16 d. Ji gruodžio m. t. p. metų buvo išsiųsta į Vilniaus tardymo komisiją ir tik vasario mėn. 1873 m. buvo paleista ir atiduota policijos priežiurai.

Šiaulių apskrityje 1869 m. rugsėjo 1 d. ties Aukštelkais buvo sugautos 202 liet. knygutės. Jų savininkas žydas pabėgo. 1869 m. rugsėjo 18 d. Gruzdžiuose sulaikyta su knygomis Karolina Laurynavičiukė, tačiau ji iš arešto pabėgo ir lapkričio mėnesyje buvo suimta vėl su knygomis, šį kartą jau Linkuvoje. Kalėjime išsėdėjo daugiau ne 16 mėnesių ir tik 1871 m. kovo 7 buvo paleista kartu su Marijona Pupšaitė iš Švėkšnos vals. ir atiduota policijos priežiurai.

1870 m. kovo 1 d. iškrėstas Rudiškių (Joniškio par.) filialistas kun. Pacevičius ir Joniškio klebonas kun. Bužinskis. Lietuviškų knygų nerasta, tik pas kun. Pacevičių rasta vyskupo Valančiaus laiškas iš 1869 m. gruodžio 26 d., kuriuo jis, dėkodamas už bažnyčios atnaujinimą ir papuošimą, siūnia knygą „Slowo“ su savo portretu. 1871 m. liepos 9 d., t. y. tik keliems mėnesiams nuo paleidimo iš kalėjimo praėjus, minėtoji Karolina Laurynavičiukė buvo vėl suimta pasienio sargybos su knygomis. Pusę metų išsėdėjusi kalėjime, ji, kaip nepataisoma pardavėja, generolo gubernatoriaus įsakymu 1872 m. sausio 28 d. ištremta į Oloneco gub. Tai buvo bene pirmoji rimta auka, kurią kovoje už spaudą davė pati liaudis, ne inteligentija.

Panevėžio apskrityje žandarai, nenorėdami nuo kitų atsilikti, specializavosi atiminėjime „Naujojo Altoriaus“, matyti, pačiose bažnyčiose: nuo birželio iki spalio mėn. 1869 m. atimta iš visokių žmonių 72 egzemplioriai „N. Al.“ ir tik 8 egz. „Kalvarijos“. Žinoma, čia nebuvo niekas suimtas ir jokios bylos, be mažų nesmagumų pačiai policijai, iš to neiškilo.

Telšių apskrityje platina ko ne smarkiau, kaip Raseinių ap. 1869 m. gegužės m. atimta 9 egz. „Kalvarijos“ iš kontra-

bandnešių ir 5 egz. iš Paslauskienės; balandžio m. 11 egz. iš Martyno Martinkaus (Darbėnų val.). 1869 m. gegužės mėn. rasta knygų Kuliuose pas Oną Žilevičaitę ir Kartenos val. pas Kotriną Kundrotienę; geg. 27 d. Kretingoje atimta viena knygutė iš Aleksandro Anuso. 1869 m. balandžio 24 d., Gintiliškės mokytojui Čurinui įskundus, krėsta Gintiliškės Juozas Gricius, Skuodo Fridrichas Otto, Bavidauskis, Pranas Sabaliauskis, Juozas Stonkus, bet nieko įtariamą nerasta. 1869 m. rugsėjo 11 d. krėsta Dvarionas, A. ir J. Silkauskiai, Jonas Brencius. Sausio m. 1870 m. rasta knygų Plungėje pas Stan. ir Petronelį Visocius.

Ukmergės apskrityje 1869 m. iš Vabalninkų miest. Jono Laučiko atimta Kupiškyje 25 knygelės. Dėliai rastos 1869 m. gruodžio mėn. pas Juozą Plačelį Pumpėnų val. knygutės kilo byla, kuri tęsėsi dvejus metus. Jon buvo įpainioti Palėvėnės vienuolyno kunigai. Anykščių val. Jonas Ladauskis, Cicilija ir Ona Kairytės ir kunigas Kairys, jų brolis, ir Anykščių val. Jonas Karosas. Byla buvo įduota teismo tardytojui, bet gubernatoriui pareikalavus, iš ten išimta ir kaltininkai palikti policijos priežiūroje. 1870 m. Ukmergės žandarų suimta 119 egzempliorių įvairių knygų.

Taip tatau per kelerius metus visoje buv. Kauno gub. suimta keletas tukstančių knygučių. Be keleto knygučių, seniau išleistų, „Naujojo Altoriaus“ ir „Kalvarijos“, buvo daugiausia: „Prajautimas“, „Wargaj Bažniczes Katalikų Lietuwoj ir žemaičiusi“, „Litanie apej wisus Szwentus muczelnikus“, „Sniekiesis Katalika su nekataliku“, „Parspieimas“, „Isz tamsibes wed tiktai kielias teysibes“. „Apei atpuskus jubileizkus“, „Gromata apskrita Szwento Tevo musu popiežiaus Piusa IX“.

Pirmųjų šešių knygučių autorių laikomas vysk. Valančius. (žiur. Aleknos „Draugijos“ Nr. 113—114). Tačiau dėl vienos jų tenka kiek paabejoti. Turime omenyje „Wargaj Bažniczes Kataliku“, kurių autorium pasisako kunigas Zabermanas ir kur pradžioje yra išgiriama Prūsų tvarka ir žemaičiams bei Lie-

tuvninkams patariama siųsti „suplikas arba prasbas pas mūsų galinga Karaliu Wilhelma; per tas melskiet, kad jusu kraszta užimtu po sawa waldžia... Jeigu to išzmelstumet sau mūsų giera karaliaus, butumet tikrai laimingi“. Per ištisus tris puslapius išgiriama Prūsų tvarka ir Kaizeris ir tik vėliau prasideda išguldymas rusams pasipriešinimo programos. Jei toji antroji dalis, organiškai surišta su pirmąja, ir galėjo būti vysk. Valančiaus parašyta, tai del pirmosios abejoti netenka: ją rašė kun. Zabermanas, o ne vysk. Valančius, kuris niekadose nereiškė Kaizeriui ypatingos simpatijos, ir net aštriausiuose savo raštuose nėkadose nebuvo carui neištikimas ir nėkadose jo neužgaudavo, net „Litaniej apej wisus szwęntus muczelnikus“ neužmiršta melsti Viešpaties, „Idant Ciecorių musu su wisu Jo gimini sweikatoj užlajkiti tejkumis“. Vienok galima spėti, jog toji kun. Zabermano įžanga buvo tyčia pridėta, kad neužtraukus ant savęs vokiečių persekiojimo už tą grynai revoliucinės „santykiuose su rusais) dvasios knygutę.

Kaip žmonių, taip ir valdžios akyse vysk. Valančius buvęs tų knygūčių ir rašytojas ir leidėjas ir didysis platintojas. Norėdamas išvengti likimo kai kurių ištremtų ar net užnuodytų (Seinų vysk. Lubienskis) vyskupų, vysk. Valančius oficialiai rusų valdžiai kiek nusileisdavo, tačiau pats tą nusileidimą pakirsdavo, leisdamas užsieniuose tokias knygeles, kurių, legaliai spaudai esant, visai nebutų galėjęs spausdinti ir tuo budu atvirai keldavo žmones prieš valdžią. Tai labiausia erzino valdžią.

Čia turima Kauno gubernatorių archyve palikusią vieną bylą, kuri kiek atšviečia tą vyskupo veikimą ir valdžios santykį su juo.

1869 m. lapkričio mėnesyje buvęs šėtos klebonas kun. Mykolas Miežutavičius (Mežinys) atsiuntė iš pradžių anoniminių „donosą“, po kurio pasirašė valstiečio vardu; paskui ir pats asmeniškai pareiškė Vilniaus generalgubernatoriui, jog Kauno dvasiškijos tarpe platinamos „labai kenksmingos“ brošiuros, kaip „Parspieimas“, „Isz tamsibes wed tiktay kielis teysibies“.

„Gromata apskrita Piusa IX” ir atsišaukimas „Brolej katalikaj”. Jo nuomone, tos brošiūros esančios pagamintos vyskupo Valančiaus. Tačiau jis to išrodyti negalįs.

Generalgubernatorius pavedė Kauno gubernatoriui, kiek galima, sustabdyti tų knygučių platinimą ir išaiškinti, kur jos spausdinamos ir kieno lėšomis. Tasai darbas buvo pavestas Raseinių Apskritis žandarų viršininkui majorui Vieneniui, kuriam asignuota tam reikalui šimtas rublių.

Vienenas slaptomis išvažiavo užsienin, pabuvo kiek Tilžėje, Klaipėdoje, Berlyne ir Leipcige, kur ir sužinojo, kad tos knygutės spausdinamos Tilžėje Albrechto spaustuvėje, nors jų ir negalima gauti nei Tilžės, nei kitų Mažosios Lietuvos miestų knygynuose, nes spausdinamos vien platinimui Rusijos ribose ir tam reikalui išsiunčiamos Rusijos pasienio kunigams, kurie jau, progos gavę, nedideliais pundeliais siunčia į Raseinių ir Telšių apskričius.

Knygutės spausdinamos sulig įsakymo kun. Zabermano, kurs dažnai važinėjęs Kauno gubernijon ir susitaręs su tenyškiais kunigais, sustatęs tas knygutes; pas jį ir jų sandėlis esąs.

Kitos „žemaitiškos” knygutės spausdinamos Lipske pas Brockhauzą, prižiurint lenkui Kasperavičiui, kurs persiunčia jas į Tilžę knygų krautuvninkui Gisleriui.

Kad tame darbe dalyvautų vyskupas Valančius, jis išrodymų neradęs; tačiau manęs, jog jisai susisiečia su kun. Zabermanu ir Kasperavičium per Kauno gub. kunigus. Spėjęs, kad tame turįs būti ypatingai įtariamąs kun. Kasperavičius, matyti, to lenko Kasperavičiaus giminatis, nes jo politinės neištykymybės jis ir seniau turėjęs įtariamų davinių.

Valdžiai tokių žinių buvo per maža. Ji 1869 m. pradžioje vėl siunčia Vienena į Tilžę, kur jis susipažino su pačiu kun. Zabermanu. Tas, neva nežinodamas, su kuo turįs reikalo, paaiškinęs jam, jog literatūros gabenimas lengvai vykstaš tode, kad viename pasienio punkte tarnaujęs karininkas, vokietis, kurs, nelaikydamas savęs rusu, nerandęs reikalo statyti gabenimui kokias nors kliutis.

Patikrinusi visus perėjimo punktus, rusų valdžia susekė, jog 1868 m. gegužės 20 d. kun. Zabermanas perėjęs sieną Sartininkų punkte, kur tarnauja kapitonas Burza, Mintaujos pastorio sunus.

Žinoma, ir toks įtarimas veltui praeiti negalėjo. Tik kol pasibaigė visoki susirašinėjimai tarp visokių žinybų, praėjo visi 1869 ir 1870 metai ir tik 1870 m. gruodžio 6 d. finansų ministeris komandiravo valdininką Vilkeną, o Vilniaus genergubernatorius generolą Ceidlerį ištirti, kiek Sartininkų pereinamojo punkto tarnautojai tikrai yra kalti praleidimo per sieną lietuviškų knygų.

Be to, budamas Tilžėje, Vienenas susipažino su vietos staatsanwaltu Lesmanu, kurs irgi sutikęs padėti rusų valdžiai persekioti visus, kas eina Tilžėje prieš Rusiją, jei tokios rušies sutartis yra tarp Rusijos ir Prusijos. Tai gi čia matom dar vieną faktą artimumo prūsų valdžios prie lietuvių spaudos persekiojimo, kurio pavyzdžiai buvo žinomi ir anksčiau.

Toliau, del kilusio 1869 m. klausimo, ar lietuvių knygos nebuvo spausdinamos Smalininkuose, paaiškėjo, jog čia buvęs tiktai knygų sandėlis, kitur spausdinamų, kurios paskum garlaiviu buvę vežamos iki Jurbarko, tengi iš garlaivio jas išimdavęs Jurbarko kamendorius kun. Rožanskis. Vieneno nuomone, daug padedą knygų platinimui ir Jurbarko muitinės tarnautojai katalikai (Petravičius, Dargevičius, Volyncevičius — Sidoravičius ir Stancevičius), kurie, nežiurint 1866 m. įsakymo, ikišiol dar nėra iš Jurbarko iškelti.

Tuotarpu valdžia, negaudama kitų išrodymų prieš vyskupą Valančių, griebėsi net stilistinio įtariamųjų brošiurų su kitais vyskupo raštais lyginimo ir kaip pranešė Vilniaus generalgubernatorius 1869 m. geg. 30 d. Nr. 1931, įsitikinęs, jog jas rašęs vyskupas. Ta proga generalgubernatorius dar pranešė gubernatoriui, jog platinimu ypač uoliai užsiimās ką tik išvestas Darbėnų kamendorius kun. Kazimieras Eitutavičius, kurį, matyti, bus įskundę patys kontrabandnešiai, nepatenkinti užmokesniu už darbą. („Musų Senovė“, kn. I, psl. 17—21).

Mūsų Rašomosios Kalbos Tėvai. *)

„Paskirtas no lenkmečiui Zemaičių seminarijoje homiletikos mokytoju ir verčiamas tą dalyką aiškinti lotyniškai arba lietuviškai Baranauskas aiškino pavestą sau mokslo dalyką lietuvių kalba. Bet čia tuojau išėjo aikštėn dvejopas keblumas:

1) nėra dar vienos nusistovėjusios lietuvių kalbos, — jos vietoj yra tiktai atskiros tarmės;

2) nėra nei vienos visų priimtose rašybos ir ji reikia tverti.

Tverti viena literatiška lietuvių kalba iš daugelio tarmių Baranauskui pasirodė nereikalinga. Perdaug brangindamas tarmių nepaliečiamybę, jis apsistojo ant tos minties, kad geriausia būsią — palikti atskiroms tarmėms visiška autonomija, o sutverti viena lietuvių rašyba. Kitaip sakant jis pastatė principą: visi rašykime vienaip, bet skaitykime kas parašyta savaip. Remdamosi tuo principu jis ir iš savo mokinių-klierikų reikalavo, „kad kunigais palikę, kur kokion vieton bus nusiųsti, išsimokytų kuoveikiausiai anos tarmės ir skaitytų ir saktų ana tarme“.

Tą rašybą buvo priėmę visi Baranausko mokiniai; jaja jisai rašė visus veikalus, o vysk. Paliulionis visus savo lietuvių kalba leidžiamus aplinkraščius. Bet spaudai

*) „Mūsų Alfabeto Klausymas“. Parašė A. Jakštas. Kaunas, Saliamono Banaičio spaustuvė. 1914.

tuomet uždraustai esant, Baranausko rašyba plačiau pasklysti negalėjo, juo labiau, kad ir jo mokinys kun. Kaz. Jaunius, kuriam po Baranauskui buvo pavesta Žemaičių seminarijoje lietuvių kalba išguldinėti, jo rašybos nepalaikė, nes išradęs naują savišką, ją klerikams per lekcijas ir skelbė.

Jaunius, kaip žinom, buvo genialis kalbininkas. Jis kiekviename mūsų kalbos žodyje, kiekviename balse, kiekvienoje balso atmainoje matė svarbų mokslo faktą. Todėl priėmęs Baranausko principą vienos bet įvairiai tariamos rašybos, jis ir stengėsi tarmių taikinimo darbą pastūmėti pirmyn ir visiškai jas sutaikinti taip, kad neliktų nei vieno tarmių skirtumo, nei vienos jų ypatybės, kuri rašyboje šiaip ar taip nebūtų pažymėta. Kitaip sakant Jaunius tarmių taikinime stengėsi pasiekti pilniausio tobulumo. Beieškodamas jo, jis buvo priverstas praplatinti lietuvių alfabetą naujomis raidėmis, nes Baranausko alfabetas pasirodė jam neįtektinas...

Beto patėmijęs, jog Baranauskas betaikindamas tarmes kartais deda nosbalses net ten, kame jų ištikrųjų nėra (pav. su ranką, miškę) ir kad pas jį esti tai ilgos, tai trumpos (ypač linksnių galunėse), Jaunius ilgosioms nosinėms pažymėti paliko Baranausko raštženklus a, e, i, u su uodegėlėmis nukreiptomis dešinėn pusėn, o trumpoms prasimanė naujas keturias nosbalses su uodegėlėmis nukreiptomis kairėn. Galop lenkiškuosius t, w, sz pakeitė daug racionalesniais raštženkliais l, v, š. Sąbalsėms minkštinti viet. i įvedė j. Tuo būdu susidarė rašyba labai tobula, gerai tarmes sutaikanti, bet tokia sunki ir keista, taip išmarginta visokiais ženkleliais, taškeliais, kepuraitėmis, uodegėlėmis, kad vos tik vienas Jauniaus

mokinys Kaz. Buga tebuvo ją išmokes ir priėmęs, bet ir tai neilgam. Idealė teorijoje, kaipo mokslo išradimas, ji praktikoje pasirodė nepritaikoma dėl savo perdidelio margumo, painumo, sunkumo. Norint jį šiaip bei taip raštuose naudotis, reikėjo jį žymiai suprastinti, sureformuoti, padaryti lengvesne. Tą svarbų ir reikalingą darbą atliko Kriaušaitis — Jablonskis.

Apsipažinęs su Baranausko ir Jauniaus tarmių taikinimo teorijomis, jisai patėmijo jose vieną didelę ydą: abi jiedvi rūpinas vien sutverti vieną lietuvių rašybą, o klausimą vienos lietuvių kalbos arba visai ignoruoja, arba atideda neapribotam tolesniam laikui. Tuotarpu be vienos kalbos kultūrinis lietuvių darbas nėra galimas. Todėl Kriaušaitis ir iškėlė kitą principą: netik rašykim vienaip, bet ir skaitykim bei kalbėkim vienaip. Vienai lietuvių rašybai teatsako ir viena lietuvių kalba, kaip tai kad yra pas kitas kulturingas Europos tautas. Kriaušaičiui tatau užvis labiau ir rūpi sutverti viena rašomoji lietuvių kalba. Tam tikslui jis ima savo suvalkietišką tarmę ir deda ją būsimosios literatiškosios mūsų kalbos pamatan. Prie jos jis taikina ir savo gramatiką ir savo rašybos reformą. Tarmių taikinimo principas, dėl kurio tiek triūso padėjo Baranauskas su Jaunium, pas Kriaušaitį nustoja savo svarbos, nors ir nelieka aiškiai atmetas. Jis stato principą: rašyti kaip (suvalkietišškai bei augštaitiškai) tariama ir skaityti kaip parašyta. Tuo pasiremdamas jis didelę daugybę Jauniaus tarmėms taikinti prasimanytų naujų raštženklių visai teisingai atmeta kaipo nereikalingą praktikoj moksliską balastą”....

Jaunius—Kriaučiuonas—Gimžauskas,

LIETUVOS KORIFEJAI-BUDINTOJAI.

Kun. Kazimieras Jaunius gimė Lembe, Kvedarnos parapijoje gegužės 7 d. 1848 metais.

Jaunas Kazimieras nuo 1860 iki 1864 mokinosi Telšių progimnazijoje, paskui nuo 1866 iki 1869 Kauno gimnazijoje, o 1871 m. įstojo į Kauno seminariją, kurią baigė 1875 metais ir rudenyje iškeliavo Peterburgan į Akademią. Lietuvių kalbos Jaunių mokino seminarijoje kunigas, vėliau vyskupas A. Baranauskas.

Kas buvo labiau išsilavinęs ir linkęs į kalbų tyrimą, tas iš Baranausko galėjo daug pasimokinti. Ir Jaunių, baigiant Kauno gimnaziją, į kunigų Seminariją atviliojo ne kas kitas. Susidūręs su mokytoju Baranausku, jo mokslą ėmė sąmoningai, kritingai, juoba pasidavęs Kuršaičio įtakai, tuo tarpu, kad Baranauskas buvo pakartotojas tuo laiku pasaulio garsenybės Schleicherio.

Pasiūstas Akademijon Jaunius baigė su ypatingu pažymėjimu 1879 metais ir pradėjo savo kunigišką veikimą kaip Kauno katedros kamendorius ir mergaičių gimnazijos kapelionas. Sekančiais metais jis tapo paskirtas seminarijos profesorium.

Vyskupo pakviestas buvo jo sekretorium keletą metų, bet jausdamas savyje didesnę patraukimą prie mokslo dalykų, vyskupui leidžiant, grįžo atgal į seminariją, kame išbuvo septynerius metus (1885—1892).

Kaipo profesorius buvo visų savo klausytojų augštai gerbiamas ir karštai mylimas, nes ir pats labai mylėjo besimokinančią jaunuomenę ir niekad jos nei mažiausiu skaudesniu žodžiu neužgavo.

Nėšant tam tikrų mokslo rankvedžių, kun. Kazimieras rašė pats savo lekcijas ir davinėjo klierikams persirašinėti. Tokiu būdu po kelių metų darbo atsirado šie kun. Jauniaus sustatyti rankvedžiai: *Katekeza arba kateketiškas mokymas, Homiletika arba Dvasiškos iškalbos mokslas* ir lietuviškos kalbos gramatika, kurią prie jo gyvos galvos pradėjo spausdinti Peterburgo Mokslų Akademija.

Turėdamas seminarijoj klausytojų iš įvairių Lietuvos kampų kun. Jaunius rūpinosi susipažinti su įvairiomis lietuvių kalbos tarmėmis.

Geresniam nušvietimui Jauniaus įtakos auklėtinių darbuotei Zemaičių seminarijoje pakartojam, ką rašo Liudas Gira prakalboje prie Vaižganto raštu:*)

„Kun. Tumas-Vaižgantas įstojo seminarijon, jau būdamas susipratęs lietuvis. Seminarijos auklėtiniai, maža išimtimi, visi tais laikais buvo jau susipratę lietuviai... Seminarijos vyresnybė buvo dar senose, lenkiškose tradicijose išauklėta, tačiau ir lietuviybės nelaikė draustinu, persekiotinu dalyku; be to, mokytojų tarpe buvo didelis lietuvių kalbos mylėtojas garsusis kun. Jaunius. Klierikai skyrėsi betgi į dvi priešingi grupi — skyrėsi jodvi viena nuo antros ne principais, bet savo taktika: vieni, būtent, buvo griežtesni, kiti atsargesni, kurių manymu tiek ir taip tegalima jiems buvo darbuotis lietuviybei, kad neįkliūtų rusų policijai ir

*) Vaižganto Raštai t. I, „Švyturio“ B-vės leidinys, Kaunas 1922.

tuo labiau neapsunkintų savo darbo. Tumas priklausė šiems pastariesiems, atsargesniems. Ir šie ir tie dirbo jau, kiek išgalėdami... Klierikų sumetamais pinigais buvo spausdinamos knygelės Tilžėje. Kada Angrabaitis su Mauderode sumanė Tilžėje pradėti leisti naują lietuvių laikraštėlį katalikų dvasioje, tuojau ir nužiūrėjo tą kuopelę į jo redaktorius. 1889 m. rudenį Angrabaitis atvyksta Kaunan, seminarijon, ir tuojau suranda čia, kas reikėjo laikraščiui pradėti leisti — redakciją ir bendradarbius. Pasikalbėjimų su Angrabaičiu rezultate susidaro iš seminarijos auklėtinių tarpo redakcijos ir leidėjų būrelis kurin įeina ir Tumas. Tasai laikraštėlis „Apžvalga“, pradėjo eiti 1890 m., tuojau po Naujų Metų ir į jį daugiausia duoda raštų: Kaz. Pakalniškis (Dėdė Atanazas), tik išvestas kunigu ir Tumas. „Apžvalgos“ įsteigėjų būry pasirinkęs sau „Juožapo iš Popšutės“ slapyvardę....”

Kad ne taip baisu būtų papulti į žandarų rankas už laikraščių ir knygielių platinimą tarp žmonių buvo sumanytas tam tikras fondas, iš kurio būtų suteikiama pašalpa nukentėjusiems kunigams: 400 rublių į metus, jeigu rusų valdžia kunigą čia pat Lietuvoje pasodins į vienuolyną ir 800 rublių, jeigu kunigas bus išstremtas Rusijon.

Jauniaus mokinys kun. N. Petkus, 1924 m. „Žvaigždės“ N. 12, garbindamas vyskupo Valančiaus įtaką, apie Jauniaus darbų pasekmę Kauno Seminarijoje rašo:

„Profesoriaus Jauniaus pamokos klierikams labai tiko ir visi noriai ir su entuziazmu jo uždavinius mokinosi. Profesorius Jaunius pasidarė stačiai klierikų numylėtiniu — dievaičiu: kiekvienas klierikas norėjo jam patikti, norėjo prie progos su juo mi ypatišškai pasikalbėti. Kada profesorius Jauniui išpuldavo eilė klierikus vesti, kaip papras-

tai būdavo, ketvirtadieniais pasivaikščioti, tai jis visados būdavo apsuptas didelio klierikų būrio, nes jis buvo labai linksmas ir malonaus būdo ir mokėdavo klierikams daug įdomių dalykų ir juokingų anekdotų (pasakaičių) papasakoti. Tai buvo ištikrųjų lietuvių seminarijoje žydėjimo laikai! Tame laike klierikai buvo linksmučiai, turėdami gerus rektorius Račkauską ir Cirtautą ir mylimą profesorių Jaunių. Liuosame laike seminarijos mūrai tik užė nuo klierikų lietuviškų dainelių: „Ant marių krašto, Palangos miestelyj“, „Kur bėga Sešupė, kur Nemunas teka“, „Tu Letuva, tu Dauguva, pasilikit sveikos“, „Sudiev Lietuva“, „Kaip gi gražus gražus rūtelis darželis“, „Esu sau žmogelis šarpus kožnam darbe“, „Sunku gyventi žmogui ant svieta“, „Palik sau sveika Tėvyne mano“, „Malonios tykios vasaros naktys“ ir kitų kitokių... Klierikai netik lietuviškas dainas dainavo, bet teipgi pradėjo rimtai svarstyti, kaip oia lietuvių tautišką susipratimą atbudinus. Tam tikslui vykdinti buvo klierikų tarpe sutvertas Lietuvos Mylėtojų Ratelis. Tas ratelis savo susirinkimuose pradėjo rimtai tėvynės Lietuvos reikalus svarstyti. Tam tikslui buvo rengiamos paskaitos, užsibriežiami veikimo plianai ateičiai, kas darvti kunigu palikus, kaip šviesti liaudį, kaip platinti tarp žmonių iš Prūsų pargabentus laikraščius ir knygeles. Buvo nutarta nelaukti, kol kiti laikraščius prirašys ir knygelis prispaudins, bet patiems imtis už plunksnos, ir rašinėti įvairaus turinio pamokinančius straipsnelius arba žineles iš savo apygardos, o taip gi versti iš svetimų kalbų naudingas knygeles ir tas atspaudinus tarp žmonių platinti. Kad ne taip labai būtų baisu papulti į žandarų rankas dėl laikraščių ir knygelis tarp žmonių platinimo, buvo sumanytas tam tikras

fondas, iš kurio būtų suteikiama pašalpa n u k e n t ė j u s i e m s kunigams: 400 rublių į metus, jeigu rusų valdžia kunigą čia pat Lietuvoje pasodins į vienuolyną ir 800 rublių, jeigu kunigas bus išstremtas Rusijon..."

Apskritai Jaunius mėgo daugiau tyrinėti, negu rašyti. Nuo paskirtų spaudon dalykų reikalavdavo didelio tobulumo, todėl ir nesiskubindavo savo tyrinėjimų spaudon duoti, rasdamas juose vis dar tai ši, tai tą pataisytiną.

Bet privatiškuose pašnekėsiuose kaip su draugais, taip ir su mokslo vyrais, ypač su tais, nuo kurių tikėdavos išgirsti kritiškus patėmijimus, kun. Jaunius būdavo be galo kalbus ir galėdavo po 5-6 valandas kalbėtis, nušėbindamas savo svečius nepaprasta atmintimi, kalbos aiškumu ir kuoplačiausiu apsipažinimu su įvairiausiomis kalbų mokslo teorijomis.

Todėl svetimtaučiai mokslininkai negalėdavo atsidžiaugti pasipažinę su Lietuvos mokslavyriu. Visi jie, k. a. vokietys akademikas Schiffneris, prūsas Kuršaitis, čekas Geitleris, francūzas de Saussure, lenkas Baudouin de Courtenay, rusai: Aleksandrovas, Sachmatovas, Fortunatovas, Lamanskis ir kiti augštoje garbėje laikė kunigą Kazimiera, kaipo tikrai nepaprastą mokslo vyrą, sugebėjusį kuoplačiausiai išrodyti, kokie turtai slepiasi lietuviškoje kalboje įvairiems painingiems kalbų mokslo klausimams išrišti.

1893 m. kovom. jis paliko Kazaniaus klebonu ir trumpu laiku įgijo vietinių parapijonų meilę ir godonę. Bet permaina oro ir įvairūs nesmagumai, surišti su klebono priedermėmis tokiam dideliame mieste kaip Kazanias, sugadino nabašninkui nervus, ir buvo įvarę jam net psichiską ligą, kuri ir privertė jį atsisakyti nuo klebonijos.

Pasigydęs keletą metų išpradžių Kazaniuj, paskui Lietuvoj, kun. Jaunius pasveiko ir paskutinius metus išbuvo Peterburge kaipo profesorius Dvasinės Akademijos (1899-1906), kur išguldinėjo graikų, lotynų ir senovės žydų kalbas.

Tečiau sveikatai pradėjus eiti silpnin, jau 1906 metų gale turėjo atsisakyti nuo profesorystės ir apsigyventi privačiai. Gyveno pats vienas gan angštam kambaryj — todėl paskutiniame pusmetyje jojo gyvenimas buvo tikrai vargingas. Pasklydus apie tai garsui buvo pradėta rinkti aukos mokslininko sušeloimui, bet aukos atėjo pervėlai. Kun. Jaunius užmerkė akis ant amžiu, vasario 25 d. 1908 metais...

Petras Kriaučiūnas gimė Papeškių kaime, Vištyčio parapijoj. 16 rugs. 1850 m. Jo tėvas Kazimieras, o motina Magdalena Pauliukonytė buvo atėjusi į marčias. Tėvas mokėjęs rusiškai, lenkiškai ir vokiškai. Buvęs lovininku. Mėgęs skaityti; skaitė ir „Tilzės Keleivį“. Motina mokėjusi tik lietuviškai kalbėti ir skaityti. Buvusi dievota moteriškė ir labiausia mėgdavusi skaityti šventųjų gyvenimus. Matyt, turėjo gerą atmintį, nes perskaičiusi, viską smulkiai atpasakodavusi. Kriaučiūnų namai buvę ir turtingiems ir vargšams užteigos namais. Visų mylima vieta. Žemės turėje apie 150 margų.

Pabaigęs Vištyčio mokyklą įstojo į Mariampolės gimnaziją, kurią pabaigė 1870 metais. Dar gimnazijoje būdamas pradėjo derinti, taikyti lietuvių kalbos žodžius su graikų ir lotynų žodžiais.

Pabaigęs gimnaziją įstojo į Seinų seminariją (1870), kur išbuvo penkerius metus, besirengdamas „savo žmonių tarpe apsigyventi ir jų naudai dirbti“.

Kad vaisingiau pasidarbavus, jis svajoja apie augėtesnį mokslą, dvasinę Petrapilio Akademiją. Vargais negalais anon išgavęs sueina ten kauniškį Jaunių ir vilniškį Gimžauską.

„Jauniaus — Kriauciūno — Gimžausko trijulė kunigų Akademijoje buvo tos trys degančios pliauskės, kurios suglaustos ima liepsnoti: o kai gerai išiliepsnoja, tai ir skyrium nebegęsta. Trijulės supratimai apie gimtosios kalbos reikšmę ir vertybę, apie spaudžiamos ir iš visų šonų naikinamos tėvynės reikalus per šiuos metus tiek su-tvirtėjo, jog paskui gyvenime, sugrižę i Lietuvą, kiekvienas savaip dirbo ir dirbes nesiliovė, nors jų gyvenimo takai pasirodė šiekštomis užvirte ar tyčia užverčiami“, sako docentas Tumas.*)

Dr. Jonas Totoraitis, savo „Lietuvos Atgijime“ (102 psl.) rašo: „Jeigu po lenkmečio lietuviškos dvasios kilimas buvo jaučiamas Seminarijose, tai juo labiau dvasinėje Peterburgo Akademijoje, kur būdavo siančiami geriausi ir gabiausi auklėtiniai. Cia suėjo i draugę ir vilniškis Gimžauskas, karštomis eilėmis garbinusis tėvynės melię, ir kauniškis Jaunius, uoliai užsiėmusis kalbos tyrinėjimu, ir seiniškis Petras Kriauciūnas, smarkiai raginuisis mylėti gimtą kalbą ir tėvyne, rusų žandarų kiek vėliau ne be priežasties pramintas Lietuvos karalium. Kur jų mintys ir siekimas tada krypo, aiškiai rodo Gimžausko eilės tuo laiku tenai rašytos:

„Tinai, tinai labai toli
Matau asziei sava broli:
Ti Lietuva mano brungi
Myliu asziei tų padungį“!

*) Doc. J. Tumo lietuvių literatūros paskaitos — „Silv. Gimžauskas“, žiūr. „Lietuva“ 1924.

J. Jablonskis, „mūsų rašomosios kalbos tėvas“, apie tą-pat Kriauciūno studentavimo periodą Akademijoje kalba: „Baigdamas gimnazijos kursą, matydavau kartais miesto (Mariampolės) gatvėse studenta Petrą Kriauciūna... Parvažiuodamas iš Petrapilio, jis pasirodydavo ir mūsų mieste, lietuviškai ką aiškindavo pažįstamiems, ragindavo juos į koki darbą, ragindavo energingai, drąsiai... Paėmė ir mane jis nagan. Jis vaikščiojo tuomet dar kunigo drabužiais ir rūpinosi įsikurti Seinų vykupijoje: pasilikti Mogilevo vyskupijoje ir ten kunigauti jis nenorėjo... Neleistas Seinų vyskupijoje kunigauti, jis dirbo joje gimnazijos mokytoju”.

„Varšavoj išlaikęs kvotimus, skirtas Mariampolės gimnazijon lotynų ir lietuvių kalbos mokytį. Tokiu būdu pasiekė tikslo; nesisekė kunigu likti ir liaudį mokytį, tai bent jaunuomenę mokysias ir diegsias jos širdin Tėvynės meilę. Ištikrujų, visu karštumu, visa jauno žmogaus energija pasišventė tam darbui ir kūrė savo mokinių širdyse ugnį, kuri vėliau suliepsnojo ir vaisių atnešė”.

Mariampolės gimnazijos mokytoju Kriauciūnas išbuvo nuo 1881 m. lapkričio 3 dienos iki 1887 m. rugsėjo 1 dienos.

Dr. K. Grinius sako, iki Kriauciūno atėjimo Mariampolės gimnazijoje viešpatavusi lenkinimo dvasia, tarp mokinių buvę skleidžiamos knygos, garbinančios Lenkijos didvyrus, gi knygos tokių Lietuvos garbintojų, kaip Kraševskis, Siromkolia - Kondratavičius, Narbutas, Jaruševičius, Jucevičius, maža kam buvo žinomos. Lietuvių spaudos uždraudimas daug padėdavęs lenkinimui. Lietuvių kalbos pamokos buvę be sistemos, vedamos daugiausiai pro forma. Jas lanke ir lenkai, nes baigusieji gim-

nazija mokiniai, kurių atestatai buvę pažymėta, jog jie mokinęsi Suvalkų ar Mariampolės gimnazijose lietuvių kalbos, gaudavę Petrapilio ir Maskvos universitetuose po 360 rublių metams pašalpos. Tokių stipendijų lietuviams studentams buvę devynios.

Kriaučiūno pamokos buvę tai agitatorių kursai. Jo planas matyt buvęs: įkvėpti lietuviams mokiniams savo kalbos ir praeities meilę, taipgi sutraukti į krūvą visus susipratusius apylinkės lietuvius, kad atsispirtų prieš lenkinimą ir platintų valdžios draudžiamus lietuviškus spausdinius. Ištikimesniems Kriaučiūnas duodavo pasiskaityti ir platinti užsienio naujų lietuviškų raštų: „Aušros“ numerius, „Aušros“ Kalendorių, Prūsų ceitungą ir k.“

Pirm Kriaučiūno atėjimo mokiniai nelabai prisė neprivertinų lietuviškos kalbos pamokų. Kriaučiūno vienok pamokos būdavo uoliai lankomos. Jis lietuvių kalbos pamokoms pašvėsdavo visą save ir stačiai žavėte žavėdavo mokinius. Lietuvybės meile Kriaučiūnas stačiai degte degė: jos liepsna nejučiomis pasiekdavo mokinių širdis.

1883-jais metais Mariampolės gimnazija gavo dar vieną patriotą lietuvi mokytoją matematiką Juozą Jasiulaitį, o kitais metais ir liudvinaviškį Andrių Botyrių inspektorium.

„Tokiu būdu“, rašo Dr. K. Grinius, „3 metams praėjus po Kriaučiūno pasirodymo mūsų padangėje, lietuvių judėjimas pasidarė žymus: ir mieste, ir gimnazijoje pradėjo lietuvių kalba girdėtis nevien iš kaimiečių, bet ir iš inteligentijos. Ir žandarams su įvairiais obrusiteliais ėmė rasti daugiau darbo; atsirado draudžiamų, ne graždanka spausdintų leidinių lietuvių kalba. Sujudo Mariampo-

lės gimnazija, Seinų Seminarija, Veiverių mokytojų Seminarija, kaimo mokytojai.”

Santykius su savo mokiniais Kriaučiūnas palaikydavo netik gimnazijoje, bet ir išėjus jiems į universitetą ar į seminariją. Karštai mėgindavo dirbti lietuvybei atgaivinti. Tuo būdu Kriaučiūnas netik išmokino savo kartą lietuviškai, bet išauklėjo visą karštų patriotų eilę.

Pasak VI. Mačio „Kelis metus varė Kriaučiūnas savo kitiems nematomą darbą. Pasėtos jo sėklos puolė į tinkamą dirvą, iš jų išaugo mokinių lietuvių dvasia, nusistatymas ir tie obalsiai, kurie padėti mūsų šių metų darbo pamatan. Nežinau, ar greit būtų atsiradęs kitas, kuris būtų sugebėjęs atlikti tą darbą; jis mažai paliko savo raštų, bet jo darbas yra svarbesnis už raštus... Kriaučiūno darbas... prikėlė iš miego lietuvius ir parodė jiems kelią, kuriuo jie privalo eiti.”

Mariampolėje tuomet „Lietuvos idealai buvo lenkų idealai... Lietuvos inteligentija kalbėjo lenkiškai, skaitė lenkiškai, mąstė lenkiškai, jautė lenkiškai...”

Kriaučiūnas drąsiai stoji prieš tą srovę, stoji vienas prieš visus... Nors lietuvių kalbos mokymas buvo varžomas, tačiau Kriaučiūnui sąžinė neleido eiti rodomuoju keliu: jo pamokos tai buvo giesmės senovės Lietuvos galybės, didybės, gražybės, lietuvių kalbos turtingumo, jos senumo, gražumo...

Tokia Petro Kriaučiūno drąsa buvo mokytojų tarpe negirdėtas daiktas ir nemaža mokiniams imponavusi. Jau pat pradžioje tarp mokytojo ir mokinių buvo užmegstas įsitikėjimo ryšys, konspiracija.

Išbuvęs 4 metus advokatu, po spaudos leidimui, Petras vėl grįžo mokyti lietuvių kalbos Mariampolės gimnazijoje 1906 m. Be to dėstė lietuvių kalbą „Ziburio” mer-

gaičių progimnazijoj. „Atsikrausčius antru kart į Mariampolę“, rašo Dr. Grinius, „jau nereikėjo seno darbo varyti. Mariampolėje lietuvių kalba buvo išigalėjusi. Priviso jaunos inteligentijos, taip pasaulinės, taip dvasinės... Spauda buvo draudžiama iki 1904 m., būdavo kaimuose daug susirinkimų, vakaruškų, spektaklių. Greta ėjo klijavimas atsišaukimų, platinimas knygelių ir laikraščių“.

Didžiojo karo metu visiems bėgant iš Lietuvos į tolimą Rusiją, ir mokytojas Petras Kriaučiūnas 1915 metų 25 rugpiūčio atsirado Jaroslavlio mieste, Rusijoje, kur buvo perkelta Mariampolės gimnazija. Čia jis ir mirė sausio 20 d. 1916 metais, prašydamas bičiulių, kad parvežtų jo lavoną Lietuvos žemelėn palaidoti, kada bus galima.

„Didesnio lietuvių, kito įžymesnio už jį, žmogaus tuomet nebuvo Suvalkų žemėje“, rašo J. Jablonskis. „Mes jaunuomenė, noromis spiedavomės apie Kriaučiūną — iš jo išgirdavom apie jaunosios Lietuvos atstovų darbą, apie tų darbų vaisius jau sulauktus ir tebelaukiamus...“

Pasak Grinevičiaus:

„Suvalkijos švietimo ir tautiškojo susipratimo sostinė buvo ir dabar tebėra Mariampolė. Mariampolės gimnazijoje buvo mokytojų žymus ir įtakingas vyras a. a. Petras Kriaučiūnas. Jis su savo draugais Staniškiu, Jasiulaičiu, Arminu diegė mokinių širdyse tautiškąjį susipratimą, kėlė apeliinkės liaudį iš miego ir žadinte žadino prie lietuviškųjų knygų ir laikraščių skaitymo, nekartą ir pats lietuviškus spausdinius žmonėms dalindamas... Petro Kriaučiūno mokiniai, baigę universitetą ar įsišventinę kunigais, tapo lietuvių platintojais. Jie palaikė „Aušrą“, „Sviesą“, o vėliau susijungę Maskvos, Varšavos studentai ir Seinų Seminarijos klierikai leido „Varpa“...“

„Pirmasis lietuvis inteligentas, sąmoningai dirbęs Vilniaus krašte, žadinęs lietuvius į susipratimą, laužęs jų sustingimo ledus, buvo kanauninkas Silvestras Gimžauskas. Raštais lietuvybės meilę kurti Vilnijuje jis pradėjo keletriais metais prieš „Auszą“. Gimžauskas — alter ego P. Kriaučiūnas. Jo gi ir draugas. Du draugu tą patį darbą dirbo vienodai, nors gyveno dviejuose Lietuvos pašalyse, atokiai nuo kits kito. Prieš juos nei Suvalkijoje nei Vilnijuje dar nebūvo buvę nė vieno tautininko susipratėlio, kurs būtų tiksliai numanęs, ir drąsiai skelbęs, kuriam tikslui reikia dirbti lietuvybės darbas...

Silvestras, ūkininko Liudviko Gimžausko sūnus, gimęs Likmenų par. Svenčionių apskr. 1844 m. Mokslus ėjo Svenčionių gimnazijoje. 1857—60 m., paskui Dinaburgo realinėje gimnazijoje. Čia išėjęs šešias klases, 1862 m. įstojo į Vilniaus Kunigų Seminariją, bet, lenkmečiui labai įsigalėjus, 1864 m. išstojo. Paskui ir pati seminarija buvo uždaryta 1865 — 70 m. Instojęs į aptieką, prabuvo ten iki 1874 m., eidamas praktikos darbus, ir Petrapilto Medikų Chirurgų Akademijoje gavo vaistinininko padėjėjo liudijimą. 1875 m. važiuodamas į Universiteta provizoriaus laipsnio gauti, sustojo Vilniuje pas savo seminarijos draugą kun. Motiejų Harasimavičių, tuomet jau seminarijos rektorių. Šis, atmindamas, kokios aukštos dorybės ir kitų gražių savumų buvo kitados klierikas Gimžauskas, ėmė jį kalbinti, kad grįžtų į seminariją. Gimžauskas davėsi įkalbamas ir tu pat metų lapkričio mėnesyje 22 d. buvo įrašytas į Vilniaus seminarijos antrojo kurso klierikus.

1876 m. spalio 11 d. vos į trečią kursą perėjusi Gimžauską išventė kunigu. Trečią kursą išėjusi kun. S. Gimžauską seminarijos vyriausybė išsiuntė su kitais

draugais į Petrapilio Kunigų Akademiją 1877 m. rugsėjo 3 d.

Tarp Akademijos auklėtinių lietuvių Gimžauskas rado du dviem kursais už jį vyresniu draugu, kurių vardus paskui visa Lietuva minėjo ir iki šiol tebemini už jų atsidėjimą lietuvybei ir pasiryžimą dirbti lietuvių kultūrai: Seinų vyskupijos Petraž Kriaučiūną ir Žemaičių vyskupijos Kazimiera Jaunių — abudu giliai susipratusių lietuviu.

Kadangi ir Gimžauskas buvo susipratęs, tai bendri tėvynės meilės jausmai ir svajonės, subėgdami į vieną centrą, suartino ir tris juos tryškančius šaltinius.

Silvestras Gimžauskas buvo už abudu draugu vyresnis. Jis mokėsi prieš 1863 m., tuo laiku, kada visos mokyklos tebebuvo lenkų rankose; nors buvo rusų kalbos mokoma, nors buvo ir rusų mokytojų, lenkų dvasia mokyklose tebeviešpatavo. Ypatingų veiksmių, kurie būtų regimai pakreipę Gimžauską į lietuvybę mes nežinome. Per jį pasireiškė gyvoji, sveikoji tautos dvasia, kuri nenorėjo gesti, net tyčia slopinama. Gimžauskas-Daukanto dvasios vaikas.

Silpna Gimžausko sveikata neleido jam ilgiau pasimokyti Akademijoje. Metus ten pabuvus, pasileido kraują iš plaučių ir jis 1878 m. gegužės 4 d. atsisveikino su savo draugais.

Sugrįžęs į Vilnių Gimžauskas buvo paskirtas vikaru į Zyletą, kur dar tebėra lietuvių sala tolimuose Guduose. Kitais metais vasario 4 d. perkeltas į Ziežmarius. 1880 m. vasario 7 d. pakeltas Prijaznės (Vidiškių) filialistu Sveičionių apskrityje.

Ligi tik susidarė Vilniaus Vyskupijoje teisėta valdžia, ligi tik atvyko vyskupas Hrynievickis, pral. Harasimavi-

čius tuoj užtarė ištikimą savo draugą Gimžauską, ir jis 1883 m. gegužės 14 d. buvo pakeltas Kietaviškių klebonu. Patekęs į Kietaviškes kun. Gimžauskas pirmon galvon ir savo motu ima parapiją mokyti lietuviškųjų poterių ir katekizmo tuo pat būdu, kurio buvo griebešis ir savo klebonams dar 1855 metais įsakęs Zemaičių vyskupas M. Valančius. Būtent kas šventadienis prieš pamokslą ėmė balsiai skaityti lietuviškus poterius, liepdamas, kad vi-i sektu. Trumpą katekizmėlį taip pat. Po pamaldų nors parapija didelė ir darbo šventadieniais daug, ėmė pats eiti Kryžiaus Kelius, klupinėti drauge su žmonėmis ir daug poterių balsiai lietuviškai kalbėti jau pakarčiui su jais. O kai pats kunigas eina Stacijas, tai ir žmonių galybės eina su juo. Po metų tokio pasišventimo kietaviškiečių negalima buvo bepažinti. Prieš tai lietuviškų poterių visoje parapijoje temokėjęs tik vienas Motiejus Grybauskas, Gilušio kaimo, gimes 1857 m. gr. 26 d., nes buvęs vysk. Valančiaus dirmavotas, o šis ir iš vilniečių reikalaudavo lietuviškų poteriu. Paskui tas Grybauskas buvo veikėjas lietuvių išsivadavimo byloje, dirbo su kun. Stakele ir kitais. Po Gimžausko gi jau beveik visi mokėjo poterių lietuviškai. Gimžauską užvadavęs kun. V. Valavičius. Šitas jo įvestą tvarką palaikė, ir taip Kietaviškių parapija tapo viena lietuviškiausių visame Trakų apskrityje.

1884 m. birželio 18 d. vysk. Hrynjevičkis perkėlė kun. Gimžauską į Valkininką, kur reikėjo bažnyčia taisyti. Čia padidinęs bažnyčia tapo Merkinės dekanato dekanu, tam pačiam pr. Harasimavičiui ji tebeproteguojant.

1890 m. tapęs Vilniaus vyskupu, gavo vizituoti Trakų dekoniją, kur dekanu buvo Gimžauskas. Gimžauskas vežiodamąs vyskaupą po savo teritoriją, aiškino jam vi-

sus padėties nenormalumus, ypač kylančius iš to, kad ganytojai moko savo aveles nesuprantama joms lenkų kalba. Delto nei poterių niekas žmoniškai nepakalba, nei tikėjimo dalykų niekas neišmano. Iš to tik prietarai susidaro. Žmonės eina prie Sv. Komunijos, o komunikantą nešas namo, dėlioja — į skripką, kad gražiau skambėtų, ar avilį, kad bitės geriau vistų, ir t.t. Visi šitie dalykai paskui buvo surašyti į memorialą Rymui.

Vyskupas Audzionis, pažinęs apverktiną Vilniaus vyskupijos padėtį, supratęs, jog vis delto, kad kunigai ne lietuviškai moko, prašyte prašė dekaną, kad gelbėtų vyskupiją nuo pražūties ir laiminte laimino Gimžausko dirbamąjį darbą. Ir į ženklą pilno pasitikėjimo juo, pakėlė garbės kanauninku. 1891 metais birželio mėn. kun. Gimžauskas išgalėjo.

Nusigandę lenkai ėmę jį dergti, daryti intrigas „litvo-manui“, bet be pasekmės“. Vyskupijos ganytojas jau žinojo augštą dorą to kunigo, jo moralumą, blaivumą, gilų įsitikinimo tikėjimą, ganytojavimo uolumą; jau buvo pažinęs jo gryniausią dūšių ganymo, Dangaus Karalystės, ne lenkų karalystės ieškojimą. Tad visi pagaliai, kuriais ant Gimžausko užsimodavo lenkai, krito jiems iš rankų.

Kanauninko Gimžausko galvelė tapo apgaubta aureole inteligento, tvirtos valios pasiryžėlio, idėjos principų žmogaus. Ingarsėjęs, buvo dvasios centru visiems tiems kunigams, kurie nors kiek atrūgdavo lietuvių tautybę. Pridėk, kad jis jau buvo plačiai pagarsėjęs eilininkas. Jo „Lietuvos Bičiuolį“ žinojo, turėjo ar buvo skaite, ko ne visoje Lietuvoje. Intelligentai ten gerėjosi patriotizmu, prasčiokai jumoristinėmis žydu raudomis del pralaimėjimo karčiamų, kai žmonės ėmė nebegerti. Raudas gie-

dojo nes ir gaida buvo patiekta. Griaudžiai moko Gimžauskas lietuvių liaudi, tampa jai labai artimas už tai ir už linksminimą dainelėmis.

Tai pati pirmoji Vilnijoje skaisčiai patekėjusi aušros žvaigždė; pirmojo dydžio šviesulys. Jį matė iš tolo ir kitų vyskupijų lietuviai, laikė jį neįtariamą, niekuo nepaperkamą, jokių kompromisų nedarančią, nei su savąja dvasiškija, nei to tiek su rusiškąja pasauline vyriausybe dėl asmeninių reikalų, dėl karjeros, dėl turtingesnių klebonijų. Gimžauskas nusimanė visur rasiąs progos mielai savo liaudžiai patarnauti dūšios ir tautos dalykuose. Visi jį užjautė, visi jį bent iš tolo stiprino ir saldino kartybės....

Kanauninko Gimžausko brolis Vladas, jo ūkės valdytojas, tikras ištvirkėlis paskundė savo brolių žandarams už knygų rašymą ir platinimą....”

Gimžauskui sunkiai prisiėjo teisintis prieš valdžią. Dabaigė jį skusti, pasak to paties docento Tumo, „Valkininke popų demoralizuotasis sulenkėjęs lietuvių kaimas, kitkart buvęs prie damininkonų vienuolyno, dabar popams naudoti atiduotas. Šitas popų nuolat prieš katalikų dvasiškiją kurstomas kaimas visados buvo rykštė Valkininke klebonams: nė vienam neleido ilgiau pabūti, kiap dveitą metų. Kan. Gimžauskas dėlto išbuvo čia net devynerius metus, nors buvo nuolat įdavinėjamas.

Gubernatorius iš vysk. Audzevičiaus pareikalavo, kad kanauninką ir dekaną Gimžauską iškeltų „s ponižėjim“. Vadinasi, rusų administracija baudė Gimžauską administratyviai. 1892 m. gruodžio 28 d. jis geru pasišovė, vikaru išvažiuoti į Giedraičius, o 1893 m. nuvažiavo į savo pažįstamą ir gerą kunigėlį Pakalnį, irgi „litvomaną“ Bagaslaviškin. Tyčia ar netyčia, kun. Pakalnis tuojuo

nukilo kitur, o kan. Gimžauskas klebonavo, sede vacante ėmė valdyti Baguslaviškio parapiją. Taip čia ir pragyveno arti keturių metų, kol nesusirgo akmenimis. Tada nuvažiavo į Varšuvą į Kūdikėlio Jėzaus ligoninę ir čia 1897 m. rugsėjo 27 d. (kiti šaltiniai sako: 29 d.) atsiskyrė su šiuo pasauliu.

Katalikiška šviesa, blaivybė, lietuviškoji kultūra — tai buvo Gimžausko gyvenimo obalsiai. Buvo tvirtas katalikas, tvirtas lietuvis ir kitus gyvu žodžiu ir raštu skatino tokiais pat būti. Ypatinga, kad jis tai darė taip griežtai, lyg gyvai jis jausdamas įgimtą tautinį savo teisėtumą. Drąsiai rašė knygeles, keleriais metais ankščiau prieš „Auszrą“, savo lėšomis jas spaudinos ir gabenos, savo rankom jas skleidė. Maldų ir šiaip jau dvasiškų knygų žmonės nestigo ten, kur jis kunigavo. Knygoms iš Prūsų gabenti ir joms pardavinėti Gimžauskas mokėjo surasti ir išlavinti tam tikrų žmonių. Jis buvo krečiamas, bet nei savęs, nei kitų neįklampino. Jausdamas krata, knygas slėpė žemėn, daržinėse, stoguose. Maksimaliai rasti pas jį nieko nerasdavo, vis dėlto aiškiai buvo įsitikinę, jog visa lietuvių propaganda ten, kur esti Gimžauskas, eina per jį. Spaudos draudimas sunkia našta... gulo ant kanauninko Silvestro Gimžausko, bet jo nepalaužė. Kratos, tardymai, tarymai tik stiprino jo pasiryžimą. Ir sekdavos gi jam! Kontrabandos bazę buvęs pasidares Ziezmariuose, kur buvo kokį laiką kunigavęs. Iš čia dalimis pasiūmdavo knygelių toliau. Šią kelią dar jo tėvas buvo pramynęs, už pinigus parveždamas knygų kontrabandą iš Kauno. Susikrovė vieną kartą pakiukus į daržinę. O daržinė ėmė ir užsidegė. Subėgo jos gesyti. Pirmoji atvyko policija, pati padėdama daiktus iš daržinės išnešioti. Užtikusi knygų ryšius, nesusigriebė. „Siuos

daiktus", sako: „i kleboniją nuneškite...“ Kan. Gimžauskas persigando, bet tuojau rado joms kitą vietą. Ir kaip po gaisro policija atsijokėjo, ką padarę, jau buvo per vėlu. Tas buvo Valkininke.

Kitą kartą, jau Giedraičiuose, žmonės gavę iš Gimžausko „Lietuvos Bičiuli“, dideliu džiaugsmu ėmė iš jo giedoti „Žydų Raudą“ čiapat karčemoje ir patiems žydams rodyti, kas knygelėse parašyta. Žydai knygeles atėmė nuo žmonių ir įdavė policijai. Atsidūrė knygelės pas gubernatorių. Bet nebuvo kam jas išversti. Kažin, kas patarė, ten pat Giedraičiuose esąs geras lietuvių kalbos žinovas — kun. Gimžauskas. Jam ir buvo atsiųsta raportuoti, kas tose knygelėse negera. Patsai autorius mokėjo teip raportuoti, kad nebūtų nieko bloga.... Liaudis kun. Gimžauską laikė tiesiog šventu, o kunigai — gyvenimo mokytoju“

...Kunigai, pasiduodami Gimžausko įtakai, vienas už kito prašė vyskupo, kad pavelytų tai šian, tai ten sakyti pamokslus, katekizmuoti ir giedoti lietuviškai. Ir vyskupas Audzionis niekam neatsakė. Merkinės gi dekanate pats Gimžauskas įvedė reformą. Ir taip per vieną žmogų idėjinį kataliką ir idėjinį lietuvį visa Trakų apskritis tapo lietuviškiausia visoje Vilniaus vyskupijoje.)*

„K. Strazdas“ 1924 m. „Ryto“ N. 104 rašo apie savo bendradarbiavimą su Gimžausku“.

1881 m. aš gyvenau pas kun. Silvestrą Gimžauską, Vydiškių dvare, Svenčionių apskr. Vilniaus redyboj. Jis tuomet buvo prie tos bažnyčios filijalistu (lenkiškai ją vadindavo Przyjazn). Tuomet kitur jau sunku buvo gauti lietuviškų knygų, bet tame krašte kun. Gimžauskui

*) Docento J. Tumo „Lietuvių literatūros paskaitos“ 1924 m. „Lietuvos“ N. 82.

esant, žmonės buvo tuo aprūpinti. Mat tuomet Juoz. Zavadzkiio knygynas Vilniuje gavo leidimą išbaigimui parduoti lietuviškų maldaknygių. Tai to dvaro dvarininkas Ignotas Kamienskis, prašant kun. Gimžauskui, užpirko kelioliką šimtų ne tik maldaknygių, bet ir Zelvavičiaus pasakų. Tai labai gera proga buvo ir kiti raštai platinti. Kun. Gimžauskas į Zelvavičiaus pasakas įsiūdavo savo „Lietuvos bičiulį“ arba „Ant naujų metų Lietuvai dovanėlę“ ir kitokias užsieny spausdintas knygeles. Tuo būdu knygos ir knygelės buvo plačiai prasiplatinę, kad net ir valdžia apie tai sužinojo, tik visai nesusekė kaltininko.

Tai buvo taip. Liudvikas Turčinskas iš Melagėnų tokiu būdu išplatino savo krašte nemažai knygų ir „Liet. Bičiulį“, iš kurio žmonės ėmė žydams dainuoti: „Oi, negraži naujiena, pamest gerti ketina. Oi, vei, chover., bim, bam, bam; bus gal žydams povisam. ir t.t.“ Žydai Turčinską apskundė valdžiai, kad platinęs raštus, kurstančius žydus mušti. Ispravnikas su žandarais atvažiavę Turčinskio suimti, kaip tik jo tuomet nerado.

Puolėsi prie žmonos. Ta išsigandusi ir išplepėjo, kad vyras šias knygas gavo iš Vydiškių kunigo. Bet kaip minėjau, žmonės tą dvarą vadina Vydiškės, o valdiškai — Przyjazn. Tai negalėjo susikalbėti. Rusai valdininkai Vydiškių nežinodami, nežinojo kur ieškoti to kunigo.

Dar kartą prispyrę klausia Turčinskienę, pas kokį kunigą tas knygas vyras gavęs.

O ji vis tą patį: „U Vidziskago ksendza“.

— Aa! Eto značit, u Vidzskago ksendza.

Ir visi išpiškėjo į Vidžius. Vidžių visą kleboniją iškrėtus ir kunigus iškamantinėjus nieko nepesė. Vel

grįžta jie pas Turčinski, kuri jau rado namie. Tas pasakė, kad jis pas karabelninkus Vidžiuose pirkes knygas, o ne pas kunigą. Taip valdžia su žydais ir nesusekė, iš kur tos knygos buvo gautos.

Kunigai tai sužinoję, buvo atvykę kun. Gimzausko perspėti, kad daugiau taip nedarytų. Ypač Daugėliško klebonas, kun. Puzina kalbėjo: Juk esam jau žuvę. Po kelių metų būsime visi rusai ir pravoslavai. Nėra jau jokios vilties tautos atgaivinti. Toksai rusų stiprumas, toksai baidus jų prispaudimas. O atsispirti visai nera kam. Kas gali prieš vėją pūsti. Gerų kunigų visai maža belikę. Kuone visi eina su pralotu Zilinskiu (Vilniaus dijecezijos valdytoju). Valdžia, sužinojus apie jūsų darbus, apie platinimą užsieninių raštų, išsiųs iš šio krašto. Per tai bažnyčia nukentės, nes sumažės būrelis gerųjų kunigų ir t.t.

Kun. Gimzauskas išklauses uždainavo, caro vardu: „Kad tu gude nesulauktum, netaip kaip tu nori, bus kaip Dievas duos, ne tavo prisakai nedori“ ir t.t. Paskui sako: Sventai tikiu, kad caro valdžia sutrupės. Kovosim iki grabo lentai. O toliau kovotojų atsiras daugiau. Ir savo teisę atkovosime.

Po tuo atsilankė Petras Kraučiuonas. Jis papasakojo: kad girdėjęs, esą Bismarkas eisias rusų mušti, t. y. Vokietija rusams paskelbsianti karą Lietuvai paimti. Visi džiaugėmės, kaip vaikai. Kalbame, kad tuomet pirksime spaustuve, spaudėsime knygas, leisime laikraščius ir t.t. Paskum mane klausia (15 metų vaikesą, savamoksli), ar tu busi spaustuvininku? O aš, instinktyviškai, nieko negalvodamas, sušukau: „būsiu“. O redaktoriui ar būsi? :-

— Būsiu.

— Gerai!

— Aš dabar turėsiu svarbių reikalų su užsienio spaus-tuvėmis ir su kaikuriais vyrais, — sako Gimžauskas. — Tai ar galima bus jiems rašyti aiškiai tavo vardu, Lietu-vos reikalu?

— Galima, atsakiau.

— Caro persekiojimų nebijosi?

— Nebijosiu.

Taip buvome įsikarščiavę, kad nieko nebuvo baisu.

Tuomet Daugeliškio valsčiaus viršaičiu buvo Petkelis (rodos Antanas), žmogus apsišvietęs. Jis prie kun. Gim-žausko darbavimosi daug prisidėjo, kad net valsčiaus vardu su valstiečių parašais vidaus reikalų ministerį pra-šė leisti maldaknygių spaudinti. O tuo pačiu laiku kitas prašymas ten pat buvo pasiūsta, prašant elementoriaus. Tai buvo nuo Tauragiškių gyventojų pasiūsta. Bet atsa-kymo iš ministerijos niekas negavo.

Vieną vakara, rudenį, oras apsiniaukė, pakilo vėjas, lietus. Kun. Gimžauskas sako: išgersim po stiklelį vyno už mūsų knygnešių sveikatą ir gerą pasisekimą. Po šios nakties turėsime naujų knygų. Po kiek laiko, nakčia at-važiavo vietos dvarininkas I. Kamienskis ir liepė man pa-įmti iš jo karietos kokius tai pundus, nunešti ant bažny-čios ir ten paslėpti, kad niekas nerastų ir kad apie tai nie-kas nežinotų. Tai buvo užsieny spaudintos lietuviškos knygutės.

Vieną šventadienį žmonės pasakojo, kad vakar iš traukinio pasipylė daug visokių lietuviškų knygų. Aš supratau, kas jas pabėrė, nes žinojau, kas važiavo ir iš kur paimtos. Bet viskas reikėjo laikyti slaptaj.

Vienas klierikas man pasakoja, kad Vilniaus seminarijoj atsiradę daug lietuviškų naujų knygučių, bet jie nežina, iš kur. Aš tyliu, nors žinau.

1883 m. gyvenome jau Kietaviškių miestely, kur kun. Gimžauskas buvo klebonu. Slaptas knygų platinimas taip pat lygiai ir čia ėjo.

Sužinoje, kad Prūsiose pradėjo eiti lietuvių laikraštis „Auszra“, labai nudžiugome. Neilgai laukus parašėm ten laišką prašydami ir mums jį siuntinėti mano vardu. Viena vasaros dieną aš vienas nuvažiauvau į Ziezmarių miestelį ir nuėjau į paštą. Gi žiūriu ant stalo po juostele guli „Auszra“. Taip išsigandau, kad nuėmė man rankas ir kojas, nebegaliu nei stovėti, nei žodžio ištarti, tik drebu visas ir gana. Mat tuo pačiu metu nudžiugau ir išsigandau. Maniau, kad pašto valdininkas, pamatęs lietuvišką spaudinį, pasidėjo ant stalo ir laukia, kada aš ateisiu jo atsiimti, o tuomet mane sugriebs ir į Sibiriją išsiųs. Gerai dar, kad valdininkas ilgai ką ten rašė, tai aš tuo laiku atsibodėjau ir įsidrąsinau. Sugalvojau, kaip sakyti ir laukiau. Jis mane pastebėjęs surinko laiškus ir laikraščius, drauge ir „Auszrą“ ir sudaręs kas tik buvo siunčiama į Kietaviškių miestelį, visus man atidavė ne atkreipęs nė mažiausios dėmes. O kaip aš tuokart eidamas iš pašto džiaugiausi, kad likau nesuareštuotas, tai negaliu ir surašyti. O kai atvežiau „Auszrą“ kun. Gimžauskui ir papasakojau, kiek aš baimės turėjau, tai jis irgi nematytai džiaugėsi, „Auszra“ skaitė, gėrėjos, o tam mūsų džiaugsmui ir galo nebuvo. Tą vakarą ilgai skaitėm, kalbėjom, o einant gulti, užnešiau „Auszrą“ ant klebonijos aukšto ir įkišau į šiaudinį stogą, paslėpiau, kad praeiktieji žmonės nerastų. O tame Kietaviškių klebonijos šiaudiniame stoge jau buvo prikimšta nemažai lietuviškų

knygučių, kun. Gimžausko išleistų: „Ant Naujų Metų lietuviams dovanėlė“, „Lietuvos bičiulis“ ir t. t... Tuos raštus, o paskui ir „Aušrą“ ateidami skaitydavo susipratę kietaviškėnai, žasliškiei ir iš tolimesnių parapijų”...

Petras Kriaučiūnas, „be kurio „Ausra“
nebūtų galėjus eiti“.

1911 metų „Zvaigždės“ N. 15 tilpo keletas kan. Gimžausko gromatų kun. Burbai, kuriąs čia pakartojame:

1888 kovo 19.

MYLIMIAUSIAS!

Rašai aplink žodžius, kurių surašymą aš išgaišenu. Atmenu tiktai kad klausiai, kur balsakylas turi būti ant žodžio „paisyti“ (pensure), žinoma kad ant „y“. Kitų žodžių neatmenu. Labai gražus žodžius tau še paduodu, kuriuos idėk:

Prasiradėlis — peccator, griešninkas; žinoma kad nuo žodžio prasirasti, prasirandu — peccare. Tvarinti (tvarka) — vesti tvarkon, do porządku doprowadzac. Ištvarinti — išvesti iš tvarkos. Išsipatvarinti — išeiti pačiam iš tvarkos. Skobnia, skobnios — stalas. Tvarka ordo, porządek, Kraustuliai — spręty. Palazdės — fijołki. Siaus-tis — bawic sie; siaučiu, siaučiau, pasisiautēm — pobawilismy się; pasisiautimas — zabawa. Ru-gegelė — blawatek (vasiliok).

Jeigu castitas rašai skaistybe, tai nečystata rašyk biaurybe, nes teip jau yra parašyta paga-liaus Evangelijų knygelėse.

Viliuosi, kad padarysi grynai. Peccatum nuo prasirasti, prasiradimai; bet galima trumpesni žo-dį paimti — nusidėti, nuodėmė. Pokūta — meta-vone, gailysta. Niebezpieczny — paojingas. Wewnętrzny — vidurinis. Zewnętrzny — pavir-šutinis. Godnose — vertybe. Stan — luomas ir

stovis. Scislosc, kad rašai pelningumas — bus gegerai. Pobožny — dievuotas, maldingas. Wierniose — tikrumas ir tikimyste. Rożnobarwny — įvairaus dažo. Sprawa — veikalas. Gorliwi — uolus ir karštas....

Ar Volteras atsiuntė tau „Ob Etnografičeskoj pojezdkie po Litvie i Zmudi“?

Išduota 1887 m. Petersburge, .

Buk sveikas! Bučiuoju Tavi

Ir myliu kaip pats savi

Tavo Sil.

1889 m. rugp. 8 d.

MYLIMIAUSIS PATS!

Buvau pas Bhacie, kursai labai piktas ant tavęs už išsigabenimą ir sakė jeigu vyskupas parašysias ape tave, tai jisai (Bhacie) jam (vyskupui tavo) atrašysias ape tave, kad tu asąs fax discor-diarum. (Bet ape Valent. priminė, kad prašęs gubernatorių, kad duotų koki viršininkėli, kursai tai viršininkėlis draugi su dziakonu Dijakia-vičiu turėsias vesti ištyrimą ape jūsų reikalus Adutiškyje ir jeigu atrasią anuodu ištyrėju kaltu Valentinavičia, tai ant mansijonieriaus Valenti-navičia paženklinsias. Kas man nepatiko, tai jo ir tasai apsiėjimas, kad gubernatorių prašo viršininkėlių dėl ištirinėjimo kunigų reikalų. Ir pa-sigyrė Bhacie! teraz juž tak bėdzie, czynowni-kiem sledctwa bėdziemy przeprowadzali. Ant Lukšos teiposgi asąs piktas (žinoma, kad len-

kiškos partijos yra vis tai darbas) ir tave paminėdams pridūrė, kad tu nori pas Lietuvą prikelti. Tėčiaus po tavo išsigabenimo girdėjau Bhacie rašęs pas gubernatorių apie tave, kad buk tai tave teisingai, o ant Valentinavičiaus kaltes užmesdamas. Straipsnį, apie kurį kalbėjova, aš buvau „Przgl. Kat.“ nusiuntęs, bet paskui pabijojęs, kad Bhacie pareikalavęs rankos rašto nedažinotų apie tą, kad aš asu parašęs, mat tinai gerai užgauta lenkomanai, tai net Redystėn „P. Kat.“ tavo vardu parašiau, kad dar tau straipsnį nusiųstų ant Maczinsko vardo, būk tai dėl pertaisymo ir peržiūros. Taigi viliuos kad pas Maczinską rasi tą straipsnį, kurį galėsi perrašęs savo ranka nusiųsti Varšuvon su tokiu antrašu:

Russland—Warschau

Do Redakcij Przglądu Katolickiego

Warszawa przy ulicy Nowy Swiat N 35.

Pabijoju kad ir ant manęs medžioklės nepadarytų už Lietuvą. Truputį nereikalingai padarei rašydamas iš Karaliaučiaus plačiau. Reikėjo parašyti tik tai trumpai — „išvažiavau ir bukit sveiki“! Mat dar tu padaręs apsirikimus, nemokąs lenkiškos kalbos, esąs be z g r a m o t n y, taip juokdamasis ir St. Račkauskis man kalbėjo. Buk tai tavo gromatą Bhacie davęs Vaškevičiui, o tas po Vilnių nešiojęs, kaip lygiai dėl parodos ir pasijuokimo iš tavo apsirikimų. Ir Račk. piktas užtą, kad tu nemokėjęs tylomis dirbti, o visur išeidavę maištai. Reikėję tylomis ir gudriai dirbti, kaip aš dirbąs ir kiti Lietuvos mylėtojai. O dar pikčiaus padaręs apleisdamas vyskupystę”.

Straipsnį galėsi prakėsti, tiktai gi rašyk savo ranka ir aiškiai, kad red. Przgl. Kat. galėtų perskaityti. Daugėlišio Jonas sakė, kad toji ponja, ką 100 muštinių davė, saktus, kad mišių laikyti nereikia. Galėsi vieną mišią atlaikyti.

Ar Litvomano dainą radot?

Išsirašyk „Przglą Kat.“ tai mat graičiau galės patalpinti tavo straipsnį

Kas bus, tai bus, o Lietuvis neprazus! Juzulis poterius lietuviškai skaito bažnyčioje kas šventa diena. Kas su tavo Senkaus Jurgiu?

Jeigu Bhacie nurašytų apie Tave kaipo f a x d i s c o r d i a r u m, tai ir tu galėtumi pasakyti, kad ir jisai nekuriuos dalykus daro non uti orthodoxus. Ypač kaipo žinai padarė su užsakymais. Prisakė užsakymus sakyti su stačiatikiais. Susipažinęs su kun. Juodišiumi lingok jam nuog manęs. Pas mane rašydamas rupinkės teip daryti, kad antrašas būtų ne tavo ranka rašytas; mat ant vietos, kur aš, tavo ranką pažįsta. Matos, kad Bhacie ant Maušos piktas, o apie tave išsiraškė „kad tu pats save nusiuntęs į tį, kur nuvažiavęs, Bažnyčios nepasiūstas. Kad ten asų Zemaičių, tai tegul Zemaičių vyskupas siūsiąs kunigus, nes daugiau turiąs.

Bukgi sveikas! Tegul tau Dievas paded!

Bučiuoju. Tavo Viešpatis.

Valentynavičius toje pat dienoje, kai sulaukęs pagelbininko, buvęs pas Bhacie ir skundęs tave, kad tu neklausydavęs nuodėmišpažintės gudiškai kalbančių, o Juzulį, kad jisai palaičius kryžiaus su žvakelėmis dalyjęs bučiuoti. Mat koki rubricistai!

1889 m. Rugsėjo 21.

MYLIMIAUSI S PATS!

Sendien buvau pas Bh.. ir Zvier. buvo prašyti dėl tavęs litt. dim... kaip man Bh.. pranešė. Džiaugias Bh.. kad be litt. dim.. tu negalys buti ir neduosias, kolei vyskupas neatrašysias. Pridurė man ir apie ištyrimo vaisių. Pasakė, kad jie nieko nežinąs. Mat rasit Val.. atvažiavęs užpylė. Man Juzulys rašė nesenei, kad Dija, ištyręs visą pasakę, kad Val... pasiduotų dimissijon. Matos, kad ant jo buvo sugulė, bet atvažiavę Sabalyš ir Zadžievio senys pasake nepasiduoti, kad tai paisyti ant žmonių (na motloch nie zvažac!). To paklausęs Valent. tuojaus išvažiavęs Vilniun, matos viską p.. pataisė. Teip regis išeina iš visko. Juzulys rašė, kad vargamistras bijodamas kad ir jo neišbutų kitas (nes bjaurybė esąs), buktai ir jisai partijų padaręs iš gudų už Valant. Jau ir Juzulys norėjo bėgti, bet subariau, kad butų ant vietos. Girdėjau kad viens Vysk. Bhaci vadinęs protestontu ir tikrai gyvas jisai protestontas. Sendien užminęs buvau, kad nekurie nesako pamokslų lietuv., tai tuoj pradėjo ant manęs rėkti! Gink Dieve nuo jo dvasios! — Nuog Gud... atėjo Mišios ir kiti daiktai. Bus Jurgio broliui perduota, o biškį ir aš užsiturėjau. Nuog tavęs „atsisveikinimą“ gavau. Vyskupuį parodykit spaustą paliepimą apie užsakymus; tegul supras, kas do žmogus Bh; man rodos, kad nuo tokio nevertėtų ir litt. dim. prašyti. Tiktai taip darykit, kad man nekliutų. Juodišius tegul

tau padēs, paprašyk jį mano vardu. Straipsni
į Przgl. Kat. aš stačiai nusiunčiau ir St. Marc.
atsiliepk pas jį jeigu neapturėjai. Rašydamas
pidėk nuog savęs, kad Amerikoje vyskupai dël
nesakymo liet. pamokslų atsako vietas (kaip
Varnag. pavyzdžiui) ir paminėk visas tas vietas,
kur Am. sakos lietuviški pamokslai. Pas mane
rašydamas geriaus rašyk r e c o m e n d e e ir
s p e r e d a č e j u A. B.

Su Daugel. Jonu atsargiau daryk. Mat jisai
boba, kaip aš ištyriau ką tiktai žino tai kožnam
vienam ir pina. „Atsisveikinimo“ jam geriaus
nesiusk, galės parodyti nereikalingiems žmonėms
enkomanams. Parašyk kaip tavo veikalai. —

Buk sveikas. Bučiuoju.

Tavo Viešpats.

1889, Lapk. 6 d.

MYLIMAS PATSI

Du numeriu W. L. apturėjo Motiejus ir man
perdavė, bet vienas buvo atplėštas ir cenzuros
skaitytas. Nėkuomet nerašyk pavardėmis bet
manę vadink L. B. arba V i e š p a t s, ir kitus
kitais pramanytais vardais vadink. Jonų Gydy-
tojų duodam mažu g. Ape tamstos seserį iki šiol
lei nieko negirdėjau, kame ji yra. Paieškosim.
Vilniaus vyskupu bus regis Audzevičius (lietuvis
tiktai kokios jisai dvasės nežinau) buvęs profeso-
rius Dvasiškos Akademijos, Magilevos Pralotas,
Zdan. paliksiąs vyskupu be vyskupijos ir busiąs

Petrapylije. Wienibes labai pagadinta kalba, viliames, kad tamsta savo itekme padarysi, kad ir Wienibe su laiku grynos kalbos pramoks. Ir Amerikoje tamsta lenku nekliudyk. Dievas ju nemate! As daugiau mensesio atgal tamstai nusiunciau 3 laiskus ant vardo Maczinsko ar gavai? Kiek is viso aveliu teturesi? Valant... sedi ant vietos, noris girdėjau, kad žmonės iki šioliai nenori nusiraminti. Juzulys sako pam. liet. Žmones džiaugias. Gaid. pradėjes sirgti koja nuvažiavo rudenop Vašuvon ir nieko nežinau, ar jisai pagrizo. As jau pagelbninką jam asmi gaves Maž., matos geras lietuvis. Daug susikrimitimo turiu ir sveikatos daug prazudžiau su savaisiais piaudamasis.

Buk sveikas! tegul tau Dievas padės!
Tavo Motiejus ir Viešpats.

1890 m. Sausio 3 d.

MYLIMJAUSIS PATS!

Sveikinu su Naujais metais ir aciū duodu už pasveikinimą. Laiškus apturėjau. Rubricelią atsiųsiu. Jau laikraščiuose apskelbta apie tą, kad Vilniaus vyskupu bus Audziavičia, o Bhacie vysk. ir part infidelium, tai yra piemuo be avių. Majauskas busias sekretoriumi Audziavičei. Juzulys gerai dirba. Girdėjau buktai Mauša pavogęs pinigūs kokio ten kunigo nabašniko, „Litvomaną“ atsiųsk. Ant tavo bažnyčios jau 12 rub. turiu, gal dar daugiau gausiu.

Sirginėju ir daug darbo turiu.

Buk sveikas. Rašydamas laiškus rašyk su atidavimu tavo seserei, bet ne viršuje,— ant kitos labai lengvos mauklalės arba ant paties sudėto laiško.

Aš girdėjau, kad ir Philadeph. esant lietuviška parakvija, ar tiesa? Ar nereikalauni abligų? Ar turi iš ko misti?

Buk sveikas!

Bučiuoju Tave. Viešpats.

1890 m. Sausio 25 d.

MYLIMJAUSIS PATS!

Sitomis dienomis susduriau su nekuriomis, o ypač su Ratė., Lab., Kurzt., kurie tuoj užminė apie tave, peikdami, kad iškūręs iš Lietuvos. Paskui užsiminė ir apie tavo dainą iš Liverpool, kuri teipogi jiems nekuriuose dalykuose nepatikus. Jono Šliupo laišką, kurį man suteikei, atidaviau Ž. Sim. knygynan ir apsakiau, kam galėjau apie tavo triusą užmušime L. Balso. Kaune man buvo parodyta L. B. vienas N. iš 1885 argi 1886 m., kame neteisingai subiaurintas Baran. ir dar su nekuria išdavyste. Pabark Šliupą už tokio vyro išdėjimą ir melagystes nekurias. Išdavyste tame numeryje matoma, nes toki dalykai paminėti, apie kurios reikia tylėti. It paveizdan „Keliene Petrapylin“. Argi teip pridera daryti? Jaun. dabar kasas siemėčių (semitų) kalbose ir

atranda daug lietuviškų žodžių saulėtekio liežuviuose. Bhacie bus vyskupu in part. infid be vyskupystės ir sedės ¼ metų Petrap., o pusę Vilniuje. Skaitysis Viln. pralotu. Audėjonys (Awdziejewicz) dar sėdi Perapylije ir sako būktai balandyje šventinimus priimsias ir gal gegužyje atvažiuos Vilnijon. Juzulys rašė, kad Valent. paskutinį arklį pardavęs ir būktai sakeš, kad dimisijon pasidavęs. Koliai Audziavičia Petrap. sėdi, man regis verta butų L. Vienybėje karštai apie Jį parašyti vardu Amerikos Lietuvių su pasveikinimu ir džiaugsmu ir viltimi, kad prisakys visose lietuviškose parakvijose lietuviškus pamokslus sakyti ir jam tą N. Petrapilin nusiusti per Kolegiją. Zinoma uždengtoje vokoje. Terpu kitų veikalų Kaun. ir apie „Varpa“ girdėjau, kad būktai jau prieš tikybą ir jisai prasiradęs, tai asti klysti pradėjęs. Pabark juos, tegul to nedaro, su tikėjimu pradėję karą tiek pat laimės kiek ir Aušra. Sutikau tavo įpėdinį Lab. — sakė kad jau ten užsivedęs liet. kromas ir alunė ir gerai aina. Girdėjau būktai Karvelis miręs. Juzulys dar pas broli, girdėjau kad ketinas pas mane buti.

Ar nepriversi Šliupo, tai didelį nuopelną turėsi. Ar nebuvai pas jį namuose? Ka gi ten kalbėjot apie Dievą? Gal atrado jau? Rūč. sakė, kad tavo laiške rašytam pas Zwieraw. pilna asų nusiminimo, kursai missijonieriams nepritinkas. Mat kaip jie ant visoko žvelgia! Vydžių kleboną išvežė kalėjiman klioštoriun už tą, kad vyskupui vaziuojant žmonys susikirto su policija, griauvančia žolinius vartus.

1890 m. Vasario 20 d.

MYLIMIAUSIS PATSI!

Litvm. apturėjau. Vietas pagadintas pataisiau. Istorijos dar 8 lapai neišversti. Reikėtų visą pertaisyti, tai yra padailinti, bet su laiku aimanas!! Kaip užverstas asmi darbu, kad ir minutės sunku tam dalykui atrasti. Gal reikės tau nusiųsti o tu galėsi padailinti, kur matysi reikalinga. Apie dainas, brolau, kad surenkąs kruvon išduočiau, dabar sunku, nes ir skatiko neturiu, grynas asmi kaip šuva. Tokioje sunkioje-keblioje ir nemandagioje iš medegiškiosios pusės dabar bunu. M o t i e j u s toje pačioje vietoje ir šiemet. Kokia prekė tavo Mišių? Jeigu tiesa, girdėjau, buktai Audėjonys (Audziaviče) su klierikais lietuvninkais Petrap. šnekėjęs lietuviškai. Buk tai Akadem. buvęs pokilis, tai ir kalba (oratio) viena buvusi lietuviška, kame ir Audėjonys buvęs. Pas mane rašydams nerašyk jau st. ž. d. bet pošt. st.; mat nuo geležinkelio tankiai pakliunai nelabas rankas, o iš vietinės žigunės pats apturiu. Vokoje gi ant kitos vokos rašyk antrašą Ludvinai savo seserei, buktai aš tikt ašu perdavikas laiškų. Jeigu tiesa, tai girdėjau, buktai Bh. ir dabar paženklinęš du lenkų lietuviškosna vietosna: Kalviusosna ir Nočion.

Ar 10 mušt. apturėjai ir prispaudęs nusiųsto dalyko išsiuntei pagal priduoūtą antrašų? Kodėl-

gi Senadoriečiai nesirūpina liet. kunigo? Man rodos iš Seinų vys. galėtų kur atrasti, jų ten daugumas yra. Man regis, kad jus parašytumėt Romon pas Leon XIII prašydami Jį užtarymo pas Aleks. III dalyke daleidimo spaudinti liet. knygas. Rubr. ar gavai?

Buk sveikas. Viešpats.

1890 m. Isz Amerikos*)

Broliai Lietuvninkai!

Maskolio vyriausybė viską daro, kad Lietuvą kagreičiausia išnaikintų ir provoslaviją terpu jūsų užkrėstų. Todel: neleiskit vaikų savo maskolių mokslinyčiosna, katros tam tiktai užvestos yra, kad išmokintų maskoliškų pravoslaunų poterių. Ir patys vyresnieji, vyrai ir moters kojų nekelkit mokslinyčiosna arba kanceliarijosna, kad jus šventomis dienomis šauks tinai dėl paklausimo pravoslaunos Avanelijos ir ruskų pamokslų „Woskresnyja cztenija“). Teiposgi ir cerkvėsna nei patys nėkadods n'eikit neigi savo vaikų neleiskit, kad norit buti tikrais katalikais. Nuo Arki-rejų ir popų neimkit nejokių kryželių ir traukitės nuo jų šalyn! Mylėkite lietuvišką kalbą, ginkit ir platinkit ją, o tuokart ir šimtas Maskolių jums nieko nepadarys!

---

*) Prisiūsta kun. Burbai atspausti ir išsiuntinėti Lietuvon.

Bukit sveiki ir vienas kitam paskaitykit tą mūsų brolišką persergėjimą, bet slaptomis tą darokit, kad palicija nesužinotų.

Jūsų broliai Amerikos Lietuvninkai, už marių gyvenantįs ir daugiaus suprantantįs.

MYLIMAS PATSI

Viešpačiam neigi Statkučiui nieko nerašykit, bet norėdami galėsit šį bei tą pranešti Motiejui, kursai ten gyven, kame pirma buvo. Tegu P. Liudvina savo ranka visad rašo, teip geistina.

Buk sveikas! Viešpats.

1901 m. saus. 17 d.

MYLIMAS PATSI

3 mėnėsei atgal tau buvo rašyta, kad pas Viešpatį (Gimžaucką) nei tu neigi Jonas Sl. nerášytumėt, nesgi Jisai didžiausiame pavojuje ir dabar tebėra. Argi tą laišką apturėjote? Kartkartėmis galit šį bei tą parašyti ant vardo to Motiejaus, kursai Tave lydėjo ant gelžinkelio. Jisai ir dabar palieka ant vietos, kame Jį palikai išvažiuodamas. Kame Viešpats gyven, ten negalima nieko ir niekam rašyti, nes po Velnio akimis ir nežinia, kas dar gali su Viešpat. atsitikti. Tikt ir pas Motiejų rašydamas buk atsargus su pavardėmis. Be reikalo „Apžalga“ užkliudei. Daugiaus

to nēdaryk. Audejonys netokiu pasirodē, kaip tikėjomės. Stačiatikiams skambin!

Zinoma tuomi save žemai pastatē ir visi nuog Jo atšalo. Musų gaivalui teiposi ikišiolei nieko gero nepadare. Kuomet Wappl. bus atspaustas? Audėjonei atsiųsk:

Asi žmonių Tėvas ir dušių Piemuo,
Taigi buk Maskoliams kietas kaip akmuo!
Buk „flecti nesciens“! Aik Rymo takais!
Popams, Arkirejui neskambink varpais!
Kaip vyskupas tikras nieko nēbijok!
Už reikalą Dievo ir ugnin inšok!
Kaip tik nusileisi... tai jau ir po visam!
Bus blėdis Bažnyčiai ir stoviui Tavam!

BRANGUS PATSI!

Audėjonyš lenkus gruda Lietuvon, bet jam nēverta siųsti išmėtinėjimų: nes gal palikti ize idingesnis dar. Jegu nuo Jank. gavai dainą, tai — beje patalpink; bet Audėjonei nesiųsk. Tavo laišką Motėj. gavo. Gėriaus butų, kad nē savo ranka rašytumei. Viešpats vis dar didžiame paojujel.... Kad Jank. neatsiuntē dainos dėl Audėj., tai jam parašyk, idant Tau atsiųstų. Audėjon. didis priešas liet. k. — Zd. Nelaimingi mes! Photographijos nēsiųsk.

Viešpats

Vyskupui Audiejoniui.

Vykupas kaip uola stiprus turi buti
Nebijoti nieko, nors reiktų pražuti!
Kaip tiktai neturi jisai to stiprumo,
Daug pikto išeina iš jo nuoleiznumo!

Pats Piemuo supranta gerai tą teisybę,
Nes sakei imdams pas mus vyresnybę:
Kad „flecti nesciens“ kiekvienas butumėm —
Reikaluos Bažnyčios neužsileistumėm!
Tuos žodžius užgirde su džiaugsmu didžiausiu
Vylėmės mės Tamstų kaip vadų stipriausių:
Tuomtarpu kaip Gudui skambinti pradėjai,
Išrovei mums viltį, nerimą pasėjai!

Kuningai tikt pikti ir be pašaukimo
Džiaugias iš vyskupo tokio apsėjimo;
Maskoliai gi šaukia: „tai ne Grinėvickas!
Su juom padaryti bus galima viskas!“
Kai katedros varpai Phocijui skambėjo,
Spaudė mano širdį, ašaros varvėjo,
Vos šaukt nepradėjau ant Gudo nelabo:
Sventas Kazimierai, kelkisi iš grabo!

Pažvegk ant Lietuvių priespaudos baisiausias
Išvyk atskalunus už Volgos plačiausias!
Ar girdi kas dedas? — skamba varpai mūsų,
Einant į Jordoną Arkirėjui Rusų!“
Kad skambinai Piemuo, negeras dalykas,
Nes to tikt ir nori mūsų užmušikas;

Ir pas Kochanovą kam buvo keliauti,
Kad nuog skambinimo sau dispensą gauti?
Sav dispenso prašo Angėlas Bažnyčios,
Pas plėšiantį Vilką Piemuo Avinyčios?!
Ką čia pasakytų Šventas Ambroziejus,
Kursai ir Karalių draudė nusidėjus?!

Sunkus yra daiktas karas nuolatinis.
Nuo Maskolių jungo net sprandas sutinęs;
Bet ką-gi daryti turim prieštarauti —
Nors gudas žadėtų mus visus išpiauti!
Papiiktinai avis, taigi pastaisykiel!
Ko maskoliai nori, daugiau nedarykiel!
Tikt tuokart užmiršim Tavo paklydimą,
Kai jau pamatysim kitą apsėjimą.

Tikt tuokart širdyse pas mus vietą gausi,
Kai stipriai už viską su priešais kariausi;
Tikt tuokart mės Tamstą ant rankų nešiosim
Ir-gi pagyrimo daineles dainuosim.

Flecti Nesciens.

* * *

Ant sekančių 28 puslapių perspaudiname
„Priešaušrio“ fotografijas. Gimžauskas „Aušros“
nesmerkė; jis priešinosi vien skleidimui per ją an-
titikybinių raštų.

* * *

1885 meto.

PRIESZAUSZRIS.

Pavesta ant „Byruties“ gero.

KRAKOWO,

JZSPAUDIMAS IR UZDEIMAS W. L. ANCZYCA IR DRAUGISTES:

1886.

„Vani sunt omnes homines in quibus
non subest scientia Dei“.

(*Žodžiai Salamono*).

Dziaugdavaus Auszra kaip kažin kŭm!

Su didžiause nekantrybe laukdavau tos dienos, kurioje Auszra ateidavo pas manę. Beskaitydams néatsidžiaukdavau jos teviniszka dvase. Né sviesiaus tarytum akelese tapdavo, o kaipgi meilu ir saldu szirdyje!

Ir asz visomet Auszros labai laukdavau, ogi ir jinai varguže greituju skubindavosi pas manę, jos tikrą najletoji. Par dvejus metus visomet teip buvo, bet szimet datiriau pas Auszrą parkijtimą!

Kaip pasirode tŭjos po naujais metais, tai nŭg to meto iki sziolai ir akiu mano numyleta jau neberodžia.

Kur jinai ten užtruko, kas tai butu, ne vieną kartą teip pats savę klausinejau. Girdžiu, kad Auszra gyva ir sveika, bet kodėlgi jinai manęs neaplanka? Argi jau jinai manęs bijotu?

Bet isz kokiosgi tai priezasties? Tartumgi asz ne vilkas, ogi ir jinai teiposgi gal nieko pikto nepadare? Nekartą girdejau ir skaicziau ape Auszros gerus norus, Iuk visiems tas žinomas daiktas, kad jinai kietino tikt buti lietuviszkosios kalbos su Raszliavą mokytoja ir globeja. Argi tai nepagir-tinas ir negražus jos uždavas?!

Visi Lietuviai tikri broliai terp savęs, nes vaikai vienos motinos, taigi ir isz Auszros gražiausio užsidejimo, visi be

jokio skirtumo, ar tai katalikai, ar tai protestontai dziauges, atmindamę gerai tą, kad Auszra buvo prizadejusi tikybies dalykūsne nesikishti, o par tą visus lietuvius tevinies meileje vienyti ir nejokiu budu ju nearzinti. Ir pati teisybe, kad katakizmo iszguldynejimas tai — kunigu darbas, o lietuviszko kalbomokslio tai — Auszros. Sunku butu Auszrai to iszsiginti, kas nekartą visa burna ir visiems tapo apgarsinta. Dar 1883 m. Auszros sekretorius iszpažino kad, „geriausiu daiktu yra viską krikszczioniszkoje dvaseje raszyti, nepažiminant skirtumo bažnycziau“...

Tūtarpu szimet, jilgai uztrukus Auszrai, jau besibai-giant menesiui liepiniui nūg vieno karszto lietuvio užgirdau tą nelaimingą žinę, kad buktai Auszra tapusi bedieve. — Iszkurgi tą žinai, paklausiau? — „Asz, sako, ją paczią Žemaitijoje pas vieną gidytoji sutikau, ir jinai pati man atvirai iszsisznekejo, kad Karalius Dovydas buvęs paleistuvis, o tacziaus tapęs szvęntu paskaitytas, Kad n'esą stebuklu ir nereikiama jeis tiketi“.

Nu, maštau sau, jeigu teip, taigi tikra bedieve! Taigi su ją negalima jau tureti ir susiriszimą!

Kad Karalius Dovydas nekuri laiką buvo paleistuvis tai Auszros tas daiktas labai gerai žinoma. Bet iszkurgi jinai tą žinę paseme? Aiszku, kad ne iszkur kitur kaip tikt isz Szvęnto Raszto. Taigi vadinas iszto viso iszeina, kad Auszra tiki Szv. Rasztui (tikt ne visam). Bet kaipgi tiki? Tiki kai Tasai sako ape Dovydo paleistuvystę, bet ne tiki tūkart, kai apskelbia ape tą, kad Dovydas par tikrą gailystą ir gyvenimo pataisą paliko szvęntumi. Kodelgi teip Auszra padare, kad Szv. Raszto vieną ludyjimą ape Dovydo paleistuvystę prijeme, o kitą toki pati (ludyjimą) ape jo szvęntinybę atmete? Kodelgi jinai teip tapo vienpusiszka, užmirszusi tą, kad vienpusiavimas aiszkus ženklas neteisybies? — Todel jinai visoto dasileide, kad iszszizadejo krikszczioniszkos tikybies.

Nesgi atmesdama Karaliaus Dovydo šventinybę pripa-
žišta Kristaus Bažnyčiai riklumą o Szv. Rasztui melagystę
ir isz Dievo ikvieptos knygos daro ji paprastą žmoniu kny-
gą, kur gal kartu sutilpti teisybe ir neteisybe. Nedovanai tai
ir 1883 m. Auszra Szv. Rasztą su Kraszaucko Vitoliorauda
buvo sulyginusi!

Bet Szv. Raszto teisybę jau iszto vieno aiszki, kad Isai
ape Dovydą sakidams ne vienpusiszkai bet tiesiai viską pa-
dūda, kaip Jo paleistuvystę, teip ir Jo paskui istojusę
szventinybę.

Toliaus Auszros neteisybe ir bedieviszkumas dar aisz-
kiaus atsidengia, kai jinai skelbia, kad n'esa stebuklu. Ieigu
n'iera stebuklu tai n'iera ir Dievo. Bet kad Dievas, Kuri
Auszra nekuri metą par mažą d. raszydavo, visomet buvo,
yra dabar ir visomet bus, tai tām visomet visi sveiku sma-
genu žmones tikejo, tiki ir tikes. Neminavojant krikszczio-
niszku rasztiniku isz dvasiszko paszaukimo, gan butu del
itikejimo i Dievą paklausyti tikt, vienu pasauliszku galvocziu
isz vairu amziu, ką jie kalba ape teip svarbą dalyką. Ir teip:
Sokrates, didis Atenu protmeilis, gyvendams dar 400 m.
priesz Kristaus užgimimą, budams stabmeldziu, tacziaus isz
pasaulies grażybiu ir pasistebetinos tvarkos joje vieszpatau-
janczios, parsiliudyjo, kad asans Dievas, ape Kuri savo par-
siliudyjimą ir mokytiniam nūlat ikviepdinejo, kaipo tą pa-
pasakajo viens isz anu vardu Ksenopontas. Netikedams
stabmeldziu dievaicziais bet tikt i vieną tikrą Dievą, Sokrates
buvo užtą apskustas, o paszauktas i tiesą niekum' daugiaus
nesigine, kaip vien tiktai tūmi, kad par 30 metu dirbo del
savo tevinies ir savo mokytinu laimies. „Asz, sake, tikejaus
buti paszauktu Dievysties prie to aukszto darbo; asz skaitau
ir gūdoju be galo daugiaus Dievo tiesdarymą (judicium) negu
jusu, o Atenienai!“ Už tą savo tikybę i Dievą Sokrates ir
galą gavo, — vikszru apgirdytas.

Kas skaite Platono, Aristotelio rasztus, teiposgi gales parsiliudyti, kad ir tie didi galvocziai tikejo i Dieva. Ogi Ciceronas, stebedamasis Žmogaus kuno gražam sudejimui, sako: „jo akis, kaip sargyba, užjema vietą pacią aukszcziausę, idant niekas nepasisleptu; teiposgi ausis, sutvertos del pagavimo balsu visomet kilstancziu auksztyn, asti patalpintos auksztesneje galvos vietoje. Nosis asti patalpinta arti burnos, idant galetumem suprasti ir atskirti tą, kasten i aina; paragavimas patalpinta toje pacioje burnos vietoje, parkur reikalas peraiti valgiui ir gerimui, kuriūs prijemam. Dasilitejimo jausmas asti isipletęs par visą kuną. Isztirinejant jums didi namą, nematant visiszkaı savo akimis jo statytojo, argi užejo jums kumetnorints mąstis, kad tasai namas peliu ir Žibenkszteliu butu padarytas? Taigi koku budu galit užtikrą tiketi, kad tiek didumo, tiek vairybies, tiek sutarymo (sandaros) kunāse dangiszkūse, didi erdvybe juriu ir žamies ir t. t. kad vistas butu atsitikimo grynas darbas (le pur effet du hasard)?

Ieigu kasnorints butu palinkęs i tą itikejimą, kad viskas regemas asans atsitikimo vaisius (produit du hasard), tai asz nesuprantu, kodel tokiam ir antto nepristoti, kad iszmezczius szen ir ten raidziu didę daugybę, anos paczios galetu tokiu budu eiliomis sustoti, jog susidetu Ennijaus Metraszcziai.

Ieigu kasnorints gyvenęs požemems skaistūse rumūse, gerybese, vienmat paliktu pernesztas ant žiames, tai pamatę nepabaigtą padangę, žiamę, jurias, saulę ir t. t. itiketu tūjos i Dievo asumą“ (Cic. de Nat. Deor.)

Anat to Plutarko: „galit atrasti pylis be muru, be tiesu, be raszliavos pažinties; bet tautos, kuri netiketu i Dieva, nekumet ir nekur nebuvo“.

Anat to iszkalbingo Cicerono (tikl ką aukszcziaus pamineto): „n'iera tautos teip laukinies, kuri ne nutūkdama

pagaliaus ką pridera mąstyti ape Dievą, nežinotu jóg reikia tiketi i Jo esybę“.

Ir anatto garsaus gamtiniko Cuvier: „bedieviai tiktai gal buti pasiuteliai arba apgaudynetojai“. Ir užtiesą, kad Sutverimo didi pažintis visados auksztus protus vede i didesnę Dievo pažintę.

Kasgi to nebežino, kad Kopernikas, Galileus, Kepleras, Newtonas (metematikas) ir daug kitu sveikai mąstencziu ir gar singiausiu visoje pasauleje mokslo vyru buvo tikancziais i Dievą!

Tikt praszom paklausyti! Ir teip: Linneus isztirinedams gamtą szaukia sekancziais žodziais: „Dieve nemirsztans, nepabaigtas, visžinans ir visgalens! Tu man tavo sutverimo veikalūse lygiai kaip apsireiszkiei, ir szitai, nebilis tapau nūg nūstebos! kokiegi tai galybe, kokie iszmintis, kokie idiemnastis visūse Tavo darbūse, pagaliaus mažiausiūse, ir kaľabiaus žamiausiūse!“

Deutinger's Dr. M., protmeilysties prapes. Monakijos pylies (knygoje Renan und das Wunder 53 lap) sako: „kai mokslas prieszinas tikybei, nesidara tai todel, kad buktai mokslas ir tykybe negaletu terp savęs sutikti (sudereti), bet todel, kad mokslas atstojo nūg savo tikru i statu, arbagi kad pri anu dar ne priejo. Kas sako, kad del mokslo reikia iszszadeti tikybies, o del tikybies mokslo, teiposgi tur kleidingą numanymą ape mokslą kaip ir ape tikybę. Kai mokslo prieszinas tikybei, prieszinas ne del moksliszku pamatu p ezasties, bet tikriai del juju stoko“.

Berzelius garsus Žvedu gidytojas, kimikas ir gamtinikas, grynos duszies žmogus, sakydavo: „mes prieszakyn turim aiti, bet nesiskaitykim paskutiniu žodzium asantis! Ateis ir paskui mus kiti, o ais auksztyn ir toliaus — idant tiktai aitu gryna szirde ir nesudramstu protu idant aitu su Dievu i Dievo : „nyczę tikros szviesos dasimuszdinedamę“.

Quenstedt's (geologijos prapes. Tūbingene) sako: „Suprasti gamtinikui ženklin matyti. O jeigu szendien menkiausi pagaliaus žolele be gimio (grudelio) pakilti negal, tai kokiū budu bleivus isztirinetojas galetu padriseti tvirtinti, jog visa szauni pasaule auguminiszka ir gyvoliszka pakilo tikt isz negyvos žamies?

Bet nekuriems isz žmoniu Sutvertojo galybe, ikviepzdinejanczio gywastvą i žamies marą dumblą, iszsidūda teip nepritinkanti, jog del jos nepripažinimo, vercziaus stvarstos jūkingiausiu sapanavimu. Toks elgeta žmogus su savo apskirsta dvase!

Jeigu menkiausi žolele, be gimio szendien iszdigti negal, tai argi netur gamtinikas suprasti, jog kas pagal gamtos tiesu, dabar nesidaro, ir pirmiaus darytis negalejo? Nes ant tu tiesu neparkijtos stovi visas musu žamiszkos pažinties rumas“. (Sonst und Jetzt I. 233).

Euler's viens isz didžiausiu matematiku sukakusiamė amžiuje, paliko rasztą teip vadinamą: „Apginimas Dievo apreiszkimio priesz lūsamą — stancziu užmetinejimū“

Ir dabartini amžiuje, nepaisiakajant nekuriu bedieviszku gamtiniku, turim netikt daug mokytu bet ir mokslingiausiu vyru, kurie atvirai prisipažista su savo tikejimą Apreiszkiman ir mokslingai darodynej' jo sutikimą su prigimtu mokslu iszeigomis, arba gi savo mokslingūse veikalūse tikybiszka savo mąstę apreiszke, arba norints — koksai jau ten ju nebutu tikybiszkas stovis — nesikielia nekumet priesz tikybę savo mokslingūse isztirineimūse, bet kas i patesnis. aiszkliai kaltin savo draugu bedieviszkus numanymus. Isz Vokiecziu mokytu gal buti pamineti sekantieje: Enrikas Steffens, Enrikas Schubert'as, Karolis Raumer's, Jonas Nep. Fuchs, Andrius ir Rudolpas Wagneru; antrasis isz anu raszo: „nekumet nesidaviau iszklisti isz mano kaskart stipresnio parsiliudyjimo i szv. tikybies tiesas“.

Pridrikas Pfaff's. I. Madler's, kursai priduria: „Dangus apsakynėj Dievo garbę; teip giedojo jau senas pasalminikas (t. a. k. Dovydas); kadangi Žvaigždinykyste (astronomia) nūg dangaus paeina, tegulgi pasiroda to paejimo verta.

Tegul isz savo pusies patur Dievo pažintę, isztirinedama tiesas, dūdanczes mumis žinę ape Jo didžius darbus, ir kai iszkietinej' tiesas, vadinamas gamtos tiesomis netodel, kad jinas buktai turejo atneszti pati gamta, bet todel, kad jinas Dievas gamtai pažimino“.

(Ges. Naturwiss., III. 551). Toliaus Jonas Müller's, J. Hyrtl'is, Gustavs Bischof's, kursai knygoje: „Populaere Vorlesungen“ lap 46, sako ape Szv. Rasztą: „Ne isz stipraus iszsekiojimo, ne isz datirimo seme tu parskirimu nemarus rasztnikai — i tiesą privede jūs kitsai pažinties szaltinis, Dievo ikviepimas. Tiesa gi par visus laikus tiesa paliks“.

Hermans Mayer's, C. Leonhard's, Pr. Quensted's, K. Bār's, Oscar Fraas, Oswald's Heer's, kursai raszo knygoje: *Urwelt der Schweiz*, l. 604: „Popierius užraszytas Bethoveno muzika tur žiminimą tikt del Žinovo. Kiekvien's Ženklas (nota) tur jam savo žiminimą ir kai tūs ženklus perkeiczia i balsus (tonus), pakilsta iszczion pilna sutarimo (armonijos) pasaule. Teipat yra su gamta. Vienintiniai muzikos Ženkilai (natos), tur tūkart Žiminimą, kai galim jūs sujungti ir nutverti ju riszi. Tūkart jungias jie i didzia pilnybę ir duszeje teiposgi musu pakilsta sutarimo pasaule, tasai sutarimas lyg kaip balsu sutarimas pakielia mus auszcziaus pajautimiszkos pasaulies, pripildo mus prajautimu dievišzkos tvarkos pasauliu. Beabejavimo jog kiekvieną kas tvirtintu teip atsitikus, kad anos muzikos Ženkilai (natos) patis atsiradę ant popieriaus, paskaitytumem toki už labai paiką.

Tacziaus rodos, kad dar neiszmintingiaus, mąsta tie, ką nepabaigtai stebuklingesni sutverimo sutarimą tur už atsitikimo siautimą. Taigi kūm giliaus ainam i gamtos pažintę,

tūm Gilesnis asti musu parsiliudyjimas, jog gamtos ir žmonių gyvenimo minsles gal tikt nusprenti tikybe i Visgalenti ir iszmingiausai Sutvertoji, Kursai atsakancziai savo amžinam planui sutvere dangą ir žamę. Taigi ne tikt žmogaus szirdis, bet ir gamta apreiszkia mums Dievą“.

Terpu prancuzu gamtiniku naujesniu laiku tulas isz pacziu garsingu garsingiausiu skaites ir skaitos i tikrus krikščionis; beje: Deluc, Hauy, Cuvier (aukszcziaus pamintetas), Alex. Brogniart, Binet, Biot (žiurek Natur. u. offenbarnng, III. 382).

Garsus matematikas Aug. Cauchy, miręs nelabai seniai, buvo viens isz dieviszcziausiu žmoniu; o teip buvo atsidavęs mokslo darbui, kad kiekvienoje sąnvaiteje skaite Akademijos susirenkime naują veikalą. Jo iszpildytu veikalu yra ape stukstanczios pusę, o kiekviens isz juju paveikslingiausias. Nug maldos ejo i pluksną (kasdien. anksti klause Miszios szwėntos ir iszpildynejo karsztai visus krikščioniszkus priderejimus).

Iszkilmingai jisai supratęs buvo vienybę tikybies su mokslu, su kūm apsisake mokytiems, terp kuriu užjėmęs buvo teip auksztą vietą.

„Iszdirbinekit, sakydavo jisai, karsztai visus mokslus, iszkirstinekit materiją, atidenginekit nustebusiams musu akims gamtos stebuklus, isztirinekit amžiu praszokusiu pasilikusius pamenklus, perkratinekit visu tautu veikalus ir senybos giminiu senobiszkas liekanas, o atsitikimai ir darodymai jusu surenkti nepriesztaraus nekumet musu szwėntoms knygom; kad tikt jeszkodamę teisybies, užlaikytumet visomet tą sąžinę ir gerą norą, kursai priveda pri jos (teisybies).“ Paskui primena visus žmogaus proto iszradimus, ir klausia: ar tie milžiniszki darbai, tie dransus užsimanymai, privede, norints i vieną tikrą nesutikimą su tikybe, i vieną daiktą prieszingą Apreiszkimo teisybems, i iszdengimą norints vieno aiszkaus paklidimo Szv. knygame? Cauchy, didis matematikas,

mokslingiausias vyras tvirtino, kad ne! Tą pati tvirtino ir tvirtin netiktai musu laikūse, bet nūg seno par amžius tiek didžiu galvocziu, tiek mokytu bet mokytu isz visu pusiu. Teipat pasirode Armand de Quatrefages, Th. H. Martin ir tiek kitu — o terp inglenu gamtiniku protestontu, William Buckland's, Whewell's, Sedgwich, John Fleming's ir W. D. Conybeare — Amerykoje Eduards Hitchcock ir kiti. Mokyti szotlandenai teiposgi gine Szv. Raszta, beje: John Maccuoch, Hugh Miller's ir amerikonas Benjamin's Silliman's.

Gamtinikysties moksliszkūse rasztaūse garsingiausiu Inglijos ir Amerikos mokytu tankiai susidurti galima su darodymais, kad jie užlaike tikybiszkus jausmus; teip Humphry Davy, Richard Owen, Roderik's Murchison's, kursai klasiszkoje savo knygoje „Siluria“ (ape seniausius szmorus pormacijas) turenčius savep organizskas liekanas (Londonas 1854) pripazista gamtoje Dievo valdziavojimą.

Toliaus: James Prichard, D. Brewester, Robert Jameson, Eduard's Turner's, Karolis Daubeny ir t. t. Cuvier (protestontas) sako: „Maižeszis paliko mumis kosmogoniją, kurios tikrybe pasistebetinu budu pasitvirtin su kiekviena diena. Maižesziaus knygos parodžia, kad juju raszytojas turejo tobulingą pažintę, kas atsiafna visu svarbiausiu gamtos mokslo paklausimu. Labiausiai jo kosmogonija, paisiakata isz grynai moksliszko štovio, užsipelnyj ant ipataus dabojimo, kadangi iszrodo tą paczia eilę, vairiu sutverimo tarplaikiu, kokia isz savo pusies iszvezdinej' szendien iszjeszkojimai geologiszki.“

Pavedancziai ir Ampère, prancuzu gamtinikas, sako: „Arba Maižeszis mokejo teip isz pamatu gamtiszkas žines, kaip musu amžius jos supranta, arbagi buvo ikvieptas.“

O Marcelus de Serres priduria: „Pasistebetinas yra rizsis terpu Gimimo knygos (Genesis) apsakynejimu, o naujaisiais mokslo atadengimais: Iszczion Žydu istatymu davejo

dvasies nūjega prijema naujos szviesos ir pridera pripazinti, jog arba jisai turejo Dievo apreiszkią, arbagi ben tą, jog turejo aną dvasies nūjegos greitą žvilkterejimą, kursai perjema gamtos uždenktas paslaptines.

(Veizdek Nikolas'o: protmeiliszki isztirinejimai).

O. Fraas, geognozijos prap. Stuttgarde, sako: „Kas atsiaina pirmosios daiktu pradzios, gamtos mokslai nieko kito ne moka pasakyti, nieko geresnio priesz tą, ką kiekvienas jau seniai žinojo: jog iszpradzios Dievas sutvere dangą ir žamę.“ „Rasztas Szvęntas ir gamta, sako Kurtz (Bibel und Astronomie, 3 Aufl.), abudu yra Dievo žodis, sutikti su savime tur. Kur to sutikimo n'asti, arba teologo iszguldymas, arba gamtiniko yra klaidingu.“

Mokytu amerikonzskame raszte (Amerikan Journal of Science VIII. 155) sako geologas: „galim patvirtinti, jog labai daug yra geologu, teip Auropoje kaip ir musu kraszte, kurie netiktai pripazista apreiszkimo teisybę, bet visą savo viltę ant tos teisybies paremja, kuriu prisiriszimas i tą teisybę stipresnis asti negu mirius, ir kurie už didžiausę sau garbę ir už didžiausę savo laimę skaito, jeigu gal teisybes apreiszktas ginti: geologai kurie džiaugias, jog kiekviename szmore (pormacija) mato ženklus tverianczios ir globianczios Dievo rankos.“

Baumgartner's, garsus pizikas, sako: „bukim tacziaus tolimi nūg mąstyjimo, jog gamtos mokslai patis savije, vede i materializimą... Ne! Tasai mokslas protingai ir sąžiningai valdytas, daro geriausią ir stipriausią priesztařą priesz vairius paklidimus; ir labiaus negu kiekviena kita žmogaus žiniu szaka veda mus i pripazinimą pilno gamtos n'iszmastājamo didumo, kaipo didžios szvęntnyczios Dievo Visgalenczio.“

Chevreul, garsus visos pasaulies kimiku galva, visa burna prisipazista, jog asans parsiliudyjęs i Dievo Esybę. Naudin, Mokslo Akademijos draugšą naris, garsus botanikas,

tikedams i Dievą atranda pas Maižeszią teoriją geriaus sutinkanczią su gamtos tiesomis, negu teorija visu dabartiniu isztirinetuju.“

La Place, garsus žvaigždinikas, norints giresi priesz Napoleoną, jog isztire ir iszgulde pasauliu isikurimą, apseidams be itikejimo i Dievo esybę, o tacziaus priesz mirimą prasze szventu sakramentu, ir pasimire atsivertęs i Dievą. Dumas, garsus kimikas, ant susirenkimo Mokslu Akademi-joje sake: „argi mums yra žinomas materijos prigimimas? Ne! Ar Žinom prigimimą spekos valdanczios klibejimą kunu dangiszku ir klibejimą atomu? Ne! Ar Žinom gyvenimo pirmoniu prigimimą? Ne! taigi kokie vairybe asti terp mokyto ir pus-iszmingto? Pus-iszmingtas tur dransa visam priesztauti. Mokytas tur tiesą ir drasmę visam tiketi. Ne! gyvenimas musu neprasideda ir nesibaigia ant tos Žamies.“ „Mokslas yra didis, jo dirva yra pagirtina, bet jo vieszpatavimas tur galus. Iisai vieszpatauna ant materijos, bet netur valdzios ant dvasies. Žmogus nereikalavo mokslo, idant pasinertu žmogaus duszies gilibese, o tas ką atrado, isztirinedams materijos spekas, tikt patvirtino, jog terp anu ir duszies nieko draugiszko n'asti.“

Prapesorius Dumas gailistodams, „jog nauji pazvilgiai ant pasaulies sudejimo, atsispirantis ant kryslu (atomu) asumo, kaipo materijos paskutiniu vietiniku, kartu ant etero klibejimu, kaipo spekos paskutinio ženkle, privede nekurią mokslavietę i atszildymą mokslu pagimdytu Graikijoje, o iszguldynetu Lukrecijaus graziomis ailiomis del privertimo romeniszku didžiunu pri Epikuro protmeiliszkos tikybies.“ Priesztaudams isz visos galies priesztą, kad buktai mokslas atmetans tikybę, o tikybe butu tamsybies ženklas, primena: „jog Ampère, Faraday, Aug. de ly Rive, kurie par visą gyvenimą isztirinejo elektriszkumą ir turejo pabuklemis savo didžiu iszradimu, tacziaus visi trys buvo labai dievobaimingi.

Mokyta prap. A. Wurtz, gidymo skiriau perdetinis Pari-
ziuje mokytu vyru susirenkime pyleje Lille iszpažino, kad
turians buti Dievas, kaipo visu daiktu pirmiausi, vienatine,
visotima priežastis. William's Carpenter, britaniszkos mokslo
draugysties pirmsedis, garsus Berlino piziologas Dubois-
Reymond, Cl. Bernard's, Tyndall's ir daug kitu musu dienu
mokytu pakele balsus savo priesz materializmo iszpažintojus.
Isz to viso matoma, kad gilus ir tikras mokslas visados
vede i Dievo pažintę, anat to garsingo piziko Bakono:
„philosophia obiter libata ducit a Deo, penitus exhausta ducit
ad Eum.“ Todel nedovanai ir garsus kimikas Faraday vadin-
davo mokslą vežimeliu, ką veža pas Dievą.

Kad butu nebuve Apreiskimo, kad nebutu buve Szv.
Raszto ir tokios daugybies tikriausiu liudytoju krikščio-
niszko tikejimo ape Dievą, kurie ir krauju tą patvirtino, tai
gana paties vieno sutverimo, paczios pasaulies, kad itikie-
tumem i Dievo esybę. Kasgi pasaule sutvere arba ikure?
Iuk kiekvien's padarytas darbas parodzia, kad yra ir darbi-
nikas. Gal rasiť Auszra pasakis, kad pasaule pati savę ikure?
Bet jeigu pasaule jau buvo, taigi nereikalavo ikurti savę.
O jeigu nebuvo, kaip galejo ikurti savę? Tas, ko n'asti,
negal padaryti (ikurti) kanorints, Ex nihilo nihil fit. Sakyti,
kad pasaule (gamta) pati savę ikure (sutvere), yra tą sakyti,
jog pasaule buvo ir nebuvo: kas yra aiskus priesztaravi-
mas. Norams nenorams reikia Auszrą paklausti iszskur atsi-
rado vizta. Žinoma atsakis, kad isz kiauszinio. Ogi iszskur
pirmasis kiauszinis? Bene Darvyno beždžionka sudiejo? Ne:
tikras melas, nei kryslai (atomai), nei beždžionkos viztos
kiausziniu nedieda; bet Dievas pirmują viztą sutvere, otoji
kiauszinius pradejo dieti ir viztelius pereti. Bet ką czion
jilgai galvą kvarszinti ape teip aiską dalyką. Pridursiu tą
tiktai, kad 1798 m. mokyta prancuzas Bernardin de Saint-
Pierre sakydams Instituto draugšanariams labai gražiai isztare:

„idant norecziau (jilgai) jums darodyneti gamtos Sutvertojo asumą, pasižamincziau savę ir jus; paturecziau savę už teip neprotingą, kaip lygiai pacziame vidudienyje norecziau darodyneti saulies buvimą.“

Dabar turiu pasikalbėti truputeli ape stebuklus. Kaip ten nebutu graži gražiausi gamta, tacziaus ant galu galo žmoniu akise tampa paprasta, kasdienine, mažai užjemanti. Nėlabai jei stebiemes todėl, kadangi nūlat ant jos žiurim, ir pasekiui anos didžios gražybės, anie didi sutverimai pasauleje asantis, maiszos mums kartu su daiktais papraszcziauseis, menkiauseis. Todėl, Dievas savo milaszirdysteje istate apreikszdineti pritinkancziame laike darbus savo auksztesnius už paprastoją gamtinę tvarką (eilę), idant savo visgalingumo ženklais jeigu ne didesneis, tai norint labiaus pasistebetiniais, i — patesneis, pajudinti, pakelti atidę tuju, kuriems stebuklai kasdieniniai nustojo savo vertybies. Tais nepaprastaiseis, neprigimtaiseis, darbais yra stebuklai. Stebuklai yra tai ženklai Dievo dūti (nepaprastoje esybiu tvarkoje) het už paprastosios esybiu tvarkos. Arba kaip lotiniszka i vien's didis krikszczionysties galvoczius isztare: „miracula dicenda sunt quae divinitus sunt praeter ordinem servatum in rebus.“

Perkratykim to nusprendimo žodzius: stebuklas priveda i nūstebą, dvasies pagavimą, yra tai atsitikimas auksztesnis už kiekvieną sutvertą priežastę, ir palienka paslaptis neispeta (neiminta) žmogui nustebusiam ir neatsidžiaugancziam; szitai todėl vadinas dyvai isz dyvu, daiktas parvirszyjans gamtos begi ir spekas, pasistebejimas. Stebuklas parodžia veikimą kokios ten spekos didesnies, auksztesnies už žmogaus spekas (vires); apreiszkia kokią ten pasleptą ranką: szitai todėl vadinas ženklas neprigimtas, virsz-žamiszkas, nes yra ženklas padarytas už (rubežiaus) istatytos nepasiliaujanczios gamtinies tvarkos (praeter ordinem statutum).

Stebuklas peraina parvirsz gamtos spekas, bet joms visiszkai nepriesingas, ne kenk. Yra jisai virsz gamtos, bet ne priesz gamtą.

Yra trys stebuklu skiriai:

1) Jeigu Žame susitur savo riedėjime, arba jeigu koksai kunas, medis, akmū, vienmat staigu prijema dvasies privalumus ir ipatybes, bus tai isz visu stebuklu didžiausis stebuklas, pirmiausio skiriaus stebuklas, kadangi gamta nieko tam pavedanczio negal padaryti.

2) Ieigu numiręs prisikielia isz numirusiu, vaikszcioj, gyven, veikia — bus tai stebuklas antro skiriaus, kadangi gamta dāda gyvastvą, bet jos ne atadāda, nesugružian lavonui.

3) Kai sunkiai sergans ligonis pasveiko staigu, nesitiketai, — bus tai stebuklas treczio skiriaus, kadangi gamta gal iszgidyti nekurias ligas, tacziaus gidžia jinai pamažu, pasekiui, sau paprasta tvarka, bet nekumet vienmat, už vieno žodzio arba vieno ženkle.

Tie trys stebuklu skiriai yra virsz gamtos. Ant galo, darytojas kiekvieno kokionorints stebuklo yra Dievas. Dievas tikt pats itaise, kad visos esybes pagal visto paties budo ir istatymu kliba, užvede terp anu tobulas tvarkas ir riszius. Dievas pats tikt gal sutureti, pristaldyti tūs klibejimus ir pertraukti tūs riszius. Todelgi, kaip tiktai tikras stebuklas koksai atsitinka, tūj visi sako: „Dievo pirsztas yra tame.“ Szitaigi tasai teip prigimtas suszukimas judin bedievystę. Puikybe (didyste) užpiksta; pasigadinimas, nedorybe iszsi-gansta; žami, kuniszki pageidimai nirszta; isz visu pusiu szauksmas ir reksmas: „laukan su koku ten virsz-prigimi-mu! laukan su stebuklais!“

Kiti vel klausia: argi stebuklas yra galimas daiktas? ar tai gal buti? Teip yra tikra teisybe, stebuklai yra galimas daiktas ir atsitinka kiekviename amžiuje; nes jeigu

atsakytumem prieszingai, jog n'asti stebuklu, tai peraitumem ant bedieviu szalies. Kas isztaria tą žodi Dievas, sako ape Esybę auksztesnę už gamtą, nes veideja (idca) ape Dievą tur savep teiposgi veideją ape Jo visgalingumą, ape visas Jo nepabaigtas idemnastis (tobulystes), taigi apeta kas yra virszesnis už gamtą, arba kas yra virsz-prigimtas. Dievas yra stebuklingas savo visgalencioje galybeje: stebuklas, tai Dievo darbas iszjementinis (exclusif), nepaprastas: sakyti kad stebuklas yra negalimas daiktas, yra tas pats, ką pasakyti, kad n'iera Dievo, kad n'iera gamtos Sutvertojo ir Vieszpaties. Greicziaus galima butu pasakyti, kad Auszra ne lietuviu bet arangutonu vaikas ir darbas, negu užgindineti stebuklu galejimą buti. Stebuklas yra tai Dievo kalba, kurios mums reikia butinai klausyti, užlaikyti ją duszeje, gūdoti, garbinti, acziu dāti už ją Dievui, kiek kartu tiktai patinka Jam prakalbeti koku stebuklu del Savo garbies o musu iszganymo.

Kas nepripazista Dievui tiesos stebuklus daryti, tūm patiem nepripazista Jam tiesos kalbejima i mus; toksai žmogus nepazista Dievo, tikt stabmeldžiu dievaiczius:

Žmogus, kursai nenor klausyti Dievo kalbancio mums par savo Stebuklus, netur tikybies, yra bedievis. Kad gamta negaletu buti ir nebutu buvusi nekumet stebuklu regikla, nebutu Dievo darbas, tiktai medega (materija) lyg kaip Jam nepadūta (Jo nepriklausanti). Szitaigi, kad stebuklai butu negalimi daiktai, tai tą tikt netikeliu klaidinga vaidintuve gal sapnoti: kadangi n'asti tai visiszcai prieszinga nei Dievui stebuklus daryti, nei gamtai buti padūtai stebuklams, nei žmogui tiketi stebuklais,

Pirmiaus visoko kodelgi butu prieszinga Dievui daryti stebuklus? Paklauskim ape tą Jo visgalingumo ir Jo iszminaties. Kas atsiaina Jo Visgalingumo. Kaip tai! Argi Ranka, Kuri uždege saulę, negaletu jos sutureti ant padangies?

Argi tasai balsas, kursai prisake jurioms: „Net iki toliau ateiset, o toliaus ne žengset“ sumuszdams juriu vilnias i smelties krantus, negaletu tu juriu nutildyti? Argi Tasai Dievas, Kursai Pats Sau tare: „Padarykim žmogą ant vaido ir paveikslu musu“, negaletu žmogaus pataisyti, perdirpti? Argi savo kviepterejimu, kuriūmi atgaivino kuną isz molio be pasivaldymo, be klibejimo, nužeistą, negaletu prikelti isz numirusiu kumet Jam patinka?

Pamąstykit sau ape stebuklus, kokius tikt vaidintuve (phantasia) jusu daleisti gal — neraset nieko, labiaus nesuprastino (neapimamo) priesz tą kaip stebuklas pasaulies ikurimo, ir tuju visu sutverimu, kurie ant jos ir joje asti. O paskui tokio didžiausio ir pirmiausio stebuklo Dievo Visgalingumo nepabaigto galim viltis užtikra jog nieko n'iera, ko Žmogaus akis negaletu dar matyti, ko ausis negaletu dar girdeti, kas galletu iszsepti visiszkai jo duszies pasistebejimą. Auszra! atverk akis, žiurek, klausyk, apsistok, o pripazinsi, jog Dievas gal viską perdirpti, Kadangi viską padare, ir kad Jo vieno žodzio gana asti del padarymo antro stebuklo, kaip gana buvo del ano pirmojo ir didžiausio: „Dixit et facta sunt.“

Paklauskit Jo Iszminties: kodelgi stebuklo padaryti nenoretu, jeigu stebuklą padaryti gal? O rasit todel, idant staigu ir nesitiketu gamtos pajudinimu nepagadintu kartą itaisytos jos tvarkos? Betgi kas asti staigus ir nesitiketas del žmogaus, visiszkai n'asti toksai del Dievo. Paklauskit ape tą Szv. Augustino labai iszkalbingo ir didelio galvocziaus; „Dievas visiszkai neparkeiczia (nepermaino) savo tiesu, savo isztarmiu, kai daro koki stebuklą. Pas Dievą viskas jau yra parengta nūg amziu, viskas iszkalno istatyta, praregeta, pirma numanyta. Tame visame, kas mums žmonems regisi, jog Dievas dara tą arba daleidžia tą par savo staigą istatymą, nieko n'iera ko butu nepraregejęs, pirma nenumanęs priesz visus amžius. Mes pripazistam Vties Dievo Norui

kaipo staigam, naujam ir dabar asanciam, anūs staigus greitus sujudinimus gamtoje ir anūs vairiu esybiu nesitiketus klibejimus; kai tūtarpu visiszkai kitaip (prieszingai) dedas, nes Vts Dievas visas priežastes tu pajudiniu ir klibejimu praregejo ir privede i tvarką jau priesz amžius savo szventame ir neparkeistame (neatmainomame) tiesdaryme tokiu budu, jog tas, ką daro savo laiku kaipo daiktą dabarasanti, jau ji padare pirmiaus savo valeje, kaipo daiktą ateinanti. Taigi tame Dievo aukszciausiam sutaisyme (organizacijoje) turencziame savije istatus ir anu iszjemimus (atstojimus), stebuklas n'asti nejkiau budu nesitiketas daiktas, kadangi Dievas daro tą, ką nūg amžiu praregejo, nei jokis pataisymas, kadangi parvirszjdam gamtą savo stebuklingu darbu, kurio jinai iszpildyti negal, pasirodzia jos Vieszpatimi; nei gamtos privertimas, kadangi kitką palienka daiktus anu paprastame stovije, atstatydam tikt ant valandities isz pogamtos tiesos koki norints individuum, arba koki apsireiszkimą, kuri vartoja už pabukles reikale auksztešnies tiesos.

Tad Dievo Iszmintis ir Jo Visgalingumas visiszkai neprieszingu stebuklo iszspildymui. Dievas negal buti gamtos nelaisvis, savo paties darbo. Sutverdam ją užlaike reikalingą ant jos valdžę del parodymo, kad yra jos visados Vieszpats ir jog parkeiczia arba aprubeziūja jos klibejimus kaip Jam patinka pagal Jo visomet nepabaigtos Iszminties.

Dabar apsistokim ant to paklausimo: kodelgi gamta negaletu buti paklusni stebuklams? Praszau man pasakyti, kodel ne? Argi daiktu esybe nepalikis toji pati, neziuriant ant atmainu stebuklo padarytu, tokiame ir tokiame ipacziam nusidavime? Kitasukus, gamta tūm pacziu, kad ją Dievas sutvere, yra Jo pabuklemis. O kokiegi pabukliu ipatybe? Pasidavimas, paklusnumas. Giltine buvo paklusni Dievui, kai ją atsiunte ant Žamies, kaipo speką paslaptinę, idant kie-

kvienoje valandoje draustu žmogą ir kirstu i ja, kai jos visiszkai nesivilia.

Paklusni asti jinai ir tūkart dar, kai Dievui patinka sutureti ją czen tūjos prieg mirsztancio lovos, arba kai jei prisako paleisti savo pleszimą isz grabo. Stebuklas netikt ka nesiprieszin gamtai bet ipacz duda mums pažinti geriaus tiesas ir iszsiderejimus (kondicijas). Nes aukszcziaus visu tiesu yra jos tiesa abelniause, aukszcziause, ir grumzdesne už visas kitas: yra tai tiesa tokie, pagal kurios kiekviena esybe sutverta padūta be jokio iszsiderejimo, visūse prietikiūse, Aukszcziausiam Sutvertojui, visu daiktu Valdytojui ir Vieszpacziam. Argi tai tikejimas i stebuklus gal buti prieszingas žmogui? Kaip tai! prieszingai, stebuklingyste patraukia ji, patinka jam labai, veda i dvasies pagavimą.

Mes patis savije turim stebuklus, tikt tankiai teip asam apakę, kad to nebamatom. Ir teip dūdam pavaizdon: mąstis musu, kolai turim ją duszese, asti koks ten dvasiszkas, butinai kitoniszkas ir visiszkai nepavedans daiktas i balsą musu ir tūs žodsius, kuriais ją apskelbiam. Kai tą mąstę norim apreikszti laukan, kągi darom? Szitai jeszkom pernesziotojo skambejimūse arba garsūse musu balso; lupas musu atsiveria, kad tūs garsus iszleistu laukan, mąstis vienyjas subalsu koku ten budu, isikunyja balsan ir tampa balsu. Argi tai nestebuklas žmogaus žodzio?

Ne gan to: mąstis mano, peraidama i jusu protą, neatsiskiria nūg mano proto. Pirmiaus negu pradejau kalbeti i jus, turejau tą mąstę savije, o jus jos neturejot. Jus pradejot ją tureti savije dabartes kai ją jums pasakiau, kai ją jums daviau; bet asz partą ne nustojau jos visiszkai, kadangi mano prote turiu ją pilnai tą paczią, kaip pirmiaus buvo. Argi tai ne antras stebuklas žmogaus žodzio?

Trecias stebuklas žmogaus žodzio yra dar didesnis. Jeigu užūt penejimo jusu dvasiszka Dievo Žodzio dūna, da-

vīnecziau jums tikt dūnos kuniszkos nekurę žinomą kiekybę, vieni isz jusu gautu daugiau, kiti mažiaus, tulas pagaliaus nieko negaletu gauti; o niekas isz jusu ne apturetu nei to paties lusto, ką jo kaiminas, nei teiposgi pilno kiepelelio (pailgelies).

Bet vos prakalbejau jus, maštis mano tiako jums visiems, ir negan jog pakliuvo jums visiems, bet kiekviens isz jusu tur ją visą, pilną. O stebukle žmogaus žodzio!

Mes žmones asam sutverimai pavargę, menki, o taciaus galim musu žodi, užlaikyti savije, arba apreikszti ji laukan, neatskiriant jo nūg musu proto, kursai tą žodi pagimde; galim ji atkartoti balsu arba rasztu ausisne ir akisne žmoniu stukstancziu, kurie ji užgirs arba perskaitis. Tasai žmogaus žodis daro didžius stebuklus mano prote, mano kalboje ir mano balse, o jusu ausis girdedamos ji, panauina tikriai tūs paczius stebuklus, Argi tu stebuklu, kuriūs mes patis darom ant žiamies su lengvybe, ką padaugin dar juju paslaptinę gilybę, argi ne gan butu del prispirimo, kad pasidūtumem su savo protu Dievo stebuklams!

Visos tautos tikejo stebuklais :Ajiptai, persai, graikai, romenai ir gallai. Tikejimas stebuklais yra teip senas kaip pasaule ir teip visotinis kaip žmoniu gimine. Pas stabmeldžius tasai tikejimas peraina sveiko nuņanymo mastą, pas netikelius parsidara ant magijos ir žavejimu. Ant pabangos pridursiu, kad jeigu kas man primintu garsaus kitkart netikelio isztarymą toki: „kad mañ visas Parizius paliudytu, jog koks ten numirelis paliko prikeltas isz numirusiu ne itikecziau tam todel, nes labiaus paveda i tą, jog visas Parizius apsigauina, neigu kad numirelis prisikele!“ — Ant to atsakycziau kaip Rousseau: „ar Dievas gal daryti stebuklus, tai asti ar gal atmainyti tiesą, kurią Pats istate? Tokšai klausimas užtikro dūtas, butu neprotingu, pagaliaus bedie-

viszku. O noretu pridrausti toki, kas ant to atsakytu kad ne, kad Dievas ne gal stebuklu daryti, butu pardidi garbe tokiam uzgintojui; gana butu atidūti ji pasvaigusiu sargiklon“.

Norenczius platesniu darodymu ape stebuklus siuncziu pas mokslingiausi XIX amžiaus vyrą, matematiką, gamtinių ir teologą Moigno, kursai parasze labai gražią ir naudingą knygą vardu: „Les splendeurs de la foi, accord parfait de la revelation et de la science, de la foi et de la raison, 4 tom. 8° Paris Bleriot 1878 arba 1881“.

Gal Auszrai regis, kad krikščionystieji pragaiszties maža padare, atmesdama stebuklus? Ne: tūme vienu stebuklu, atmetimu viską atmete! Nįasti stebuklu tai n'iera ir anu darytojo Vties Dievo. Tokiame atveje pasaule ir žmogus ne Dievo sutverta, tai kogi? Bene Auszra nor pasaulę iszvesti nūg kokiū ten kryslu (atomu)? Ogi žmogą nūg beždžionkos?

Kad Auszra (pagal Darvyno ir Spencero mokslo) žveru karalysteje ir noretu pripažinti už tiesą pasidarymą (transpormizmą) veisliu auksztesniu isz veisliu žamesniu, tai ir tūkart ar galima gi butu iszvezdineti žmogą isz beždžionkos? Kas isz musu ne mato didžios ir teip pasistebetinos vairybies tarp gyvolio ir žmogaus! Dvasies mąstymas ir noras nekumet nesidūs iszsiskirstyti ant kryslu (atomu) klibejimu. Argi už tiesą butu kasnorints teip jūkingas, idant itiketu, jog galima maiszant kryslus retortoje, padaryti mąstę dvasiszką arba noro veikimą? Darvynistai mato žmoguje tikt kryslus (atomus) vairiūse juju susikrovimūse ir susijungimūse. Tai kodelgi pagal to numanymo, mąstymas turetū teip butinai buti susijungęs su organizmu, jog nesidātu kumetnorints padaryti mąstę skistame, kietame arba oro paveiksle? Ojejgu teip, tai kodelgi laiku neužsivesti mąstymo dirptuvams, kuriūse kiekviens pavargelis ant mąszcziau, galetu anu už pinigū gauti? Szitai prie ko gailma prisiartinti sekant materializmą. Todelgi žmogaus žine, dvasiszkas gyvenimas

ir jemtynes dvasiszkos, žmogaus gražus pramoniai ir mokslai, niekas kitas butu kaip tikt kryslu miszinis ir susikrovimas! Argi tai kryslu miszinis isrado gelžinkelius, garlaivius, tolaszius ir sudejo gražiausias dainas!

Taigi kad kasnorints pagaliaus ir prijemu tą klaidingą numanymą, jog visa žveru karalyste isz kryslu yra pasidariusi, tai ir tūkart ne jokiu budu negalima butu prie to viso priskirti žmogą. Bedugnis terp žmogaus ir žveru pasiliktu neperainamas. Kokigi Darvynistu sapnavimo jūdkariszki darodymai! Ir teip dūdam paveizdon terp kitu dalyku sakos, kad sutverimas asans negalimas. Arba kaip Spencerius savo knygoje „Principien der Biologie“ (t. I. lap 366) tvirtin, „kad niekas nematęs gimies (veislies) sutverimo“. Bet ar p. Spencerius arba Auszra mate kumetnorints pasidarymą vienos veislies isz kitos? Ar prisižiurejo pasidarymui žmogaus isz žveries? Jeigu tikt tą pripažinti prider, ką matem savo pacziu akimis, tai kodelgi Spencerius ir jo pasekejai skaito žmogą tikt už aukszcziaus iszsiperejusią žverę? Vo tau kad nori ir apszvieta Auszros tiek kartu pažadieta!

N'asti stebuklu, tai ir Jezus Kristus musu Iszganytojas neprisikele isz numirusiu, tokiame atveje visas Jo Mokslas, Szv. Evangelija gryna melagyste!

Taigi už ką Szv. Apasztolai ir 18,000.000 kenteju galvas savo pagulde?

Argi tūme stebuklu atmetimu visi be skirtumo Lietuviai, beje, katalikai ir protestontai, ne užgauti? Juk vieni ir kiti budamę krikszczionims tikim, kad Kristus prisikele, ir kad mes patis ant pasaulies galo prisikelsim. N'asti stebuklu, tai n'asti ir prisikelimo isz numirusiu, taigi iszeina, kad mes lygus su galvijais. Szitai kad nori koku nauju XIX amžiaus pranaszu Auszra paliko!... N'asti stebuklu, n'asti Dievo sutvertojo, n'asti Dievo Atpirktojo, taigi n'asti ir duszies pas žmogą! Tai kasgi žmogus?

Norints dar to Auszra urbi et orbi aiszkiai ir ne nusprende, bet visgi isz to, ką priesz tikybę isztare, matoma, kad tame dalyke daugiaus Darvynui negu Kristui tiki, arba trumpiaus sakant, kad savę ir mus visus žmonis skaito orangutonu gentiemis.

Del apsiszvietimo krikščionysties dalykūse patarycziau Auszrai perskaityti: „Apologie du Christianisme par Franz Hettinger. Bar-Le-Duc 1869. O kad ir Darvyno mokslo klaidingumą greiczaus pamatytu, tai tegul Auszra ir tūs rasztus skaito, kurie Darvyną sumuszdineja. Dūdam paveizdon: Flourens (Examen du livre de Mr. Darwin, 1864), A. de Quatrefages (Ch. Darwin et ses précurseurs francais, 1870).

F. I. Bianconi (La theorie Darwinienne et la création dite indépendante, 1874), Griesebach (Die Vegetation der Erde, 1872), Pesch (Institutiones philosophiae naturalis, Freiburg 1880). Darvyno prieszginiau terp mokytu yra tulas. Neskaitant aukszcziaus paminavotu sumuszdinejo jo sapnavimus dar sekantejie: A. Brogniard, de Bary, de Candolle, F. A. Pouchet, Todaro, Ghiringhello, Hyrtl, Schmarda, H. Burmeister, Giebel, Reuss, A. Wagner, Ehrenberg, Schimper, A. Bastian ir daug kitu. Mokytas Virchow'as, norints tikybies prieszas, o tacziaus ir tasai mokytu susirenkime Monakijos pyleje apsisake priesz Darvynizmą vokaip: „kad norints pastarūse laikūse ipacz buvo atsidadavęs mokslingiems antropologiszkiems isztirimams ir be mažiausios isz kalno paimtos mąsties jeszkojo jūse darodymu arba norints pavidimo i tiesą parsidarymo (transpormizmo) teorijos, tacziaus ne tikt kad nieko pavidanczio ne rado, bet prieszingai pasistiprino senobiszkūse savo parsiliudyjimūse, o tie yra: 1. Žmogaus paejimas nūg žveries isz beždžionku veislies, par palengvą pavirtimą arba parsidarymą negal buti darodytas mokslingu budu; prieszingai, stiprus antropologiszki iszsekiojimai darode, jog seniausieje žmoniu kaukolei tur tūs

pacius ženklus ką ir szendikszcei ; ne isidabota jūse parsidarymo (transpormizmo) ir menkiausio ženkle. 2. Žmogaus arba esybies pavedancios i jį buvimas terplaike trieilini, ikisziolai nieku ne galejo buti darodytas, 3. Isz savęs pats-gimimas, ant pamato sąžiningu ir mokslingu isztirimu, tur buti paskaityta terpu pramanytu daiktu“.

Nesuprantu to už tiesą, koku budu gal atsirasti žmo-nes ir tai dar apszviestame amžiuje, skaitantis savę tikt už tobulingesnes žveris.

Galima tam tiketi, kad tie vargužiai, kurie teip tvirtin, asti labai minkszto proto, o noredamę pasirodyti buktai mokytais, skelbia, Dievas žino, kokias jūdkariszkas paikias teorijas ; bet daugybe isz juju paveda i Turino muzijos prapesoriu p. Filippi, kursai atvirai visus mokino, kad Žmogus nūg beždžionkos paeinans,

o tacziaus priejus laikui mirti, pabaige gyvenimą krik-szczioniszakai, su gailysta už nūdiemes, atsizadedams savo bedievysties, prijeme dukart ant kelio amžino Szvencziausi Sakramentą.

Kad Žmogus ne žveris, kad jisai ne tikt isz kuno, bet ir isz duszies nemarios sutvertas asti, tai ir tas dalykas gero noro žmoniems labai aiszkus yra.

Szv. Augustinas. kursai kaip žinoma priesz atsivertimą ilgą laiką gyveno nūdiemese ir lygkaip be tikybies, padūda mums gražią vistariją ape duszies nemarybę.

Ir teip: buvęs jo laiku Kartaginoje garsus gidytojas vardu Gennadius, norints didzios tikybies ir milaszirdysties vyras, tacziaus abejavęs ape ateisenti gyvenimą. Bet isz Dievo daleidimo vienoje dienoje pamatęs jisai par sapną labai keistą jaunikaiti, kursai jam taręs: sek manię! Genna-dius paklausęs ir pribuvęs pylin, kur užgirdęs po diesziniai gražiausę muziką, perainanczią viską ikisziolai girdetą. Gen-nadijui užsigeidus sužinoti kas tai par viena toji muzika,

kelevedis atsakęs, tai asą Jeruzalemo palaimintuju gyventuju giedojimai. Tūjos Gennadius prisikeleş ir sapnas iszniekęs, kuriam didžios svarbies nepridūta buvę. Sekanczioje naktije, jaunikaitis apsiraiszkęs isz-naujo ir Gennadiją užklausęs, ar ji pažistans. — Labai gerai, atsakęs Gennadius. — Bet kurgi manę regejei? toliaus traukęs jaunikaitis. Gennadijui atsiminus ant anosios muzikos, lengva buvę atsakyti. — Argi tai miegant arba pasikelus tamsta girdejei tą griežimą? — Miegant. — Tiesą sakai, tikriai bemiegant teip kaip ir dabar diadas par miegą. Gennadius dar tam pritares. — Betkurgi dabar tavo kunas? toliaus traukęs kelevedis. — Ant lovos. — Ar Žinai teiposi tą, kad tavo akis kuniszkos yra uždarytos dabar ir kad anos nieko ne mato? — Žinau. — Taigi ko kioms akimis regi dabar? Gennadijui dar susiturinejant su atsiliepimą, jaunikaitis privedęs ji pri supratimo to viso, kodėl jam dave tūs užklausimus, i toliaus teip sakęs: Kadangi tavo kuno akis yra uždarytos ir nieko ne veikia par tavo miegą, taigi isz to iszeina, kad turi kitas akis, kuriomis gali regeti ir atrasdineti tą ką tikriai dabar isitemyjai; taigi to mis akimis, kurios asti visiszka dvasiszko prigimimo, žiuresi po pasimirimui, kuniszku akiu galybiei užgiasus Taigi paliauk nūg szio meto abejoti ape ateisenczio gyvenimo asumą, Gennadius pilnai buvęs parsiliudyjęs, kad Dievo Apveizdas ir milaszirdyste ticziai tą daleidę del jo abejavimu nuvarymo ir duszies ramybies. (S. Aug. ep. 100 ad Evod.).

Ape Dycearką, graiku materialistą, pasake Ciceronas (Tusc. disp. I., 17): „Tasai žmogus gal nekumet labai nekentejo, jeigu galejo ne just, kad tur duszią“ (ne condoluisse quidem umquam videtur, qui animum se habere non sentiat). Tūse trumpūse žodziūse yra gili tiesa psykologiszkoji. Kadangi jautimai ir mąstis, tai asti, ispau dimai, peremimai (impressions) ir iszvaidenimai (imaginationes) daiktu, artai tikruju, ar tai pramanytuju, ne

gal buti *nekieno*, negal kaboti tarp dangaus o žamies neatjausti, ne pamąstyti, ne išsvaidinti *nekieno*, *nei jokios esybies*. Todelgi ir Kartezius isztarė: cogito ergo sum, kas liežiuviuje tikriai psichologiskame turetų skambėti taip: sentio et imaginor ergo sum, yra aiskiausiu darodymu duszies asumo, kaipo butybies patveikianczios, kaipo popedžio stoyiu (stovis), arba žinojimo (pažinties) apsirėiszkimu. Tą begalo svarbią tiesą prispirtas buvo pripažinti pagaliaus ir Erbert's Spencerius. Savo „Psichologijos istatūse“ (iszdav. 2, Synt. abelnoji §. 272) sako tasai labai mokytas, norints ir labai vienpusiszkas nekartą, inglenu protmeilis: „iszmanymas ape žinojimą (pažintę) reikalaua butinai pripažinimo nekurius butybies, katroje tasai stovis tur vietą. Nei jokis vaidintuvies pasigalinimas nepadaris musu nekumet iszgalencziais del mąstyjimo ape akstiną, norints menkiausi, *nei jokios esybies* nedatūriamą. Taigi asam prispirti i prijemimą nekurius esybies dvasios, pasidūdanczios vairioms itiekmiems“.

Užtiesą jau laikas, idant tą pamatinę tikrybę pripažintu su Spenceriumi visi, kurie pasistebetiname paklidime tvirtin ir tai dar suvis ne jūku, jōg gal apseiti... „Psichologia be duszies“.

Ne viens todėl netiki i duszies asumą, kad jos savo akimis ne mate, kad su ja budams anatomas bepjaustydamis numirelio kuną nekuri nesusidure, kaip tankiai moka auszlaviai pajūkoti. Bet ar mate kas Kumetnorints mąstę, o tacziaus visi tiki, kad jinai asti, ir dar tokię greita žigunas, kad akies mirksneje, Dievas žino, kokias n'iszmastūtas erdvibes gal perskristi. Norenczius žinoti kokio paveikslo dusze reiketų pirmiaus paklausti, kad jie pasakytu, kaip mąstis iszveizdi, kokio budo ir ipatybies, artai jinai butu apskritaus paveikslo kaip ratas, ar tai kampūta, ar balta ar raudona, kokio ploczio ir ilgio?

Numirelio kune jau duszies n'asti, nesgi mirius ją nug kuno atskiria, taigi nezinau ar protingai butu jeszkoti ten duszies, kur jos jau neb'iera, ir dar jeszkoti gryniausios dvasies kuniszkomis akimis?

Isz graiko 'Erodoto vistarijos zinom, kad Žalmokslis (*Ζάλμοξις*), tikras lietuvis, kaip tą jo vardas parodžia, gyvenęs dar 600 arba ir daugaus metu priesz Kristą, padave mokslą ape duszią graiku protmeiliams o su taisiais ir Pytagorui. Už tą graikams suteiktą apszvietimą argi ne garbe ir szlove Žalmokslui musu tikram gentainiui?

Isz lietuviszkosios mitologijos teiposgi zinom, kad musu seneliai budamę stabmeldžiais, stipriai tikejo i Dievą ir veliū (dusziu) nemarybę.

Juk ir pati Auszra vienkart iszrode, kad ir žodis dusze tikrai asans lietuviszkasis, ką pagaliaus ir Szv. Augustino rasztūse atrado, o tūme iszrodymu potvirtino musu seneliu isz senovjes tikybę i duszies asumą; taigi skelbti tokius mokslus, isz kuriu iszeina, kad Dievo n'asti, kad žmogus žveris, kad jisai duszies netur, argi tai nebus sugiedinimas ir subiaurinimas lietuviszko reikalo?!

Užūt szviesos neszti szalyn tam sybę, užūt gidyklu padavineti sergancziai ir vargintai Lietuvai nādus, argi tai ne žamybe ir duszežudyste?!

Argi tai musu godūtinoji lietuoviszkoji intelligencija, Szalies didi viltis, per Auszros priežastę, turetu Kristaus tikybies, kaipo brangiausio turto, nustoti ir pražuti bedievysteje?!

Jeigu Dievas butu priesz mus, tai kasgi su mumis?

Taigi tikielim, mylekim ir vilkiemes Dievop. Mylekim draugi ir musu tautą. Meilę del prigimtos tautos pats Dievas idejo žmoniu szirdyn, o Jezus ant kryžiaus paszvēnte ją paskutinia savo iszkilminga ir gražia malda. Mylekim musu tautą ir darbaukim del jos, nes toji tauta todel jau

verta musu meilies, jog isz giliausios senobies net iki sziai
dienai yra tikra kentejas terpu tautu.

Tikt myledamę draugi Dievą ir tautą busim tikrais
tevinainiais.

Tikt tūkart ir Dievas mumis palaimins, kai su Jome
ir terp savęs busim vienybeje ir sandaroje; bet prieszingai,
karą priesz Dievą, tikybę pakielus, aimanas, nelaime ir pra-
gaisztuve mumis!

Dixi. M. D.

500 m.

1386 m. Lietuvai pr. Evang. 1886 m.

Ką rašė aušrininkai pirm 30 ir 40 metų.

1) Andrius Jonas Višteliauskas — J. A. (Lietuvis), eilių ('83 „Aušros“ N. 2) „Op! op! kas ten? — Nemuneli“ autorius, savo biografijoje, paskelbtoje 1890 metais „Lietuwiszku Rasztu ir Rasztininku“ knygoje, tvirtina, juog jis pirmas aukojęs grašius „Aušrai“ leisti. Pasak tą pirmąjį aušrininką. (J. Višteliauską) Juozas Ignas Kraševskis, „Vitolio Raudos“ autorius, 1880 metais padavęs jam sumanyką leisti laikraštį.

2) Iš Dr. J. Basanavičiaus autobiografijos „Lietuvišku Raštu ir Raštinku“ knygoje.

3) J. Šliupas, antras (po Jurgiui Mikšui) „Aušros“ redaktorius viršpaminėtu „Lietuwiszku Rasztu ir Rasztininku“ knygoje (p. 200—201) rašė apie vyskupo A. Baranausko eilių („Aušros“ pirmame numeryje) — „Lietuwos Senowes Paminejimas“ — įtaką Martynui Jankui ir šio, anuomet reikalingiausio „Aušrai“ palaikyti, veiklą ir pasiaukojimą.

4) Vinco Kudirkos, vėliaus daktaro ir „Varpo“ vyriausio palaikytojo, du laiškų, rašytu

1888 metais Dr. J. Basanavičiui, kuomet šis norėjo atgaivinti „Aušrą“ (ž. „Lietuviai Pennsylvanijoje“ p. 122—126.).

5) Dešimtmetinėse „Aušros“ sukaktuvėse, plymoutiš'kės vyskupo M. Valančiausko draugijos minėtose, buvo skaitytas aušrininko, pasislėpusio po slapyvardžiu J. K.—P...s, raštas „Aušros pastarosios dienos“. Tą raštą, su reikalingais slaptoje laikyti dalykais apleistais, paskelbė Plymouth'o, Pa. „Vienybė Lietuvniškų“ 1893 metais.

6) Dr. J. Basanavičius, „Aušros“ įkūrėjas, dvidešimtmetinėse to laikraščio sukaktuvėse 1903 metais pagarsino eilę dokumentų „Vienybėje Lietuvniškų“ po antgalvių „Iš Aušros gyvenimo — kaip J. Šliupas prie Aušros pristojo“.

7) Martynas Jankus 1903 metais irgi per „Vienybę Lietuvniškų“ paskelbė savo raštą, „Šis tas iš Aušros pradžios“.

8) Iš Dr. Basanavičiaus rašto „Iš Istorijos Musų Atsigaiveliavimo“, 1903 m. „Varpo“ Nr. 3-me.

9) Iš Dr. J. Šliupo Rašto „Minės Apie Mano Prietikius Prie „Ausros“ (1903 Metų „Varpo“ Nr. 3).

10) Iš Dr. J. Šliupo Paskaitos „Aušra“, skaitytos Laikraštinių Kursuose Kaune 1922 m. VIII Mėn. 3 ir 4 dienomis.

Daugiau aušrininkų raštų bus pakartota trečiame tome.

I.

Iš Andriaus Jono Višteliausko autobiografijos „Liet. Raštų ir Raštininkų“ knygoje.

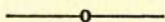
...„Gana jau mane Mikšutis su Basanavičiumi pertaisymu ir darkymu mano kalbos čemeryčia-vo. Žinau aš, ką moku, ir matau, ką kiti išmano: kad būtų kitų akyse mano kalbos budas arba ir raštas kliaudingas, aš to nepripažįsiu, pakol man neišreikš etymologiškai mano iškrypimų iš ties-raščio. Galite jų išnekėti, kaip norite, mes nuo apigardės Kauno visad sakysime valiausiai lietuviškai, išskiriant žemaitišką pana, kurį mes ištariame kaipo poną — per o, nors pirmesnis yra a. Taip pat ir motynoje pirmutinė o yra iš a kilusi ir išsitaria matina: ale jau amžiai praslinko, kaip ji išsimovė iš a į o! Ar žinote, kas tai yra motyna arba matyna? Yra tai tas pats žodis prancuziškai ištariamasis matin, lotyniškai matina, nuo kurio pareina Stella matutina, Matucina ir tt. Mavt šaknis yra! Maut, mova, mowa polonice, mavjama, mavnama, ma'ma, matulė, matula, mutter, mater, madre, mater', mo (au) moterė, motelė, muterkė ir tt. Kas tiek sukimų smagenių ant kiekvieno beveik žodelio lietuviškos kalbos turėjo kaip aš, netaip greitai pasiduos be nuovokos ištariantiems žodžius, — ir pagal jųjų dumą nesuimtą į mislį kalbės ir rašys”...

Aš iš Senapilės paviečio, nuo Pakaunės arba nuo Aleksoto, ale kalboje iki Kalvarijos ir iki Prusų rubežiaus nedaug ką skiruosi, tiktai kiba tiek, kad parubežėje Prusų jau mažumą vokiečiuoja, o parubežese sumozurėtų lietuvių mozuruoja arba lenkiškuoja. Mano kalbą supranta visoje Lietuvoje, kaip ji didė, plati ir ilga. Buvau aš skersai ir išilgai ir visur susišnekėjau, kaip reikia. Ale lietuviai nuo Gradno su pakuršiniais arba prusiškiais sunkiai gali susišnekėti!"...

„Aš pirmas, kaip pats pripažįsta, išplėšiau Jurgį Mikšą iš miego apkabinimo ir iš glėbio vokiečių, ir daviau pirmą pašalpą, manding bene didžiausią ant surinkimo mįslių kaip del uždėjimo ir išleidimo laikraščio „Aušros“ (tą J. I. Kraszevskis pirmas Drėzdene 1880 m. man užmane!), taip ir ant jo išleidimo! Nors mano 20 dorelių nedideli pinigai, ale kaip pats pripažįsta, su tais galėjo pirmus du No. išleisdamas maintintis, ba nuo tėvų nieko negavo ant maisto.“

„Galiu parodyti jo pirmąją man rašytą gromatėlę su paausintu monogramu Georg Mickschas gotiškėmis litaromis drukavotą ant gromatinės popieros. Mano vienas, ilgokas raštas taip jį sujudino, kad pradėjo nuo tosyk jaustis lietuvininku ir savo pravardę pradėjo rašyti lotyniškėmis litaromis ir perkeitė ck į gryną k, o sch į sz, prieg tam iš visų savo raštų išgramdė ir išskutinėjo vokiškąjį parašą. Kaip man jo seserėnas pasakojo, jau jis nenorėjęs lietuviškai

nei su juomi šnekėti; taigi mano rašteliai nors silpni, ištaisė jau su Mikšu nemenką atmainą, aš esu iš to palinksmintas ir jaučiu jau, kad mano dusavimai ir veikalai atnešė nemenką vaisių, ir neša dar apščiau kas kartą. Gali Mikšas pasakyti, kas buvo pirmas, kurs išleidimą laikraščio lotyniškėmis litaromis spausdinto užmanė. Aš iš to nesigiriu ir gatavas nutylėti, jei kas girsis, kad tai jis tą mislį padavė, kaip nutylėjau daug daiktų radęs drukavotų iš mano gromatų, o mano mislis už jų pačių išradimą paduota. Nieko neiškadija, bile tik tėvynei ant naudos. Mano darbas, ašaros ir gailingi dusavimai prie perstatymo Vitoliorandos išspausti nenuėjo ant nieko...”

Pasarga. „Liet. Raštų ir Raštininkų” autoriui 1880 m. paskelbus aušrininko Vištaliaus pareiškimą, kad jis (V—as) J. I. Kraševskio patariamam apie butimą lietuviško laikraščio reikalingumą pirmas aukojęs 20 dol. „Aušros” leidimo fondui, nei Basanavičius nei kiti aušrininkai, kolei gyvi buvo, neprieštaravo. „Witolioraudos” autorius (Kraševskis) 1879 m. padėjo Vištaliauskui atspausdinti tos poemos lietuvišką vertimą. Ant tų knygų (Witolioraudos) pažymėta, jog jos išleistos Poznaniuje „kaštu Dr. J. I. Kraševskio”. Mat 1879 m. tas lietuvių senovės ir tautos my-

lētojas, prirašęs lenkų kalboje daugybę įvairiausio turinio knygų, minėjo savo literatinės darbuotės 50 metų sukaktuves. Jubilėjimą jo raštų leidimą išpardavus, susidarė apie 68,000 rublių, kurių pinigų suma dar buvo padidinta žymiomis lenkų apšviestunijos aukomis. Savo senatvėje Kraševskis tankiai sirginėdamas, apsigyveno užrubežyje — Dresdene. „Aušros“ pasirodymo metu vokiečių valdžia, primesdama jam išdavimą prancuzams žinių apie vokiškos kariuomenės judėjimą Rytuose, paėmė jį į kalėjimą kaip šalis išdaviką. Kraševskio byla susidomino visa Europa. Nemokėdamas gerai vokiškai ir ligų bei senatvės suvargintas Kraševskis nepajėgė energišškai atremti jam daromus įtarimus ir buvo nuteistas kalėti Magdeburgo tvirtovėj pusketvirtiems metams. 1885 m. jį visokių ligų suvargintą paliegėlį paleista iš kalėjimo po kaučia. Jis mirė 1887 m. 17 d. kovo Genevoje — į metus po „Aušros“ mirimui.

II.

Iš Dr. Basanavičiaus autobiografijos, 1888 m. rašytos „Liet. Raštų ir Raštininkų“ knygoms.

„Iš visų sąmokintinių mano tik vienas Petras Kraučionas iš Papeškių tame pat laike lietuviškos kalbos ištyrinėjimu užsiėmęs buvo; jis buvo trijomis klasomis už mane vyresnis ir gimnazijoje budamas rinkimu žodžių del lietuviško žodyno buvo užsiėmęs. Ant vieno „publiško akto“ jis skaitė lietuvišką išguldymą J. Kochanovski'o vienos dainos. Šis stiprus lietuvis, su kuriuomi man drauge gyventi ir sėbrauti teko, pabaigęs gimnazijos mokslą ir Seinų seminariją, pabaigė dar dvasišką Akademią Petrapylėje, bet nejausdamas savyje pašaukimo į kunigus, metęs sutoną, mokintoju tapęs klasiškų ir lietuviškos kalbų toje pat gimnazijoje, ir nevienam jauna-dvasiui vėliaus įkvėpė karštą meilę del pavargusios lietuviškos kalbos ir tautos.

Mariampolės gimnazijoje dar budamas (baigė ją 1873 m.), tęsia jis (B-us) „pradėjau — nors menkas — daineles rašyti, vėliaus ir lenkiškoje kalboje, ir daug buvau prirašęs, bet su laiku — kuo ne visas sudeginau; tik vienas išguldymas Lenartavičiaus „Pavasario“ (Wiosna) atspausdintas tapo „Lietuviškoje Ceitungoje“ 1882 m. Trečioje klasoje bunant man susipažinti teko su Duonelaičio „Metais“, per Rėžą išduotais, su Mickevičiaus, o vėliaus ir Kondratavičiaus (Syrokomla) poezijomis; šito paskutinio melan-

koliškos dainos ypačiai man patiko. „Konradą Vallenrodą“, „Margier“ daugybę kartų skaičiau ir kuone vislab iš atminties buvau atkartoti išmokęs.

Pirmas žinias iš lietuvių praeigos nuo mano tėvo įgyjau: vėliaus Stryjkovskio „Kronika“ buvo man vadovu; Guagnini, Kromeras, Dlugosz'as ir kronistai, o vėliaus Kraševskio raštai turėjo didę ant manęs įtekmę ir aš gimnazijoje dar budamas patogiai buvau su lietuvių istorija susipažinęs.

Kada gimnazijos mokslą pabaigęs namuosna sugrižau, tėvas, tarp kitų dalykų, pasakė, nei skatiko daugiau neduosias, jei aš į Seinus neisu. Tik po ilgų kalbų ir plačių verksmų tėvas sutiko mane į svetimą šalį išleisti — ir aš su koku šimtu rublių Maskvon išvažiavau, tarytum, nauju žmogumi tapęs.

Vėlesniame laike man teko šenlink ir tenlink ir po orientą ir po occidentą didesnes ir mažesnes keliones atlikti, bet nei viena jų neįsispaudė dvasion mano taip aiškiai, kaip ta pirmoji. Kauną, Vilnių, apie kuriuos tiek man buvo tekus skaityti, dabar akimis savo regėjau: ant Niamuno kranto apdumojau graudžiai ne vieną kruviną atsitikimą su kryžiokais, ties Vilijos krantu užniuniavau „Wilija naszym strumieni rodzica“, kurią gimnazijoje budamas taip tankiai buvau dainavęs... Ir vėliaus per kožnas vakacijas pakėlėje visados Kaune ir Vilniuje apsistodavau ir su laiku gerai susipažinau netik su istoriškais mūsų liekanomis šiose pylėse, bet ir su Vilniaus muzėjum, keliais tvirtesniais lietuviais (Baronas, Jaunys ir k.) ir — antikvarais...

Maskvos mediciniškasis fakultetas, kaip dabar, taip ir mano laike buvo garsus visoje Maskolijoje, ir jame mokslą įgyjusieji buvo tuomet skaitomi už „gerus“ vaistytojus...

Medicina man labai patiko, ir aš noringai ėmiausi darban, bet ir nuo senovės įpročių man sunku buvo atsiskirti. Darbus laboratorijoje, ar klinikoje atlikęs aš ir vėliaus dar vis trusiausi neretai biblijotekose, ką įgriebdamas apie Lietuvą skaitydamas...

Mano studijų laike kasmet į 20—25 mokytinių buvo iš Lietuvos. Lenkai iš savo pusės, pastiprinti drutai per lietuvišką gaivalą, turėjo geriaus organizuotą bendrystę, didesnę biblioteką; jie visokiu budu rupinosi ir lietuvius prie savęs pritraukti... Medicinos mokindamasis, nuo lietuvių aš neįstengiau atsiskirti...

Kaip gimnazijoje, taip ir universitete per vakacijas rinkau dainas, pasakas, priežodžius, mislis ir k.; dainų kelios tapę vėliaus laikraštyje „Mitteilungen d. lit. Gesellschaft“ (1880, 3 Heft, S. 114—118) ir atskiriumi po vardu „Ožkabilių dainos“, Tilžėje, 1884 m. atspausdintos. 1879 m. pabaigiau medicinos mokslą ir tapau paliktas prie universiteto „del sutobulėjimo moksle“... Vasarą 1882 m., visus 1883 metus ir iki balandžio 1884 m. praleidžiau Vindabonoje, Pragoje, Berlyne, trusdamasis po klinikas ir bibliotekas... atliekamą nuo medicinos laiką pašvenčiau ant darbo bibliotekose. Biblioteca Academine Vindabonensis „ir“ K. K. Hof-Bibliotnek „Viennoje, universiteto ir Čekų muzėjaus bibliotekose, Pragoje... Gyvenimas Pragoje man buvo

naudingas ir del priežasties, kad čion įgyjau tu-
las pažintis veikalų čekiškųjų patrijotų dalykuo-
se atgaivinimo jų gentės. Čion tai, Pragoje ir
Vindabonėje, susipažinau gerai su senovės Tra-
kais, su literatura apie juos, ir surinkau reika-
lingą medegą del mano darbo apie jųjų tautys-
tę...

Pragoje dar esant, pradžioje 1883 m., su-
sitariau su Višteliu (J. A. V. Lietuviu) ir J. Mik-
šu išleisti, po mano rėdymu, literatišką laikraštį,
kuriam vardą „Aušros“ suteikiau. Šitas laikraš-
tis nuo balandžio pradėjo Ragainėje išeiti; mie-
ris jo — lietuvius pabudinti iš miego.

Nuo pradžios iki 1886 m., kada „Aušra“ iš-
eiti perstojo, joje patilpinta tapo daugelis trum-
pesnių ir ilgesnių mano raštų...

Pragoje, pavasaryje 1883 m., budamas, pa-
rašiau kelis artikus „Po povodu polskich rados-
tei“, atspausdintus maskoliškame laikraštyje
„Novoje Vremia“ (Nr. 2502, 2529 ir 2557), ir
„Polaki v Litvie“...

Tą ilgoką (27 puslapių) Dr. J. Basanavi-
čiaus autobijografiją spaudon duodamas šliupas
rado reikalingu pridėti vien sekamus sakinius:

„Tiek tai parašė Basanavičius apie savo dar-
bus ir rupesčius 2 d. liepos mėn., 1888 m. Prie
to viso dabar aš galiu jeigu tik tiek pridėti, kad
ir 1889 m. tą mūsų garbų tėvynainį kirto vėl
nelaimė, nėsa 28 d. vasario pasimirė jo pati Gab-
rielė Eleonora 26-ame mete savo amžiaus, gimusi
iš giminės Mohl. Ką Dievas myli, tą jis ir mėgi-
na! sako Biblija. — Lietuvos vyrai daug galės
pasimokinti iš gyvenimo, taip pilno darbštumo ir
pasišventimo del savo nuvargintosios tautos!“

III.

J. Šliupas apie M. Jankų.

„Lietuv. Raštų ir Raštininkų“ knygoje (p. 200—1)
Šliupas rašė:

...„Nukeliavęs į Ragainę pas pamislytąjį drukorių Kybelką patyrė, kad nekurie mokytesni lietuviai iš Maskolijos ir kitur žada laikraštį išleisdinti, kurio rėdymu užsiimsias Jurgis Mikšas. Pirmamjam numeriui „Aušros“ pasirodžius, Jankus nulindęs slapta vieną ekzempliorių nusipirkęs perskaitė prakalbą ir „atmini-mą“ bei „Lietuviškąją kalbą“, ir tylai prasijuokęs iš džiaugsmo toliau skaitė:

Tol' už Dauguvos kraštą Lietuvos
Smalinė žemė užgavo:
Šiaurėj Baltmarės, pietuos Juodmarės
Lietuvą aprubežiavo.

Kyjovas, Rusai, Latviai ir Prusai,
Gudai ir pikti Totoriai,
Lietuvą pažinę, vainiką pyne —
Lietuvius dabin padorei.

Ir labai buvo plati Lietuva,
Daug ana žemių ingijol...
Žmonės laimingi buvo turtingi,
Niekur nebuvo vergijų.

Viskas jam patiko, ir delto nuėjęs su Mikšu suėjo į pažintį ir patyrė nuo jo nekuriuos jam nežinomus dalykus ir pasižadėjo su visa syla rupintis, idant dau-

giaus prietelių pridraugavoti, kas iš dalies nedidelį pasisekimą turėjo, nes Prusuose žmonės pripratę buvo tikrai tokį laikraštį skaityti kursai gotiškomis raidėmis spausdintas buvo... Tada Jankus pasiėmė išduoti lietuvišką kalendorių del Lietuvos, ir del atlikimo to darbo pėksčias nukeliavo pas vieną žemaitį ant sulygmės, pokam su vargu kalendorius tapo paleista į svieta.

Jankus daug ir prie „Aušros“ išleidimo prisidėjo, o ir savo paranką drukoriui Mauderodei davė, kada Šliupas, radęs rėdystę be pinigų, neturėjo kuomi kaštus spaudos uždengti. Nebuvo tuomet Prusuose kito lietuivio, kurs tai būtų pasidrašinęs padaryti. Juk ir pats rėdytojas Šliupas per kelis mėnesius jo namuose gyvenno, už ką atsilygino jam tik „Aušromis“, kada vokiečiai jį išvijo iš savo rubežių. Tokiu budu matomai pinigais Jankus del „Aušros“ išlaikymo daug prisidėjo.”

IV.

Dr. V. Kudirkos laišakai Dr. J. Basanavičiui.

Varšava, 17 balandžio, 1888 m.

Guodotinas Mylėtojai Lietuvos!

Lietuviai, esą Varšavoje, uždėjo Draugystę, apimančią visus reikalus tautiško gyvenimo ir skiriančią atsakančią darbą luomams lietuvių. Įstatus savo Dr-ės siunčiame Jums, užkviesdami prie jos pristoti ir prašydami atsiųsti mums kuoplačiausią kritiką tų įstatų. Drauge su uždėta Dr-te mes norime išleisti lietuvišką laikraštį, inteligentišką, bet populiarišką, (kurį galėtų suprasti vidutinis apšviestas lietuvis) mierije savo Dr-stės.

Neseniai dažinojome, kad Jūs norite atgaivinti numirusią „Aušrą“. Mums rodosi, kad atgaivinta „Aušra“ sunkų turėtų gyvenimą, reikalaujantį ilgos pinigiskos pašelpos, nes žinomu yra daiktu, kad mirusį, nežiurint ant to, kokia liga paguldė į grabą, visados yra sunkiau atgaivinti, ne kaip naujai užgimusį užauginti. Kas smertije Aušros yra kaltas (kuri mirė netekus parėmimo ir prenumeratos, ištenkančios ant kaštų išdavimo) — atsakymas, rodos, netoli šoks nuo teisybės, jeigu pasakysime, kad ją užmarino „netikusi“ rėdytė, nes matome kitus laikraščius, nors daug mažiau vertesnius už Aušrą, bet gyvuojančius. Atgaivintą Aušrą jau iš pradžių sutiktų neištikėjimas ir šnairavimas vienos dalies lietuvių, kuri dėl paspyrimo ir išsiplatinimo laikraščio labai būtų reikalinga — sakome apie kunigus, tarp kurių vienok jau randasi „tikri“ lietuviai.

Aušra vėl būtų konkurentu mūsų laikraščio, o ir stojusi laikraščiu mūsų Dr-ės, negalėtų taip padarytinai platinti supratimą jos miero, per savo vardą, išekspliotavotą pereiteitais rėdytojais, neatsakančiais norams daugumo lietuvių. Mums rodosi, kad laikraštis lietuviškas, kaip šiandien, idant galėtų išsiplatinti Lietuvoje, turi būti vidutinišku, kuris niekur nesiektų tikėjimo dalykų

ir nepeiktų per smarkiai jo užžiūrėtojų. Delto pagal mūsų supratimą, taikiau ir naudingiau būtų vietoje atgaivinimo mirusio uždėti naują laikraštį. Jeigu Tamsta norėtų uždėti laikraštį savo kaštu, mierije mūsų Dr-ės, nors nežinome, ar rašymas iš taip toli nebutų persunkus ir painus, mes butume dėkingi, jeigu vėl norėtumėte mums pavesti išdavimą jo, be darymo konkurencijos, mes ir už tai butume dėkingi, nes geidžiame tik susitaikymo ir naudos lietuvių; tąsyk prašytume Tamistą karščiau padėti mums savo šviesiais darbais. O atsakymo laukiame konogreičiausio. Draugystės antrašas Russie v. g. Varšava, Studentų Universite'a, Kudirko Vikentiju.

P. S. Rašėme pas Jankų, prašydami idant apsiimtu duoti mums savo „firmą“, atsakančią prieš vyriausybę. Sutiko ant mūsų prašymo. Nuog jo dasižinojome apie naują Aušrą, tikrai jau ketinančią išeiti, nes pirmiau apie tai turėjome labai neaiškias žinias (iš pradžią girdėjome, kad Šliupas išduosiąs Aušrą, dabar vėl turime tikrą žinią, kad Tamista išduosiąs). Taigi norėdami išleisti savo laikraštį, o paskiaus dasižinojė apie atgaivinimą Aušros — nežinome ką daryti. Kitaip neišpuola, kaip susinešti su Tamista ir pasirodavoti apie tą dalyką. Dėltogi meldžiame Tamistą nelaikyt mūsų ilgai be atsakymo. Kad tik nepasivėlytume su savo laišku.

D-stė.

Prie šito laiško buvo pridėta Kudirkos ranka rašyta litografuota programa draugystės „Lietuva“. Basanavičiaus pasarga.

II.

Varšava, 19 d. gegužio, 1888 m

Guodotinas Viengenti!

Už atsakymą Jusų širdingai ačiu! Kas atsieina su užduotėmis mūsų Dr-ės, mes greitai susiprasime: ji užsiima platum programatu (nors išrodo ant pirmo pažvelgimo, ne viskas yra išpildomu) delto, kad 1) Dr-tę mes uždėjome ne tiktai ant šios dienos, bet norėtume, idant prie jos artintųsi visi lietuviai, idant ji būtų „amžina“, dėlto ir nesidairėme labai ant šiandieniško padėjimo Lietuvos. Prie to, matome, da nėra taip

sunkaus padėjimo, idant ir jame negalima butų ką gero padaryti prie noro ir tikro patriotizmo dirbančiųjų. 2) Užduotys Dr-ės, nors jos plačios, bet visos yra reikalingos lietuviams: koleik mes visko neturėsime, kas yra reikalinga dėl tautiškos tvirtybės ir gyvenimo kulturiško, toleik daugelis lietuvių nepaliaus žudyti savo tautystę. 3) Išaiškintos užduoties Dr-ės yra tiktai kaipo škiecavoti išaiškinimai reikalų lietuviystės — juos ir siuntinėjame tiktai sąnariams, pirmo skyriaus, kokiais gali buti tik mokslingi lietuviai, ant kurių tikrai galima yra užsitikėti; kitiems vėl nežadame to, kas išpildintu buti nēr galima. 4) Savo programate nieko neužtylėjome dėlto, kad netikime, idant valdžia jį užtvirtintų, žinodami, kad jokia Dr-stė, tyrai lietuviška, nebūs užtvirtinta, kaip rodo mums atmetimas prašymo Peterburgo lietuvių, norinčių uždėti Labdaringą lietuvišką Dr-stę". Mislijame dirbti susijungę ing neužtvirtintą Dr-stę. Norime traukti dėl naudos lietuviystės visą inteligenciją, kurios daugumas ligšioliai dėl mūsų, nedavus jokios naudos, pražuvo, randasi ir toki, kurie už materiališką savo naudą stoja ir priešais reikalus tėvynės.

Išplatinę programatą Dr-ės mes norime tuom su naudoti ir darbą tų, kurie negyvena Lietuvoje, ir tų, kurie be privertimo nieko dirbti nenori (randasi tokių daugelis). Esą Peterburge, Maskvoje, Varšavoje, ar kur kitur, tegul gelbi pagal savo išgalėjimą naujai atkankančius į mokslą, šelpia ir gelbsti norinčius pasimokyti amatų ir tt. — visą tą nėra sunku daryti, reikia tiktai noro. Neturėdami šiadien pinigų, negalime da apdovanoti stipendijomis, bet galima duoti reikalingą pagelbą, kokia yra galinga per visokias pažintis, protekcijas, susinešimus ir tt.

Užduotėse Dr-ės yra ir užvedimas lietuviško teatro — bet, kaip šiandien nēr ką apie jį mislyt, nes neturime lietuviško repertuaro, kada rašėjai sutvers dramatą, užsiimantieji muzika sunaudos lietuviškas melodijas, tąsyk teatras rasis pats. Šiandieniški norai Dr-ės nesiekia toliau už išdavimą laikraščio, aiškinančio tautiškus reikalus, mokinančio gyventi su nauda dėl tautystės, už išleidimą ir davinėjimą knygučių mieryje

Dr-ės — tai yra nešiojančių tiktai šviesą, ant tautiško pamato padėtą.

Mes tikime, jeigu Dr-stė mūsų rastų simpatijos ir užsitikėjimą tarpe viengencių ir supratimą, kad tikrai geidžiame tėvynei gero — darbas mūsų nebutų be naudos. Kaip šiadien da nieko mes a priori kalbėti negalime, nes Dr-stę vos ką uždėjome, ant daugumo laišku ir atsišaukimų mūsų da negavome atsakymo, su kitais vėl vedame ginčą apie savo programatus. Tuo tarpu mūsų Dr-stė mažai turi narių ir (2 mokytiniai gimnazijos, 1 vaistytojas, 4 kunigai, 2 kriaučiai ir 12 studentų universiteto), bet per vasarą, pavažinėję po Lietuvą, galėsime daugiau kalbėti apie padėjimą Dr-stės. Tikrai tikime, kad prie jos prigulės netiktai Varšavos lietuviai.

„...Laikraštį mes norėtume išduoti kuogreičiausiai, bet nežinodami kokią jis pradžioje galėtų rasti paspartį, ir mes bijome, nes pinigų mažai turime — vos užtektų ant 2 ar 3 N. N. Norėtume priskubinti darbą, nes ir taip inteligentų darbo daug prapuola: neturėdami atsakančio laikraščio, neturi kur darbą savo talpinti. „Šviesą“ ir jos priedą neteisingai Tamista vadini mūsų laikraščiu: mes lig šiol nė vienas (iš Varšavos) nieko nepridėjome prie to laikraščio. Lietuviai pabėgusieji nuo savo pačių „Balse“ (sk. „Liet. Balse“ Red.) arba koliojimai jo su Vienybe (sk. Wien. Liet.), dėl keno gero yra talpinami, niekaip negalime suprasti. Toki laikraščiai netik tarp lietuvių, bet ir niekur kitur negali turėti autoriteto — toki laikraščiai greičiaus diskredituoja ir gadina kelius lietuviškai publicistikai. Laikraštį, kokį mes norime išduoti, nemislyjame daryti tik savo laikraščiu, bet laikraščiu Lietuvos, norime juom ne sau, bet tėvynei tarnauti. Norime uždėti laikraštį delto, kad jo reikalą jaučiame, delto, kad šiandien nėra gero nei vieno iš išėinančių. Niekam negeidžiame uždrausti tokį laikraštį uždėti, kuris turėtų tik tendenciją „tarnauti visai Lietuvai“, o ne tik sau. Mes prie tokio laikraščio maloniai prisiglaustume, bet kolei tokio nėra, mes negalime nesirupinti, idant tą tikrąjį tėvynės reikalą papildinti. Dėl išpildymo vienok to mūsų noro šiandien mes turime priešais save materialiską

stoką. Ant Amerikos lietuvių ir žadėtos Dr-ės dėl šelpimo Aušros mes mažai ką tikime, nes jeigu jų norai sekiotų pagal tendenciją Balso ar Vienybės, mes tokiam laikraščiui nepranašaujame ilgo gyvenimo ir didelės iš jo naudos Lietuvai: dėl išlaikymo jo Amerikoje neužtektų, Europoje neišsiplatintų; jeigu vienok galima būtų su daugumu jų susitaikinti, mes maloniai jų pagelbą priimtume. Norėtume mes labai susinešti su lietuviška dirbančia inteligencija, bet išėmus varšaviečius ir keletą Lietuvoje, mes mažai ką pažįstame. Deltogi labai meldžiame Tamistą, ar negalima būtų iš savo editoriškų praktikos parodyti mums antrašus kiltingesniųjų ir naudingesniųjų darbininkų? Mes skaitydami tikrai Balsą ir Šviesą ir tai nepažindami daugumo slapvardžių nedaug ką iš jų pažįstame. Gal randasi lietuviai ir kitur dirbantieji, mes norėtume su naudingesniais pasipažinti, idant juos, prie savęs pritraukus, darbą ant naudos lietuvių apversti.

Draugystė L. Antrašas: Russie Vincent Kudyrko etudiant de l'Universite à Varsovie Rue Krucza N. 23.

V.

Aušros pastarosios dienos.

Dagirdęs, kad Plymouth'e Liet. Volonč. Dr. apvaikščios 12 d. kovo atmintį dešimtmetinio gimimo pirmojo liet. laikraščio „Aušros“, o patsai ant susirinkimo buti negalėdamas, prisiunčiu draugystei nors linkėjimą savo, idant tas tikrai didelei prakilnus del mūsų tautos nusidavimas, vertai būtų paminėtas. — Del manęs šis dalykas turi tuom didesnę vertę, tuom smarkesnę daro įspudį, kad aš turėjau progą iš arti prisižiūrėti, paskutinėms dienoms to pirmo mūsų laikraštėlio, kurs maža savo įtalpa ir per taip trumpą laiką padarė Lietuvoje neišpasakytą truksmą, pabudino snaudžiančią jos dvasią ir prikėlė lietuvius iš sunkaus ilgo miego.

„Aušra“, gimusi kovo mėnesyje 1883 m., gyveno, kaip žinoma, tiktai pusketvirtų metų. Taigi kodel, jei lietuviai ją taip meilingai, taip džiaugsmingai pasveikino, kodel ji taip greitai nupuolė? Tą klausimą noriu aš čion išrišti.

Garbingasis mūsų tėvynainis D-ras Basanavičius, kursai, sykiu su kitais iškilmingais vyrais kaip p. P. Kraučiuonu, nabašniku Petru arminu (Trupinėliu) buvo uždėtojais šito laikraštėlio, turėjo sieki, kad tyrinėjant ir aprašant „Aušroje“ senovę Lietuvos, pakelti per tai tarp lietuvių tautišką dvasią, kurią jis patys didei buvo persiėmęs. Ir išties neapsigavo! „Aušros“, arba geriaus sakant dvasiškos mislys joje patilpusios, pasėtos tarp žmonių, atnešė vaisių, kokio patys uždėtojai suvis gal nesitikėjo. Vaisiumi tuom yra šiandieninis lietuvių krutėjimas.

Bet štai nelaimė! — Aplinkybės prispyrė p. Basanavičių, kad „Aušros“ redakcija paslinko į rankas p. Šliupo. P. Šliupas jaunas, tik ką išėjęs iš universiteto, teisybė, buvo karštas tėvynainis, bet nesuprato reikalų

*) 1893 m. „Vien. L.“

bundancios iš miego tautos, nesuprato norų naujai užgimusios lietuviškos dvasios ir į vietą, kad prasijuokti, pražadint ją meilingai, į vietą, kad pasakojant pasakas ir dainuojant jautrias dainas iš mūsų praeities, sujidinti širdies jausmus jaunutėlių Lietuvos vaikų — savo skaitytojų, kaip tai p. Basanavičius darė, jis tuoj pradėjo penėti jus nederančiu ant mūsų dirvų, pargabentu iš Maskolijos, rugštum, kietu penu nihilizmo.

Maišydamas tą nibilistišką dvasią su dvasia lietuviška, p. Šliupas rado, teisybė, keletą pasekėjų tarpe jaunuomenės.

Abelnai vienok sakant, lietuviai vis kas kart labiaus pradėjo atšalti dėl „Aušros“, o jeigu pirkto ir skaitė ją, tai tiktai dėl to, kad neduoti prapulti tam vienutėliui mūsų tautos laikraščiui.

Bet štai pabaigoje 1884 metų taipgi ir Šliupas turėjo apleisti „Aušros“ redakciją ir, pildant valdžios paliepimą, trauktiesi iš Prusų.

Jam išvažiavus redaktoriumi pasiliko p. Jankus, pas kurį Bitėnuose netoli nuo Ragainės Šliupas per ištisisus metus gyvendamas, mokėjo jį prie savęs pritraukti ir apipainioti savo idėjomis. Jankus liko pasekėju ir tarpu Šliupo.

Rėdant Jankui arba geriaus sakant Šliupui per rankas Jankaus, „Aušra“ tuom blogesnė pasidarė, nes Šliupas buvo toli ir tik retai savo informacijas tebeagalėdavo prisiųsti, o patsai Jankus ant redaktoriaus buvo per silpnas. Norėdamas vienok karštai platinti pažiuras įgytas nuo Šliupo mokslo pradėjo talpinti jaisi jau suvis begėdiškas korespondencijas ypač prieš katalikų kunigus, tuom aršiaus, kad kaip kada begėdiškai dar tas korespondencijas perkeisdavo ant savo kurpalio — taigi „Aušros“ abonentai vis kas syk mažėjo ir mažėjo, taip kad ant galo daėjo jau sulyg kelių dešimtų.

Tuom tarpl, Jurgis Mikšas už gautą nuo tėvo dalį, nusipirko Tilžėje spaustuvę ir Jankus matydamas ilgiaus jau „Aušrą“ joku budu užlaikyti nebegalėsiąs, kreipėsi prie Mikšo ir pavadė jam taip redakciją kaip išdavystę to nelaimingo laikraštėlio. Tokiu budu „Aušra“ iš Ragainės, kur ją p. Jankus su p. Šliupu buvo perkėlę, vėl pargrįžo atgalios į Tilžę, kad jau čia neužilgio numirti...

Mikšas, žmogus labai švelnaus ir lėto budo, nemislijo suvis eiti radikališku keliu savo pirmtakunų; neturėdamas vienok patsai tvirtų pažiūrų, nė laikraščiu taipgi tvirto pamato duoti nemokėjo, nana vienok to, jog straipsnių, užgaunančių kunigus ir tikybą, Mikšas jau netalpino ir papiktinančią visus mažiukę literą d, kurią vartojo Šliupas su Jankum rašant vardą Dievo, permainė ant didelės.

Buvo tai, kaip sakiau, pabaiga metų 1885. Su naujais metais Mikšas užmanė „Aušrą“ suvisai perkeisti, norėjo jis jai įkvėpti tokią jau dvasią ir apvilkti tokiais pat rubais, kokiais vilkėjo jos pusseserė latviškas laikraštis „Austrums“. Teiybė, netik formatas, bet ir įtalpa naujosios „Aušros“ pasidabojo visiems ir yra išties puiki. Tarpu kitų čion randame vėl straipsnius pp. Basanavičiaus, Sauerveino, o iš eilių — puikias neišpasakytai eiles Dijonyzo Poškos, Žemaičių ir Lietuvos Mužikas ir kitas.

Bet del didžio dyvo 5 ir 6 NN. vėl metome permainą — vėl į „Aušrą“ gryžta dvasia Šliupo ir Jankaus, „Aušros“. — Tuom mat, tarpu vienas iš sandarbinikų šliupinės „Aušros“ p. J. Kalnėnas (Andžiulaitis), per karštai platinęs jo mokslą, priverstas buvo bėgti iš Maskolijos į Ameriką, bet apnuogintas parubežinių sargų ir neturėdamas už ką toliaus keliauti, apsistojo Tilžėje ir pasisiulė p. Mikšui į pagelbininkus rėdystėje. Tos tai pagelbos įtekmė ir matyti paskutiniuose dviejuose numeriuose „Aušros“, kurios tiesa jau lietuvininkai neskaitė, nes gegužės mėnesyje Mikšo spaustuvė, kada negalėjo išmokėti už ją skolas, tapo užpečėtyta, o mėnesyje rugpiutyje, kartu su kruvomis naujai ir seniaus spausdintųjų „Aušrų“ parduota. Mikšas, nors pražaidė spaustuvų, žadėjo vienok „Aušrą“ toliaus kitoje spaustuvėje išleisti, vienok jau neįstengė ir „Aušra“ tapo palaidota... ant amžių.

Pasinaudojo iš to atsitikimo p. Jankus, o pritraukęs į savo pusę Dr. Bruožį ir nekuriuos kitus lietuvininkus, leisdami į Lietuvą privatiškus laiškus, pradėjo garsinti, buk Mikšas per savo girtuoklystę ir išdavimą bereikalingai didesniame ir gražesniame formate „Aušros“ ją prapuldė. Mikšas, žinoma, iš savo pusės stengėsi gintis, iš ko kilo dideli vaidai ir neapykantos tar-

pe lietuvių Tilžiečių. „Aušra“ vienok jau žuvo ant visados, idėja bet, sykį joje pakelta, jau nepražuvo, berots kas kart vis labyn platinosi po Lietuvą. Tik kas? su „Aušra“ pražuvo radikališkas mokslas p. Šliupo Europos Lietuvoje. Supratto lietuviai delko „Aušra“ nupuolė, suprato, kad nors Jankus kaltino Mikšą, vienok patsai su p. Šliupu prapuldė „Aušrą“, nes, tik tēmykite, kada atidavė jis Mikšui „Aušros“ redakciją, „Aušra“ turėjo tik 60 abonentų, iš kurių daugumas dar dykai ėmė „Aušrą“. Taigi tokiu budu ne Mikšas „Aušrą“ prapuldė, bet greičiaus „Aušra“, pp. Šliupo ir Jankaus sudergta, Mikšą prapuldė.

Ir taip p. Šliupo pažiuros nerado Europoje sau geros dirvos, nerado pasekėjų Šliupas, apleidęs Prusus, jau pirmiaus 1884 m. buvo iškeliavęs į Ameriką, taigi pas jį išsikraustė į Naują Svieta — Ameriką ir jo idėjos.

Lyg tyčia — dailiai tai išreikšta paskutiniai žodžiai, paskuttiniojo straipsnio paskutinio „Aušros“ numerio.

Eisim ten, kur žyd liuosybė
Po valdžia Amerikos;
Kur jau daug mūsų iškeliavo
Į valnybės ten lankas,
Kur liuosybę, žemę gavo,
Saviškoj kalboj knygas.

J. K—p...s.

VI.

Dr. J. Basanavičius 1903 m. „Vien. Liet.“
raštas „Iš „Aušros“ gyvenimo“.

Kaip J. Šliupas prie „Aušros“ pristojo.

Tarp gromatų, kurias Jankus man pastarame laike (slg. 1903 „Vien“ Nr. 26) prisiųsti teikės, randasi kelios prigulincios gadynei, kada J. Mikšas, iš Prusų pabėgdamas, „Aušrą“ apleido. Nog jųjų čion apgarsinimo reikės pradėti.

Mikšas pas D. S. 1) iškeliaudamas, man nieko tuomet nepranešė, jog jis visus rankraščius pas Jankų palikęs; tik iš Kauno rašytoj gromatoj apie tai davė žinią, prašydamas, visas jam nuo tėvų ir kitų rašytus, o ant mano vardo Pragon adresuotus, laiškus, jam Žemaitijon atsiuntinėti. Suprantama, jog šitokis, jo nešvankus pasielgimas negalėjo likti be blogos intekmės ant mūsų vos atsiradusio ir nesustiprėjusio dar laikraščio. Dasižinojęs apie Mikšo „odyssėją“, aš gailėjausi labai netik to, jog jis taip visą mūsų darbą sugaišino, bet dar labiaus to, jog jis rankraščius ir k. ne pas M. Šerinių arba Kibelką paliko, kuriuodu laikraščio ant vietos vedimui juk buvo labiaus atskančiu, negu dar nieko šitame dalyke neišmanantis ir man dar nepažinstamas Jankus. Sulaukęs tad nog M. Jankaus laišką su žinia apie Mikšo išbėgimą ir su pakvietimu, pas jį atvažiuoti, aš jam sekanciai rašiau:

— 0 —

„18 spalių 1883. Pragoj.

Mielas Draugai! Gavau šiandien tamstos raštą, kuriame praneši apie Mikšo iškeliavimą. Didei gaila, kad per tai labai darbas „Aušros“ gaišinasi! Kibelka man nieko apie tą dalyką dar nerašė — teikis nesirupint: darysim teip, kaip galima. Gaila tik didei, jog kur

trumpa, ten ir truksta! Aš pats „Aušros” redakciją ant vietos Prusuose prižiūrėti ir vesti negaliu, nes kiti reikalai mane iš čion neatleidžia: dabar jokių būdu aš pas jus atkelti negaliu. Todei darysim šiteipo: pirmučiausia reik pasirūpinti apie išleidimą 5 numerio. Jei spaudinimas taip brangus pas p. Kibelką, tai pas Mauderodę reik spausti, jei pas jį tik pigiau. Visus rankraščius, kuriuos Mikšas paliko, gerai būtų kad tamista prisūnstum man dėl peržiūrėjimo ir pertaisymo, kas reikia, teipogi atsiunsk gromatas su maskoliškais adresais. Tik teikis pasiskubinti! Aš peržiūrėjęs manuskriptus atgalios tamistai sugražinsiu, paženklinamas, kaip ir kada ką spausti. — Spaustuvėje, kur suderėsi spaudinimą, insakysi, kad visus dėl korektūros arkušus pas mane atsiunštų: korekturą tad aš, arba J. A. W. Lietuvis vesime. Tau tad, mielas draugai, tegul nerūpi taip daug: tu prižiūrėsi tik spaudinimą ir pagal priduotus adresus išsiunsi „Aušrą”. Spaudinant 5 N. reik žiūrėti, kad porma ir didumas būtų kaip ir pirmųjų numerių. Apačioj ant kožno N. galo turėsi tu tik savo vardą padėti, kaip darė Mikšas, butent parašysi: „dėl redakcijos atsiliepia M. Jankus”, o jei reikėtų „Regierungai” danešti, tai apreiškite, kad tu busi „verantwortlicher Redacteur”.

O dabar teikis man pranešti, ar Mikšas paliko visus pinigus, kurie ant „Aušros” buvo atsiunsti? Ar jis paliko surašymą, kiek ir kas atsiuntė ir užmokėjo? Jei tokį surašymą paliko, tai ar yra adresai visų apsisteliavusių iki šiol „Aušrą”? Kiek yra apsisteliavusių iš ana pus, rubežiaus, iš Maskolijos, ir kiek iš Prusų. Peržiūrėk ir praneški kiek yra išparduotų pirmųjų keturių numerių ir kiek dar liekti? Ant šitų klausimų teikis konograičiausią man žinią duoti, nes yra labai reikalinga. Jeigu bus sunku „Aušrą” tolyn vesti, tai nors da 8 numerius reiks išleisti, kad tiems, kurie užmokėjo, nelikti kaltais, kad paskui nesakytų: „pinigus išsiuntėm, o nieko negavom”, ir kad mums patiem nelikti melagiais ir apgavikais.

P. N. nežinau adreso; Kuokštis jau yra, kaip girdėjau, Šveicarijoj. Ar tik ne pas jį nukeliavo ir Mikšas — kas žino Veik išgirsime.

Jei kalendorius išėjo, teikis man vieną ekzemplierių atsiunsti. Del išplatavimo ir išpardavimo kalendoriaus ir kitų mūsų knygų, būtų labai gerai, kad susipažintum su „karabelnikais“ iš Maskolijos: jie daugiau sia išpirktų. O Bitėnai, kur tamista gyvenė, ar toli nog rubežiaus?

Todel, gavęs šitą raštą, teikies padaryti teip, kaip sakiau ir pasirupinti, kad galima būtų koveikiausia 5 N. spaudinti. Jei p. Kibelka branginasi, tai teikis pas p. Mauderodę apsilankyti ir susiderėti. — Laukiu nog tamistos atsakymo ant visų mano klausimų: tik teikis konogreičiausia duoti man žinią.

Pasilieku tamistos draugas

J. Basanavičius”.

(Šitame laiške B-iaus paminėti: D. S. tai Davasna Silvestraitis, P. N. tai Petras Neris (Vileišis), Kuokštis — J. Šliupas, K. — Kauno. Red.)

Kokį atsakymą buvo man tuomet p. Jankus atsiuntęs dabar negalima žinoti, nes jis tos savo gromatos man negražino, o iš jos galima buvo dasižinot nors apie skaitlių abonentų pirmųjų „Aušros“ numeriu, ko iki šiol nežinota.

Gavęs tad Jankaus raštą, kurio čion reprodukuot negalima buvo, aš jam rašiau:

---

4 lapkričio 1883, Pragoj.

„Miels broļau! Siunčiu drauge rankraščius del 5 numerio; del 6 ir 7 veikei atsiunsu. Artikulus šiteip liepk spaustuvėje sustatyti:

1. Eik laukan!
2. Margis — visą kąsnį patalpinsi, kurį dabar siunčiu.
3. Apie senovės Lietuvos pyles.
4. Eilios: „Tiesos zerkolas”.
5. Tadeušas Kasciuška — visą tegul išspaudina.
6. Apie kolera — visą išspaudint!
7. Iš Lietuvos — literos: a, b, c, d, kaip paženklinta mėlynai.

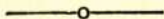

Nežinau, ar siunčiamų nebus permažai del pilno numerio, jei bus permažai, tai po artikulo apie kolera tegal tilps dainelė: „girtuoklio dyvai“. Del to paties numerio atsiunsu veik dar „Žinių nog Redakcijos“ ir „gromatnyčią“, tik laukiu kaip man atrašysi, kur bus spaudinama, Tilžėje, ar Ragainėje. Man rodos, kad geriausia pas Kibelką spaudinimą palikti. Pasiskubink man atrašyti ant postkortės, kokį tavo adresą „Aušroje“ reiks priduoti, kad galėtų žmonės tiesiok ant tavo vardo apsisisteliavimus siunsti: ar in Bitėnus, ar in Ragainę „apie Lietuvos pyles“ paženklinau kryželiais po kąsnį del kožno numerio. Raštas tas turi buti 12-me N. pabaigtas. Artikulą: „Antanas Juškevičius“ del 6 N. palikie.

Jei siunčiamų raštų del 5 N. butų permažai, tai duok man žinią greitą, o 1 ir 2 arkušą liepkie veik spaudinti. Kaip bus atspaustas 1 arkušas, tegul tuojaus korekturą pas mane siunčia — priduoک mano adresą. Vietoje w tegul visur v spaudina, teipogi raštženklus i, a, e, u. Vietoje — kaip rankraščiuose stovi — sz tegul spaudina š, o vietoj cz — č. Atsakymus ant tų gromatų, kad atsiuntei, aš nog savęs duosu. Adresus abonatų veik perašysu visus vokiškai ir tau atsiunsu. Tuom tarpu pasirupink tik apie spaudinimą ir parašyk, kaip greitai gal buti atspaustas visas „Aušros“ numeris? Reikėtų iki Naujo meto išleisti dar 4 ar 5 numerius. Parašyk, ar galima butų?

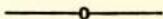
Ant pirmo puslapio, kur yra prekė „Aušros“ padėta, pastatyk vietoje: „1 rubl.“ — 2 rub., 20 kap., o ant pusės metų 1 rub., 10 kap. su persiuntimu. „Aušros“ kožnas N. tur buti tokio didumo, kaip ikšiol buvo. Pasiskubink atsiunsti 1 eks. kalendoriaus, nes reikės greit parašyt apsakymą in 5 N. „Aušros“, kad galėtų žmonės apie jo išspaudinimą veik dasižinoti.

Laukiu atsakymo ant mano šito rašto ir pasiliekmii tavo brolis D—r. B.”

Kada aš, šitokiu budu, užsiiminėjau surėdymu raštiškosios medegos, rupinausi apie tolymesnįjį „Aušros“ išleidimą ir apsvarsčiau klausimą, ar Jankui ekspediciją to laikraščio palikti, arba atiduot Kibelkai Ragainėje, ar Šernui, Klaipėdoje, kursai, rasi, geriausiai butų galėjęs „Aušrą“ aprupint, Jankus, kaip ne apšviestas vai-

kinas, ne pasitikėdamas ant savo paties pajėgų, kurias reikėjo tuomet prie laikraščio pridėti, pranešdamas J. Šliupui apie pabėgimą Mikšo, prašė jo prie „Aušros“ rėdymo prisidėti. Nog pastarojo šitame dalyke užsiliko akyva sekančioji, Jankui rašyta gromata, kurią čion talpinu:

Geneva, 23 d. spalio mėn. 1883 m.

Brolau Martinai! Kas pasidarė su draugu Jurgiu? Ak tu dieve! Ar jau ir jam lemta žuti — žuti už tėvynę! Kodel nieko apie jo buvį man nepraneši? Vargšė ta mūsų tėvynė! Visi jos gerieji vaikai turi kentėti už tikrybę, už gerus norus, už meilę savo brolių. Ar jau lemta ir Jurgiui prapulti po našta persekiojimų politikiškųjų?! Dieve tu mano, kas toliaus bus! Kaip daryti su „Aušra“?! Jurgio neliko! Kas jo vietą užstos. Aš pinigų neturiu, duonos man stokuoja, kadangi „Aušra“ neišsimoka, aš apsiimti redakcija kitaip negaliu, kaip kad turėsiu kokią paspartį iš šalies. O kas yra toks didžturtis, kurs norėtų ant naudos lietuvių išmesti kokius 500 torielių kasmets? Patolek mes tokių bagochių neturimė. Ak kokia tai pragaištis! Baisu man apie tai ir pamislyti. Nelaimė Jurgio daro nelaimę visai mūsų tautai! Smarkus tai smugis plėkuoja lietuvaičius.

Mano adreso mano nepažįstamiems susimildamas nedalyk, nes turi žinoti, jog maskoliai mane persekioja — mane atiduosi į jų rankas. Tiktai Z. V., J. B., J. S., jeigu jie klausnėtų, nusiųsk; niekam gi kitam to nedaryk, labiausiai, jeigu žinosi, kad tas žmogus klausia norėdamas mane išduoti maskolių viresnybei.

Kaip dabar bus su „Aušra“ — man tuojaus pasakyk. Ar pats gali buti išdavėju, ar ne? Jeigu ne, tai pasakyk, kaip aš kur galėčiau pateikti pinigų, idant galėčiau „Aušrą“ toliau siuntinėti skaitytojams. Aš sakiau, kad esmiu be pinigų, už tai reikia turėti kokį 500 torielių kasmets, kad „Aušrą“ leisti į svetą. Taigi

jei manęs reikia prie redakcijos, tai kur susiglemžti tiek pinigų? Tuojau duok man atsakymą, nes neužilgo ir tai bus per vėl.

Gailingas ir verksmingas, jog nebeliko Jurgio, atsilieku tave, brolau lietuvi, širdingai sveikindamas taip vadinamas Jules Richter”.

Šitą Šliupo laišką gavęs Jankus jam rašė:

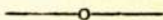
„Bitėnuos 27 spalio 1883.

„Brangbroluži Jonuži Tamstos Gromatėlę apturėjau. Matau tamstą tikrą Brolių mano esant ir kogreičiaus duodu atsaką. Broleli sugrįšk mudu mano nameliuos abudu patilpsiva. Rasi patyręs nuo Mikšo, kad turiu gyvenimą ir dar kupčistę, tai mudu apsirėdisva ir isimaitysva, ir Lietuvai užderesva, neik taip veikei į Ameriką, laiko dar yra pagyvenk pas mane per vieną metą, tada matisva kaip bus su mūsų Mylima! Aušrele jei-gu jiji prasiplatytų daugiau ir butų daugiau imama, butų galima ir iš jos vienos maitytis, jei ne tai galėsiva ir kitokių remestų priimti. Svieta juk darbų yra gana, o protce niekad be algos. Toliaus man Basanavičius atrašė, kad aš turiu Aušros redakciją apsiimti. Jis visą korekturą aprupins, ale man tai abelnai rodos ne-bus gerai, nesa dabar Aušra jau vis pervėlai išeidavo, todėl reikia kiek galima greičiau pasiskubinti, kad ne žmonės sakytų Aušra vėliaus ir vis vėliaus praded brekšti. Kas bus, žmonės pames viltį, taigi grįšk. Jeigu iki manęs neturėtumei pinigų už gelžkelį užmokėti, tai man kogreičiaus duoki žinot, tau tuojaus susių kiek nori.

Gelbėkiva dar jauni esava, dar ir pralobti čėsas bus, kad mudu ko gero galėtuva lietuviams padaryti ir Lietuvai užderėti. Viskas man persunku yra, nes ne moku gerai raštą nei turiu tiek daug čėso man. Kaip misliji kogreičiau parašyk, kad galėčiau apsitaisyti, ap-

siziurėti ir tavo prašytą norą išpildyti, rasi bus ir kur tokia pritinkama vieta galėsi kokį Angenturavimą usimti privelisiu, apšnekėsiu su visais gerais pažįstamais, jeigu ir ne tuojau, tai vėliaus vis bus vieta ir toki tik sugrįškie ale tokio (tik) vardo, kaip ikišiol Jules Richter tai vokiečiai tav pakajų duos tave per vokietį laikdami.

Brolis Mart Jankus".

Priduotasis čion anortographiškas Jankaus raštas buvo priežastimi, jog Jonas Šliupas prie manęs tuojaus kreipėsi prašydamas daleist jam apimt „Aušros“ redakciją ir gavęs mano, 6 d. lapkričio rašytąją gromatą kelionėn leidosi per Pragą, kur jis ir pas mane apsilankė. Kadangi Dr. Šliupas savo prie „Aušros“ veiklumą gana plačiai aprašė („Apšvieta“ 1893 N. 14 ir „Varpas“ 1903 N. 3), tai man, rasi, tik keliais žodžiais priderėtų atsiliepti apie jo darbą atsižvelgiant ant tulų balsų, kuriuos pastarame laike išgirsti teko.

Nesenei, kiek atsimenu, „Žvaigždėje“ tulas, kaip rodos, anonymiškai rašantis, kunigas kruvon sutrukdamas įvairių-įvairiausių D-ro Šliupo „nusidėjimus“, paminėjo ir tai, buk jis, kaipo „Aušros“ redaktorius, sudarkęs tą pirmąjį mūsų tautišką laikraštį. Kad J. Šliupas „Aušros“ reikalams tulame inžvilgije užkenkė, man rodos abejoti nereikėtų (slg. „Varpą“ 1903 N. 3 p. 73), ale ir tai tuojaus pridurt čionais priderėtų, jog toj visa jojo agitacija, kurią jis jau per „Aušrą“ plintinti bandė, vėlesniame laike atnešė mūsų tautai neišpaskalytai didelę naudą, kuri visus „Aušros“ deficitus šimteriopai uždengia. Jog didesnė dalis mūsų tautiškojo judėjimo — ypačei Amerikoje — yra produktas D-ro Šliupo veiklumo ir aklas regėt turėtų; jog jojo anti-klerikališkoji agitacija pagimdė šios dienos klerikališkąją mūsų literaturą bei laikraštinkystę — apie šitą ir patys kunigai ginčytis, man rodos, neturėtų priezas-

ties, principų teisybės prisilaikydami ir atsimindami priežodžio „sunm cuique“. Juk, man ding, be jojo platinamosios „bedievystės“, mūsų „kunigėliai“ dar ir iki šiolei butų snaudę ir dailei sapnavę apie dangų bei lenkų karalystę ant žemės kurią jie teip uoliai seniau pas mus platino.

Pradžioje kovo 1884 m. vokiečiai J. Šliupą iš Prusijos išvijo. Apie šitą dalyką yra likusi J. Mikšo gramata, maniep 27 gegužės to pat meto Bitėnuose rašyta, kurioje, tarp kitų, skaitome: „Berods turėjo J. Š. išvažiuoti iš šio krašto. Mat Gudai bus vokiečių prašę, kad jį krapštytų laukan, o šie del pakajaus (!) pasirupindami ir turėjo paklusti. Su sykiu parėjo nuo Oberprezidento Ritprusių raštas, kad J. Š. nevale šičion užsilaikyti ir kad tarpe tiek ir tiek dienų tur iš Prusijos rubežių išvažiuotų buti. Tai viskas. Iškeliaudamas visus darbus mums paliko. Dabar visą gudiškąją Lietuvą ir dalį Lenkijos skersai ir išilgai perkeliavęs ir išvažinėjęs, bene jau bus užrubežije“... Kitoje, 17 d. birželio 1884 m. rašytoje, gramatoje Mikšas vėl mini Šl. iškeliavimą: „Vokiečių viriausybe yra išėlusi: Maskoliams į kelines lįzdama nesizino ką bedaranti! Vienok nebijok: mūsų giminės ir kalbos atgijimo dokumentai yra pakavoti, kur jų nosis ne užuos! — Jonas jau ana pus didžmario bus. Pašėlusiai jo vokiečiai uostinėjo. Ragainės landrotas gavo telegramatus iš meškos krašto, kaip Jonas rubežių perėjo. Ir dabar viresnybė nevierija, kad jau už didžiojo oceano yra. Šiandien gramatnešis atsibeldęs klausia, kur J. Šliupas nusibaldėjęs? — Ant Elenos 2) (jis mislijo tą salą atlantiškose marėse St. Helena!). Tavo rankos rašto nuo J. Šl. neperskiria. — Buvo paskujame laike „Lietuvis“ pas mus atsilankyti: jį Smalininkuose teip pat per J. Šl. užklupę klausinėti“...

Karlsbade, 11 IX. 903.

Dr. Basanavičius.

---

2) Miestas Bulgarija, kur tuomet gyvenau. B.

VII.

M. Jankaus 1903 m. „Vien. Liet.“ raštas
„Šis tas iš Aušros pradžios“.

Kuolaik aš priverstas jaučiaus prisidėti prie „Aušros“ buvo štai kokios mintys. Man rodės, kad „Aušra“ tiktai tuo kartu tegalės platintis tarp lietuvių katalikų, kaip veik mums seksis plačiam svietui žinoma padaryti, kad „Aušra“ pasirodo. Priimtina buvo, kad kalendorius yra nuo žemaičių kaip ir lietuvių pageidaujamas ir mielai skaitomas, tada už paplatinimą „Aušros“, kalendorius galėtų geriau derėti negu kas kitas. Aš sumąsčiau išleisti pirmą „Aušros“ Kalendorių metams 1884. (Tikiu kad Dr. Basanavičius tai neužmanė). Žinoma išleidimas nepasidarė be vargo; Mikšas sakėsi turįs kalendoriui gerų rankraščių, vienok pasirodė, kad jis jų netikėtai neturėjo, bet ir juos niekaip pagaminti neįstent kalendorius sutrukdino per savo pasitraukimą kalendorius sutrukino, ir jie išėjo jau šaunei per vėlai, kas paskui ir piktą įspudį darė ant kalendoriaus išpardavinėjimo; beveik pusė liko neišparduota, Mikšas berods rašėsi ir žadėjo su kaštu prisidėti, bet atsiėjo man vienam tokia negirdėta prekė 800 markių užmokėti. Karabelninkai nei joku budu neprisileido pernešti mano siulomą kalendorių, sako: „Vyskupas aštriai kunigams paliepęs, kad nei „Aušrą“ ir nei kalendorių nieks neplatintų, ir jei kas tai pasidrištų daryti, tas popirm negaus griekų išrišimą, o potam dar važiuos į Syberą“. Jau senei Mikšas buvo pro šaij, dar „Aušros“ Kalendorei tebegulėjo

pas mane Bitėnuose. Pasiulymas nieko naudos tame dalyke man neatnešė. Parvažiavus šliupui pas mane ir parsivežus „Aušrą“ iš Ragainės, regis buvo visų numerių po 850, taigi 1,000 tapo drukavotas; turbuti, kad šaip teip bus 150 išdalyta arba parduota. Po trijų mėnesių ilgo užtrukimo, atsiuntė man Dr. Bassan, ir adresus į lietuvišką bei vokišką išvertęs, teip kad 5 Nr. „Aušros“ butų galėjęs išsiuntinėjamas buti, bet nelaimė, kad nebuvo pinigų. Tada aš pasileidau ieškoti pernešėjų per rubežių, o kur nuo rubežiaus toliaus jau rodosi vyrai pasiunčia į Rygą iki Miglowaro, kursai po bandaroliu siuntinėjo ant paduotų adresų. Pirmąjį teko man surasti S. P. iš F., kursai iš Aušgirių nuo Šilumaičio iki į Kaltinėnus nunešė, ten buvo R, ir tas perrupino ant žigunės į Rygą, kaip ir į kelias kitas vietas apie Raseinius. Tuomi nepasikakdinau, bet traukiau parubežiu iki Smalininkų. Pačiuos Smalėninkuos radau palankų žmogų su mano tavoru kupčiauti norintį, tai buvo W.....s. Tas apsisteliavo 500 kalendorių po 25 kp. ir jis tiek išpardavė. Priegtam jis man užmanė pereiti į Sudargą, bažnytikiemį antrapus Niamuno, ten randas jam pažystamas knygų kupčius Juozas Angrabas. Aš antrą rytą pakilęs parėjau pėsčias iki Sudargo, oras buvo teip biaurus ir snigo ir lijo, kad man iki į Sudargą nuėjus jau pradėjo žliejuoti, ištikro man parupo, kur pernaktoti: Sudarge apie Angrabą paklausius, jo nei viens nepažino, galiausei viens žydas sakė: kad Kežgalyje Angrabas gyvena ar tas, ar ne, apie tai jis nežino, o kokiam dalykui aš Angrabą jieskojau, aš niekam sakyti negalėjau, bijodams

savo kailį įkišti, arba už kaziaunus kaštus į Syberą nuvežintas buti. Iki Kežgalio buvo drutai $\frac{1}{2}$ mylios, o čion jau vakars. Žut buti einu, kad žygis nebutų bereikalo. Netoli Kežgalio sutikau vaikina, kurį priverčiau mane iki Anrabo nuvesti, tas reikalavo už savo procę tiktai 10 kapeikų, ką ir padaviau; nuėjus į menkintėlę bakužėlę Anrabo, atradau Juožą prie apdarymo knygų besiprocavojant. Anrabas mane palaikę už kiaulių kupčių, ir buvo gatavas, man savo kiaules perstatyti ant prekios, bet kada aš pasakiau, kad kontrabandiškų dalykų del pas jo atėjau, tai jis mane savo namuose užlaikyti nenorėjo, iš baimės idant smertelną grieką neužsitarnautų. Sako tuojaus turįs eiti iki Sudargo kunigo Siderevičiaus, kurs jei pavelys tai, tai rasi galės užsiimti, bet vyriausias dalykas buvo tame, kad jis mane per naktį pasilaikyti bijojo. Nors aš didei pavargęs buvau, tai tačiaus reketavau drauge iki Siderevičiaus. Kurs rodos teipjau mane gana nemeilingai priėmė, nes tuojaus ėmė pyktauti ant „Aušros“, kam ji reikalinga, ir tt. Iš Siderevičiaus pamokslų iškliuti norėdamas rupinaus pasiguosti, kad pavargęs, ir mielai rytojui jo pamokslų klausyčiaus, jis mane nurekamandavo pas nekurį Antanavičių ant nakvynės. Ančius buvo lenkas, bet kalbėjo gana gerai ir lietuviškai, nors aš pailsio norėjau labiaus už viską, tai jis negalėjo žingeidystės pilnas man pakajų duoti manęs neklausinėjęs koku mieriu ir su kokiais reikalais aš iki Siderevičiaus ir iki į Sudargą atėjęs? Aš ilgai painiojau, norėdamas nuo jo klausimų nusikratyti, bet jis neatleido, galiaus man pasirodė, kad jis

gali buti sugadus, del pargabenimo raštų. Teip aš jam siekius ir mierius „Aušros“ ir kitų knygelių, kurias buvau begant laikui įsitaisęs apreiškiau. Jame radau ne priešininką, bet pritarėją ir partijantą, su kuriuomi vėliaus šaunei daug reikalų pervedžiau. Jis priėmė nešalus mano knygelių, juos pristatė kur reikėjo, ir aš jam jo procę apmokėjau knygomis teipjau. Teip buvo dvi vietos, kurios be kunigų žinios pergabeno Aušrimės. Angr. užsipelnė tame nemirštantį garbės paminklą, nes jis apie 2 metu savo urėdą viernai pilnevojo. Žiemos mete jau po Kalėdų 1883, Šliupas užmanė, kad J., kunigaujantis Palangoje esąs palankus prie „Aušros“ platinimo prisidėti. Tokioms aplinkybėmis be esant tik-tai reikėjo surasti vietą šepus rubežiaus, nes J. tokios priduoti nežinojo, todėl aš važiauvau į Klaipėdą ir nuo tenai su vežimu iki Immersatto, o kada ten buvau suradęs nekurį M. J., kursai gatavas buvo mano siuntinius priimti, važiauvau per rubežių iki Palangos idant su pačiu J. pasi-matyčiau. Aš nesitikėjau, kad katalikiškas kunigas galėtų buti pritarėju „Aušros“, nes buvo iki pat tol vienat tik-tai kunigas Burba, kurs „Aušros“ neužsigynė. Meilingas priėmimas, pavaišinimas su obuoliu, ir dar rublius kaipo dovaną ant kelionės mane labai pradžiugino, priegtam jis apsiėmė perimti knygeles ir „Auš-
rą“ ir priduoti Liepojuje esantiems abonentams.

Teip traukės naujas krutėjimas tolyn; man nuo Jurgaičio sugryžus radau savo namuose ir vėl Jurgį Mikšą sugryžusį, kursai buvo po žemaitiją pasitrankęs ir dabar parėjo atgalion į Prusų Lietuvą, kad atkalėti savo nuodėtes, o

potam ar pas tėvų ar kitur jieškotusi sau uždarbės. Ragainėje buvo Sybertas Albano bei Kibelkos drukoriją nupirkęs, kadangi juodu pavargo, Drukorija buvo rods didei mažos verčios, ir raštų buvo per mažai, kad galėtų nors kokį veikalą kaip reikiant atlikti. Sybertas turėjo 3 dukteris, kurias jis mielai norėjo apženedinti, ir tai vyriausiąją Mikšui piršo. Ar Mikšas tikraj mislijo Syberto žentu pastoti, aš nežinau, bet jis sugryžęs iš Žemaitijos pristojė pas Sybertą, per drukorių ir ant mano parodos gruntavojo „Niamuno „Sargą“ nedėlinį laikraštį, kurį per pusantų metų iš Ragainės išėidinėjo ir budino Prūsų lietuvius, kurie abelnai buvo nuotartei atsidavę. Per didesnę dalį tilpo šalip bėgančių žinių, vienat mano raštai. Sybertas vienok teipjau pavargo, kadangi „Niamuno Sargas“ ir kitos knygelės nemaitino spaustuovę. „Aušrą“ aš buvau perkėlęs pas v. Mauderopę ir tenai buvau šaunei prakilęs. Jei bučiau norėjęs „Aušrą“ perkelti atgal pas Sybertą į Ragainę, tada būtų man apie 1,200 markių pritrukusį, o iš kalendorių nebuvo teip gerai kaip nieks įrinkta, vėl skolyti man ir niekaip neišpuolė, tai reikėjo „Aušrą“ likti pas Mauderolę. Pagaliaus matant, kad nei „Aušra“ negalės išsilaikyti, jei iš kitų versmių nebus galima pašelpos suteikti, tai maniau, bus kaip bus, bile „Aušrą“ ant kiek ilgesnio laiko palaikyti. Kada aš skundžiaus Vištaliui ir kitiems apie medegišką neišteklių, tai jie kitsai neatsiliepė, o Vištalius bei Neris ragino „Aušrą“ paliaut išleidis. Aš gana gerai galėjau suprasti kodėl mane ragino „Aušrą“ užgesinti: jie mat ar neturėjo ar nenorėjo „Aušrą“ gelbėti. Rods ir to-

kių brolių rėdos, kurie ragino „Aušrą“ palaikyti, kaštuos kas kaštuos, vienok neprisidėjo nei grašio, o dar kiti rokavo, kad „Aušra“ gauna pašalpą nuo maskolių ir todėl redystėje pinigų užtektinai randasi. Jie visi tik mislijo, bet nei vienas rankos neprisidėjo. Vienok palaikymą „Aušros“ aš laikiau už reikalingą ir neatbodams visų kitų leidau „Aušrą“ tolyn, rodos, kad nei nuo Dr. Basanavičiaus ir nei nuo kitų neprašiau pagelbos, kaip tai darė mano pasekėjas, vienat dėl to, kad žinojau, juos, mielai ant sveikatos taisy-
mo bei ant gražių papuošalų, daug išleidžiant, bet niekad os neduosent ant teip svarbaus reikalo graši. O vėl antra, jie ir nei menkiausio supratimo negalėjo turėti, kokį „Aušra“ padarė. Šendien rods yra matoma, kad palaikymas „Aušros“ buvo tikrai geras dalykas, dėl to ir visi skubinas buti jos gruntavotojais, šelpėjais, gėlbėtojais ir dar daug kitokiais.

Nei „Žirgas bei Vaikas“ su „Žiponėms bei Žiuponais“ lietuvišką klausimą nepakėlė, o pasakoš apie laumes bei velnius teipgi to nepadarys. Teipgi naudingos knygos kur lietuvių kitą kartą gyventa ar rojaus kalba buvo lietuviška ir kt., bus reikalingi tada, kada lietuviai turės savo universitetus ir akademijas. Bet dėl tautiško pakėlimo lietuvių „Aušros“ darbas ir šei dienai geras. „Aušra“ daugiaus buvo žadinanti, negu tulos dabar išleidžiamos „Genių Dėdės“ su 100 metinių kalendoriumi.

Bitėnai 15-ta. 11. 03.

M. Jankus.

VIII.

Iš Dr. Basanavičiaus rašto „Iš Istorijos
Musų Atsigaiveliavimo“, 1903 m. „Varpo“
Nr. 3-me.

„...Jonas Juškevičius ir kt. buvo man atsiuntę po kelis adresus tuly lietuvių, katriems butų reikėję laikraštį prisiųsti, bet siuntinėjimas iš Pragos uždengtuose konvertuose butų labai brangiai atsėjęs. Reikėjo todėl atrast kitą kokią vietą arčiaus Lietuvos rubežiaus, iš kurios galima butų kontrabandos keliu laikraštį ir lietuviškas knygas platinti. Šitame dalyke didei naudinga buvo pažintis J. Mikšo, be kurio pagalbos ir truso negalima buvo išleidimu ir platinimu laikraščio užsiimti. Tuom tarpu Norkus buvo jau prisiuntęs pluoštą eilių, Vištalius — „Lietuviškąją kalbą“, „Op, op, Nemunėli“ ir prižadėjo daugiau rašyti, Dagilis, Šliupas, Pieteris — po kokį straipsnį; žodžiu sakant jau širdžiai ramiaus darėsi. Todėl gromatose, 7 d. sausio, 1883 m. Vištaliui ir Mikšui rašytose, aš užmaniau įsteigt lietuvišką laikraštį Ragainėje po Mikšo priežiura ir, pritarimą abiejų apturėjęs, 23 d. sausio išsiunčiau Mikšui prospektą „Aušros“ drauge su tulais straipsniais, o 30 d. to pat mėnesio ir „prakalbą“ naujam laikraščiui. Nors medega pirmajam numeriui visa prirengta buvo, tačiau jo spausdinimas gana ilgai tęsėsi ir Nr. 1 „Aušros“ tiktai 13 d. balandžio Pragon atvyko.

Tokiu budu, kaip parodyta, man su Vištaliumi, kaipo literatams, su J. Mikšu, apsiėmusiu spausdinimą bei platinimą laikraščio prižiūrėti,

susitelkus, teko mums trims prie lopšio gemančios „Aušros“ stovėti: pastarojo vyro nuopelnai, nors jis reputacijai laikraščio kaip toliau matysim, nuo pat pradžios ne menkai užkenkė, yra gana stambūs ir apie juos, dvidešimtsmetinį „Aušros“ jubiliejų švenčiant, reikia nors keliais žodžiais su pagarba paminėti...

Prie vislab šito prisidėjo dar ir kitos nelaimės: ne reguliariškas laikraščio spausdinimas, suvilkinimas jo išleidimo iš tulos priežasties, kuri privertė patį Mikšą iš savo krašto bėgt, ir gana ilgą laiką Žemaitijoje, ypač pas Davainą Silvestravičių slapstytis. Tai atsitiko, kiek atsimenu rugpiučio ar rugsėjo mėnesyje. Rankraščius, kurie pas jį buvo likę, padavė jis išbėgdamas Martynui Jankui iš Bitėnų, bet per tai atspausdimas penktojo numerio labai pasivėlino, nes, kaip Jankus rašė, jokių pinigų Mikšas nepalikęs. Teip dalykams stovint, pradžioje lapkričio iš Genevos, Šveicarijoje, atvyko raštas nuo J. Šliupo, kuris manęs prašė daleist jam apimt redaktoriaus vietą prie mūsų „Aušros“. Nors man asabiškai Šliupas pažįstamas dar nebuvo, 6 d. lapkričio atsakiau jam, jog jei nori, gali apimt redakciją. Kelioms dienoms prabėgus, sulaukiau ir patį J. Šliupą Pragoje, kur jis pas mane 2—3 dienas pragyvenęs, leidosi tolyn Tilžėn ir į Bitėnus pas Jankų. Šliupui pas mane esant, dalykai „Aušros“ ir kt. tapo labai plačiai apsvarstyti iš visų pusių ir tarp išlygų, ant kurių sutikau, idant jis redaguotų, buvo *conditio sine qua non*, kad visi rankraščiai „Aušron“ talpinami turi per mano rankas eiti, ko reikalavo ir J. A. Vištalius.

Kada Šliupas, redakciją laikraščio apėmęs, apie šitą kondiciją užmiršo, ar pildyt negalėjo, Vištalius keliuose savo raštuose, veik su jo vedimu nesutikdamas, ant manęs barėsi, buk aš „Aušrą“ padovanojęs Šliupui. Rankraščiai „Aušros“ numerių nuo 1 iki 7 — mano redaguoti; penktame numeryje jau buvau įvesdinęs š, č, kurių pirmiau neturėta; Šliupui apėmus redakciją šituodu ženklų, kaip ir ilgas y išmesti tapo. Tai buvo pirma reforma, kuria jis, nieko nesiklausęs, laikraštį įvedė. Apie tolymesnį savo trusą prie „Aušros“ jisai jau „Apšvietoje“ (1893 Nr. 14 ir 15, 1. 831—840) aprašė. Man todėli liekti tiktai kelis žodžius pridėti, paaiškinant tulus dalykus, kurie, rasi tuliems nežinomi.

Kada J. Šliupas prie „Aušros“ pristoję, dar nebuvo žinoma, jog jam Kaune tulą laiką begyvenant, teko vaidytiesi su kunigais delei visokių menkniekių. Šitos priežasties dėliai Žemaitijos kunigai, kurie, regis, apie dievotumą Šliupo ir jo disputus buvo girdėję, dabar patyrę, jog jis „Aušros“ „rėdiku“ pasirašo — o tai buvo viena iš didžiausių jo klaidų — pradėjo, kiek atsimenu, mūsų laikraščio dar labiaus neužkėsti.

Laike savo trumpo rėdymo „Aušros“ — nuo lapkričio 1883 m. iki 13 d. kovo 1884 m., kada Šliupą vokiečiai iš Prusų išvijo — jisai spėjo padirbt dar kelias klaidas, kurios netik lietuviškiems dalykams biskelį užkenkė, bet ir jam pačiam atgabeno negeistinas pasekmes. Kad pasirašymas „rėdiku“ buvo nemenka klaida — jau paminėjom: praktiškiaus ir naudingiaus butų buvę anonomiškai laikraštį vedant už vardo tulo Prusų lietuvio, resp. M. Jankaus, pasislėpus.

Antra, „Aušros” dalykus savistoviai valdyt pradėjęs, šliupas tuojaus kaip „redaktor”, kreipėsi prie „Dzienik’o Poznanski’o”, kurs buvo šunišku balsu „Aušros” pasirodymą apskelbęs (slg. Nr. 7, 1883 m.), ir platokai apie prietikius tarp lenkų ir lietuvių kalbėdamas, tulus nereikalingus, „lapsus linguse” padarė, kaip rodos, per daug lenkams simpatijų išreiškėdamas. Korespondenciją su tuom lenkišku laikraščiu jis ir „Aušroje” (1884 m. Nr. 1—3) patalpino. Dasižinoję apie fraternizaciją „Aušros” „rėdiko” su lenkais (kaip vokiečiai juos myli, visiems yra žinoma), tuli anot Dr. Sauerwein’o nomenklaturės, „sopogų laižytojai” apskumdė šliupą, buk jis tarpe prusiškųjų lietuvių platinas „panslavizmą” ir šito kvailo, begėdiško skundo užteko, idant jį vokiečiai, kaip „panslavistą”, iš savo žemės išguitų.

Tokiu budu šliupui nuo „Aušros” atsitraukus ir Amerikon iškeliavus, o man pačiam dar anksčiau Vindobonon, paskui pietun link už Dunojaus, išvažiavus, negalima buvo apie „Aušros” rėdymą nė mislyti: ji perėjo rankosna Jankaus, kursai ją nuo gegužės 1884 m. iki rugpiučio 1885 m. gana gerai rėdė ir, iš dalies, prisidėjo prie jos išplatavimo. Nuo pastarojo mėnesio 1885 m. iki galui „Aušros” birželio mėn. 1886 m. jau savistoviai rėdė Mikšas, kurs, iš Žemaitijos sugrižęs, savą įsitaisęs spaustuve, joje ir

laikraštį spausdino. Jankui ir Mikšui rėdant, „Aušra” iš palengvo, laikui bėgant, kaip rodėsi vis geryn ėjo: raštai tobulinosi, sandarbininkų ir skaitytojų skaitlius didinosi. Aš neabejoju, jog ir „Aušra”, kaip ir šiandien ant pav. „Varpas” ir kt. nors vargingai, skurdžiai tolyn išeit būtų galėjus, jei nebutų vėl nelaimė patį Mikšą kirtus: su jo spaustuve parduota drauge ir „Aušra”...

IX.

Iš Dr. J. Sliupo Rašto „Minės Apie Mano Prietikius Prie „Ausros“ (1903 Metų „Varpo“ Nr. 3).

...„Atvykau į Tilžę ir ten pasimačiau su lietuviais ir po pašneku apie „Aušros“ dalykus leidžiausi į Erolnyčią pas Viškeliušką. Suradau jį giriose begyvenantį ir gerai pasilaikantį, nors Višteliušką mane su nedidžiu išsitikėjimu priėmė, bet po valei nužiurėjimai dingo. Iš Erolnyčios vykau į Genevą Šveicarijonoje, kur tikėjausi prieglaudą rasiąs... Atvykęs į Genevą pamačiau, kad mano pinigų neteks ten stoti į universitetą... Gavau gromatas nuo Egzekutyvos, kad aš turįs įstoti į Narodnos Volios Išpildymo Komitetą ir turįs grįžti į Maskoliją... Vaikščiojau po aplinkinius kalnynus, mėginau fabrikuose darbą gauti. Nesisekė, nemokant amato. Dar turėjau kiek pinigų, bet jau baimė ėmė mane kaslink ateities. Kreipiausi prie vieno kito senų draugų, bet tie tik rankas pakratė... Tuom tarpu Mikšo reikalai Prusuose pakrypo: jis prasišalino iš Prusijos. Liko „Aušra“ be redaktoriaus. Jankus parašė man gromatą, kad „Aušra“ dingusi, jei bent aš atvažiuoju į vėžes įstatyčiau...

Kakau į... Pragę, kur gyveno Daktaras Basanavičius. Nežinau, kaip Basanavičiui išrode mano užsidegimas. Žinau tik, tolesnei kelionei man truko pinigų. Basanavičius suteikė man keletą muštinių; kiek šiandien, nepamenu. Atvykau į Torunį, kur turėjau sustoti, nes tolesnei kelionei nebuvo už ką nusipirkti bilietas. Kel-

neriui įkalbėjau, kad imtų mano ziegorėlį užstaton už kelioliką markių. Persėdėjau per naktį knaipoje, o rytmetryje iškeliavau į Tilžę, iš ten į Ragainę...

Jankus kantantas buvo, kad atvažiauvau, bet nekantantas, kad pinigų neturėjau... sutarėme, taip: kas reikiant, raštiškus darbus atlikęs aš eisiu Jankui gelbėti prie ukės; už tai turėsiu valgį ir gyvenimą pas Jankų. Iš pradžių tatai gerai buvo. Tai malkų papiaustęs ar paskaldęs, tai akselį padėjęs supiaustyti triusiausi užvilktą „Aušrą“ suredaguoti. Bet ir pinigų reikėjo, nes Kibelkai buvo likęs paskutinis „Aušros“ numeris neapmokėtas (80 markių). Aš ėmiau piešti gromatas į visus kampus pas pažįstamus. Pinigų pradėjo pributi. Apmokėjome „Aušros“ skolas, ir idant nuo Ragainės netikusio burmistro cenzuros ją išvaduoti, perkėlėme spaudą „Aušros“ į Tilžę pas Muderodę. Ateinant pinigams, Jankus tapė įlaidesnis ir nebevertė manęs prie ukės darbų. (p. 85).

Neilgai trukus parėjo vėl pakvietimas pas amssvorsterį iš Ragainės. Kada nuvykau, tasai ponas man pranešė, kad mano buvimas Prusų žemėje ant pusės sutrumpintas. Liko trumpos laikas. Aš dienomis ir naktimis rašiau raštus, gromatas, stripsnius, perrašiau kalendorių kitiems metams, galiausiai suvedžiau rokundas „Aušros“. Savo reikalais išleidžiau iš įplaukusių pinigų dalį: nusipirkau garniturą ir ant kelio pasiėmiau regis 75 markes. Išde kasos palikau regis gana pinigų apmokėti dviems išeisiantiems

„Aušros” numeriams, o Jankui paskyriau už savo pas jį buvimą savo tikrą skaitlių egzempliorių „Aušrų” už 1883 m., kuriuos pardavęs jis neturės skriaudos. Artinanties dienai mano iškeliavimo, užprašiau p. J. Mikšą, kaipo liudininką, kokiame stovyje palieku reikalus „Aušros”, žadėdamas toliaus remti ją raštais, bet prašydamas Mikšo, kad jis ant vietos gyvendamas, prižiurėtų jos spaudą”...

Seka aprašymas kelionės Didžiojon Lietuvon.

...,Atsidurėme Smalininkuose. Sutarėme, kad Jankus, paėmęs tulus mano daiktus, ypatingai mano kinžalą, kurį buvau dovanomis gavęs nuo V. Zubovo, eis tiesiog per tamožnę į Jurbarką, o aš valtelėje perplaukęs per Nemuną, keliausiu pas savo gerą tautietį Silvestravičių, artymais Raseinių. Ant tamožnės maskoliai iškratė mano valyzaitę ir rado keletą higienos knygelių vokiškai ir francuziškai; be to, buvau įsidėjęs gromatas nuo savo mylimosios, kuriose rods nieko politiško nebuvo, bet man jas buvo miela turėti. Maskoliai atėmė visus raštus ir žadėjo man sugražinti, kaip grįšiu į Prusus, prisipirkęs kiaulių — nes mat sakiausi einąs į Sudargą kiaulių pirkti! Ištrukęs laimingai iš tamožnės, Sudarge gavau patvadą, ir viens lietuvis nuvežė mane į Jurbarką be kliučių. Bet čia sutartoje vietoje Jankus neatsirado. Palaukęs tulą laiką, nešinas savo valyzą,

leidausi pēščias į Silelę, kurią pasiekiau pavargęs ir tuoju arklius pasisamdžiau važiuoti į pa-Raseinį. Kelias buvo klampuotas, šlapias, ratai klimpo iki stebulių. Rytmetyje po pusryčių atkakau į sutartą vietą. Bet Jankaus neradau. Tasai atsirado vos į trečią dieną ir papasakojo, kaip jis pateko į cypę maskolių už nešimasi už rumbo užkišto kinžalo ir kaip žandarai jį dar lydėjo iki Šimkaičių; nuo čia jis jau vienas pats, be palydovų ir sargų, atkako į pa-Raseinį (p. 87).

„Bet pirm negu važiavau į Varšavą, nukeliavau į Vilkaviškį pas miravą sudžią Kuznecovą pasiteirauti apie savo likimą: nebijojau Kuznecovo, nes tasai geruose prietikiuose buvo, kaipo gimęs latvys, su Maskvos latvių pulkeliu, prie kurio aš Maskvoje gyvendamas prigulėjau. Iš tos dalies nei neapsivyliau. Kuznecovas manęs valdžiai neišdavė, nors mėgino ištirti kelius kontrabandos lietuviškų knygų per rubežių. Aš kalčią nuverčiau ant ubagų ir žydų. Kuznecovas mokėjo gerai lietuviškai kalbėti ir turėjo visas žinomas lietuviškas knygas savo knygyne, teipgi „Aušrą“. Jis sakėsi turįs raportus valdžiai apie krutėjimą lietuvių ir latvių. Valdžia jo rekomendacijas visuomet išpildžiusi, ypatingai gen-gub. Gurka. Teiravosi jis, kas iš kunigų Kaune galėtų valdžiai įtikti nuolankumu, jeigu taptų į vyskupas pakeltas. Aš įkalbėjau, kad kun. Baranauskas kaipo garbgodus žmogus, kurs savo pastangomis išsimušė į viršų, nors jaunystėje nebuvo įgijęs jokių mokslų. Man, žinoma rupėjo tuomet, kad lietuvis patektų į tą urėdą, nors Kuznecovui teip-pat tiko kun. Jaunis ir kun. Paliulionis... (p. 88)...”

...,Atsiduriau Klaipėdoje, vėl namuose seno prieteliaus Šerniaus. Subuvau pusantros dienos. Susirašiau su Mikšu, kurs gyveno pas savo tėvus Žibuose ir kvietė ten tuojaus atvažiuoti, nesą pribusiųs teip-gi Jankus (p. 90).

Susivažiavome pastarą kartą Žibuose. Rods čion žandaras klausinėjo senojo Mikšo, koks aš svečias esąs, bet senis mokėjo žandarą apraminti. Tad be sutrukdyimo per naktį peršnekučia vome apie padėjimą „Aušros“ ir kitus tuometinius rupesčius. Ant rytojaus leidausi į tolesnę kelionę, kurios galu turėjo būti Amerika...

Atvykęs į Ameriką, iš vienos pusės atsikvėpiau lengviaus, žinodamas, kad čia nepersekios manęs nei Maskolijos nei Prusijos žandarai — iš kitos pliumptelėjau lyg į vandenį. Mokslus pabaigti nebuvo pinigų ir angliškos kalbos nemokėjau. Aršiausia, kad nemokėjau jokio amato. Apsidairęs po New Yorką, jokio lietuvio ten gyvenančio, nesuradęs — o prie „Aušros“ būnant tik vienas iš Amerikos skaitytojas tebuvo atsiradęs, beje Ant. Jurgelaitis iš Springfield, Ohio — nuėjau į darbo biurą ir parsisamdžiau pas farmerį už berną Oxfordo pavieta, New Yorko valstijoje. Butų viskas gerai vykę, jeigu ne mano švelnios, nors didelės rankos, nepratusios čiupinėti kietus daiktus. Atsirado baisios puslės: ant vienos plaštakos ir pirštų — 24, o ant kitos — 25; negalėjau nei pirštų sulenkti, o ir skausmas nepakeliamas buvo. (O čia norėjau korespondencijas bent rašyti į „Aušrą“, teip-gi gromatas pas savo mylimąją Liudytę, kuriai po mano išvažiavimui iš Europos žandarai namus iškratė ir mano gromatas ir kitus dalykus iš po

gegnių (krėklų) išsitraukė. Rašiau, ir keletas jų „Aušroje“ patilpo, nors jau paskutiniąją talpinti redakcija nebeišdriso, nesa tos korespondencijos sukėlė baisų klegėsį tarp Lietuvos ilgaskvernių).

Netrivojau ilgiaus. Pametęs darbą, pėkščias nuėjau keletą mylių, nešinas savo manta ant kupros lyg Lietuvos kromininkas žydėlis ir atsiduriau aplinkėse Newburgh'o, kur po keletos dienų poilsio stojau dirbti į plytynčią. Tas darbas dar labiaus mano rankas sužeidė. Todėl metęs darbą, vykau į New Yorką, kur ketinau mokintiesi bent kokio amato. Ir iš tiesų pristojau prie barzdaskutystos, kurioje prasilavinęs, su kitu pus-lietuviu iš pusės įsitaisęs buvau jau savo „balbiernę“, kaip štai susiduriau su lietuviais, o vėliau su M. Tvaraucku, su kuriuomi iš draugės ėmėmės leisti „Uniją“ į svieta, kurią beleisdamas pramokau zecerianti. Nors „Unija“ šėip mane apnuogino, nes visus pinigus, kiek buvau turėjęs į ją įkišau, o Tvarauckas nē skatiko nesugažino, nors buvo sudas pripažinęs man 150 dol., tačiaus pramokimas zecerianti palengvino man įsteigti „Lietuviškąjį Balsą“ 1885 m.

Nors buvau pažadėjęs, išvažiuodamas iš Prusų, „Aušrą“ toliaus redagavoti iš tomos, tačiaus atvykęs į Ameriką veikia pamačiau, kad mano aplinkybės nepavelija man tatau daryti... Norėjau bent Amerikoje „Aušrą“ praplatinti. Rods radęsi buvo keliolika prenumeratorių, bet ir tų daugelis neatlygino už ką ją buvo skaitę, ir todėl iki „Aušra“ buvo gyva, mažą jai pinigiską pagelbą aš tegalėjau suteikti. Dar šiandien guli apie 20 egz. 1884 ir 1885 m.; daugumas vėl per kraustynes iš vietos į vietą išsimētē (p. 91).

Ant 1883 m. mano sąmone buvo palikti „Aušros“ pakraipą, kokia buvo iš pradžių: garbintoja kalbos, kovotoja su priešais (lenkais ir maskoliais), sukurstytoja lietuvių miegančios dvasios, ypačiai patraukiant Lietuvos žmones prie „Aušros“ skaitymo. Žmones gal ne tiek patraukė pati „Aušra“, kiek mano gromatos į pažįstamus, rašytos visuose kampuose Lietuvos. Atėjusią medegą stengiausi suvartoti, nors kartais toji medega ne visam kam buvo tikusi; bet patiko mano metoda rašytojams, nes nei vienas nesijautė nuskriaustu beesąs: kožnas rado „Aušroje“ savo atbalsį! Sunku man buvo ką originališko rašyti, ir aplinkybės keblios: ne buvo nei kitų laikraščių po ranka, nei bibliotekos, nei kitokių pagelbų. Ant greitųjų, kaip mokėjau taip šokau. Idant paskubinti užbaigą metų, sudėjau Nr. 8, 9 ir 10 į kruvą. Tačiau „Aušros“ dar nebuvau davaręs taip toli, kad ji būtų galėjusi išeiti į laiką. Tad teip-pat padariau su „Aušra“ 1884 m., kurios Nr. 1, 2 ir 3 išleidau drauge, kur jau apgarsinau savo darbo ir nuomonių programą straipsnyje „Tikrasis jieszkinis tėviniszkumo“. Mano nuomonėje buvo geistina „Aušrą“ padaryti įnagiu kovos ne vien su lenkais ir Maskolijos valdžia, bet pašvęsti jos didoką dalį klausimams ekonomijos ir platesnės lietuviškos politikos... (p. 92).

„Aušros“ surėdymas pagal mano tikslą pasibaigė su Nr. 6, 1884 m.; tačiau jos rėdymas ne su visu patiko D-rui Basanavičiui ir Višteiliauskui: abudu užemtinėjo man sauvalę, „tikslą“, ir reikalavo, kad jiems prisiųssčiau peržiu-

rēt rankraščius, pirma negu jie spaudinsis. Žinoma, prie kitokių sąlygų gyvenant, tatai bučiau išpildęs, bet dabar, kada reikėjo skubintiesi pagal išgalėjimą ir kada nevidonai iš visų pusių gulo ant manęs ir ant „Aušros“, aš rižausi ant savo atsakymo rašyti ir spausdinti, kas palei aplinkybes buvo galima ir reikalinga. Tuodu draugu rods pyko ant manęs, bet vis-gi sądarbininkavo, o to man visiškai pakako. Nors Nr. 7 ir 8 1884 m. išėjo jau po redakcija Mikšo, tačiau ten mano žinių priduočių yra ganėtinai daug.

„Aušra“ daugiau laikėsi ne iš prenumertų, bet iš aukų gerų žmonių, užsidegusių tautiečių (teip tulų kunigų, bajorų, kaip ir kaimiečių ir inteligentų). Nors prie „Aušros“ dirbdamas turėjau daug neramybės, tačiau tas laikas mano omenyje pasiliko kaip smagiausias ir laimingiausias iš mano gyvenimo.

Galiaus tiek pasakysiu: „Aušra“ lengviau yra sukritikuoti iš moksliškos pusės; tai rasi padarytų jeib koks gimnazistas. Bet kas žinos visas aplinkybes ir vargus jos išleidimo, tas man-ding tiktai pasakyti tegalės — ar jis bus kunigas, ponas, inteligentas, ar šiaip skurdžius: „Vis-gi geriaus, kad „Aušra“ išeidinėjo, negu kad butumėme likę be „Aušros“.

X.

Iš Dr. J. Šliupo Paskaitos „Aušra“, skaitytos Laikraštinių Kursuose Kaune 1922 m. VIII Mėn. 3 ir 4 dienomis.

Vos 40 metų tepraėjo „Aušrai“ iš spaudos išėjus, o jaunesnioji karta ją vos iš vardo tepažįsta; dauguma jos nė matyti nematė. To delei aš čion atsinešiau visus keturis tomelius, kad bent paskaitos metu ją pavartyti gautumėte ir pamatytumėte jos išvaizdą.

Stebėtis reikia, kad šių dienų rašytojai nedaug domauja tuomi, kas ne po jų akimis atsitinka. Kas Lietuvoje kreipia domės į aną pusę Atlančio, kur gyvena $\frac{1}{4}$ dalis tautos ir kur išsiplėtojo nemaža Lietuvių literatura? Taip pat maža tesirupinama „Aušros“ gadyne. Šiandien dar randasi tarp gyvųjų keletas jos steigėjų ir sandarbininkų, kurie tą gadynę savo atminimais nušviesti galėtų, o po keletu metų neliks jų ir daugelio išgalių tos atsigimimo dvasios gadynės bus užmiršta ir, rasi, neįvertinta...

„Aušros“ svarba lietuvių tautos gyvenime, kaip buvusi laike jos atsiradimo, taip ir dabar pasilieka didoka, kaip jos vidujinė vertybė, taip ir išorinė įtaka. Raštai, ten tilpę, nėra gryno mokslo daykai, bet jie sujungė lietuvių dvasines spėkas anų laikų; dirbo inteligentai: advokatai, gydytojai, kunigai, dvarponiai, studentai, ukininkai ir bernai, nesiskirstydami į partijas, dirbo kaip kas mokėjo, ir todėl „Aušroje“ atsibalsi gyvas anų dienų gyvenimas. „Aušra“ tai veid-

rodīs anų metų vargų, lukesčių ir ieškinių, nusi-
minimų ir pasidžiaugimų. Tatai ir padaro „Auš-
rą” taip visų garbinamu ir mylimu laikraščiu,
kaip anuomet taip ir dabar...

Sustiprėjo Vilniaus Universitetės įtaka. Ten
buvo mokinę su nemažu entuziazmu ir pasišven-
tīmu garsūs vyrai: Sniadeckiai, Groddek, Lele-
velis, Barauskas, Jundzilas, Onacevičius, Danila-
vičius ir daugelis kitų. Jie sukėlė snuduruojan-
čią dvasią, bet lenkų tautos dvasios pakraipoje.
Neabejojame, kad naudojosi ir Lietuva jų pamok-
ymais (Stanevičius, Niezabitauskai, Daukantas,
Valančius ir k.), bet daug daugiau laimėjo Len-
kija. Po Universitatės įtaka lenkėjimas dvar-
ponių ir kunigų Lietuvoje ėjo kaskart didyn, li-
vėsi jie svajoję apie Lietuvos ateitį, ir įsitikino
tik lenkus tegalint sau laisvę iškovoti. Kra-
kusmetis (1831 m.) ir lenkmetis (1863 m.) tai
buvo vaisiai tos sėklos, kurią pasėjo pas mus
Vilniaus universitatė. Atsispyrimas mūsų ba-
jorijos ir kunigijos, išsisukusios nuo sulenkėji-
mo, buvo dar labai silpnas, nors ir jis ėmė aug-
ti, kaip rodo darbai Poškų, Niezabitauskių, Dau-
kantų, Valančių ir kitų mūsų tautos darbuotojų.
Tai palinkimas atsigriebti nuo svetimos įtakos,
nuo svetimų ieškinių, savaime vertė ieškoti nau-
jų kelių ir priemonių...

Kada 1861 m. panaikinimas baudžiamų pas-
kelbtas buvo ir liaudies nepriklausomybė nuo
ponų davė progos jai ekonominiai atsipeikėti, tai
kitos kilpos lietuviams ant kaklo neriamos buvo.
Sulyg Hilferdingo sumanymo, Mikuckis pasiulė
įvesdinimą graždankos lietuviškon spaudon.
1864 m. Muravjevas uždraudžia spausdinimą

knygų lotytiškomis raidėmis, o jo papėdininkas Vilniuje Kaufmanas — ir pardavinėjimą knygų seniaus išleistųjų. Kilo subruzdimas ir pasipiktinimas. Mažojoje Lietuvoje imta leisti knyges su fiktyvia Zavadskio firma ir fiktyvia Rusijos cenzura, ir tas knyges kunigai platino Lietuvoje, kuomet valdžios leidiniai neturėjo jokio pasisekimo liaudyje...

Jau prieš lenkmetį randame lietuvių studentų burelį Maskvoje susispietusį; ten buvo Seduvietis, Koncevičius, Lipstavičius iš Sakynos ir kiti. Jie rašinėjo lietuviškas knyges, norėdami šviesti liaudį, kaip kad buvo daręs Ivinskis savais kalendoriais (1846—1864 m.). Maištas sustabdė tą darbą, nesa studentai ėjo kariauti ir Lipštas atsidurė Sibirijoje. Vėliaus, Peterburge tolygus ratelis atsirado, leidė „Kalvį Melagį“ ir P. Vileišis išsirupino leidimą atspausdinti keletą savų brošiūrų (1875—77). Į tą laiką ir Maskvoje susispietė J. Basanavičius, Pietaaris, Plepiai, Grigiškis ir k., ir lietuviybės idėja plėtojosi...

Nėra galima užmiršti nė Kauno seminarijos klerikų, kur mokėsi tuomet Dambrauskas, Lideikis, Jurgaitis, Žebrys ir kiti. Jiems lengviaus buvo: turėjo mokytojais kun. Baranauską, kun. Jaunių; be to, seminarijos bibliotekoje gulėjo rankraščių Poškos, Pabrėžos, S. Daukanto ir kitų senesnių rašytojų. Čion lengviaus buvo surankioti žinutes apie pamirštus senesnius rašytojus. Tarpe klerikų buvo užsidegusių rinkti pasakas, dainas ir tt...

Nors tokie studentų rateliai triusėsi susitelkę centruose, tačiau šiaip asmeninė pažintis

tarpe inteligentų buvo nedidutė. Išsisklaidžiu-
siems po plačiąją Maskoliją nelengva buvo susi-
tikti ir pasitarti. Tik atostogų metu pasikiemi-
nėjant vieniems pas kitus, pavykdavo kartais
suseiti atskirų gurguolių nariams. Pažinčių pa-
sidarymas palengvinimui busimųjų darbų ir ma-
ne pamasino gegužyje 1882 m. pasiimti užsienių
pasą nuo Maskvos general-gubernatoriaus, ir
pro Kauną, kur sustojęs pas seminarijos inspek-
torių Baranauską, nusirašiau I tomą Daukanto
istorijos, drožiau į Tilžę ir Klaipėdą...

Atvykęs Klaipėdon kreipiausi prie p. Marty-
no Šerniaus, kurs drauge su p. Holtz'u turėjo
spaustuvę ir leido „Lietuviškąją Ceitungą“. Čion
radau karštą lietuvišką širdužę. Šernius tylus,
bet karštas, pamaldus protestantas ir geras lie-
tuvis. Del lietuvybės jis pagatavas beveik vis-
ką paaukoti. Į jo ceitungą rašinėjo D-ras J. Ba-
sanavičius, bene sykį ar kitą buvo rašęs ir Viš-
telius iš Erelnyčios palei Jaročyną, ir Šernius
kvietė mane rašinėti, ką ir padariau. Menki ten
buvo mano rašteliai, bet jie parodė gyvybę ne-
nusistelbus Didž. Lietuvoje...

„Liet. Ceitungos“ leidėjui Šerniui patiko min-
tis leisti laikraštį del Didž. Lietuvos ir jis tapo
tikrąja varpste, apie kurią sukosi reikalai įsiku-
rimo „Aušros“. Jis davė 100 vok. dolerių pir-
masai tai lietai.

Mikšis pristojęs pas Kibelką Ragainėje jau
šiek tiek pramokęs buvo zeceriant. Basanius
su Višteliumi susirašinėjo apšnekėdami leidimą
„Aušros“, o aš, Rakandžiuose budamas, per drau-
gus rinkau prenumeratą ir rengėme straipsnius

ir tt. Ir štai užgimė „Aušra“ kovo mėn. 1888 m. Krykštavome iš džiaugsmo, kada Mikšas pranešė tą naujieną.

Kada atėjo Nr. 1 „Aušros“, truputį nusiminėme. D-ras Bas. pasisavinęs buvo leidimą; tai nedemokratiška! Rods atsižvelgdamas į savo padėtį, griežtai neprotestavau, ką padarė kiti: Vištelius, Šernius. Juk visi buvome prisidėję, nors nedideliais pinigais, taip pat straipsniais; rinkę buvome prenumeratorių. O čia uzurpacija! Pasitenkinome, kada Nr. 2 jau buvo pažymėta, kad laikraštis išleidžiamas kelių Lietuvos mylėtojų, tai jau teisingiau. Vėliaus žodis „kelių“ tapo visai išmestas ir liko Lietuvos mylėtojų, kas visai teisingai buvo pasakyta.

Už redakciją atsakomybę prieš valdžią nešė Jurgis Mikšas, jaunas, vos 6 klases baigęs vaikas. Neužtruko pasirodyti nepasitenkinimų. Kaž kokiū budu pirman numerin pateko A. Baranausko giesmelė „Lietuvos senovės paminėjimas“; Mikšui kaž kas buvo prisiuntęs giesmelės nuorašą, gal ir suambrintą, ir jis išspausdino ją neatsiklausęs autoriaus, kurs už išspausdinimą labai pustijosi. (Sulyg. „Aušros“ Genezis“... „aš prirengęs visą raštų medžiagą pirmajam numeriui ir davęs naujai sumanytam laikraščiui „Aušros“ vardą įsakiau Mikšui paduoti raštus spaudon“). Apipasakojęs kaip 1883 m. vasarą, išvartytas iš Petrapilės universiteto, suėjo į artimesnę pažintį su grovu Zubovu, kuris jam dovanojo kinzalą, pagaliau moksladraugų patariamasis nukeliavo prie Rusijos revoliucionierių Genevon, nenorėjo įstoti į tųjų būrį, šliupas tęsia:

„Į tą laiką mano nusiminimo atėjo laiškas nuo M. Jankaus, mane kviečiantis užimti Mikšio vietą. Tai kas kita — negu terorizuoti Rusijos valdininkus! Už Lietuvos laimikį kariauti buvo mano ieškinys, ir tuojau atrašiau, kad veikia atkeliausiu Bitėnuosna. Pasakyti lengva, bet išpildyti sunku. Važiavau pro Munčenja, Egeri, Pragon, kur tuomet gyveno Dr. Basanavičius ir pas jį praleidau bene tris dienas. Apsvarstėme „Aušros“ reikalus, ir B-s reikalavo (kaip vėliaus ir Vištelius), kad visi rankraščiai būtų pirma, negu pateks spaudon, jam pasiūsti peržiūrėti. Kelionei man B-s dar davė bene 3 ar 5 vok. dolerius. Atvykau iki Torunės ir čion prisiėjo užstatyti laikrodėlis, kad gaučiausi geležinkeliu iki Tilžei. Iš Tilžės atkalkau į Ragainę, kur pavyko rasti valtiminkus iš Bitėnų, kurie mane, laikydami žydeliu, ten nuvežė, ir taip be skatiko pribuvau pas M. Jankų...

Bet ir Jankus, nors ukį turėjo, bepinigis buvo. Dar 1,000 markių skola karojo ant „Aušros“ Ragainės spaustuvėje. Susišnekėjova su Jankumi, kad dalinsimėsi vargais: aš redaguosiu „Aušrą“, prigelbėsiu jam ukyje atliekamam laikui, atsišauksime į tautiečius ir kaip galėdami leisime „Aušrą“. Žinoma, paspylė mano laiškai visosna pusėsna ir rado atsiliepimų: pinigai, nors ne per gausiai, bet ėjo, taip, kad nuo 1883 m. lapkričio pabaigos iki 1884 m. kovo 15 d., kada turėjau išvažiuoti, už leidinius įstengėme apmokėti, pasiliko izde keli šimtai markių, ir aš kelionei pasiimtį galėjau apie 150 ar 200 markių (be to, dar buvau pasisiudinęs apdarą Tilžėje). Už mano duoną gi ir gaspadą Jankus turėjo par-

siduoti savo naudon 100 ekz. „Aušros“. Upas mano ir Jankaus buvo pakilęs, abudu dirbova su džiaugsmū ir sutartinai. Užmokėjome už Nr. 5 Kibelkos spaustuvei ir tuojau perkraustėme „Aušrą“ į Tilžę spausdinti pas Mauderode, kad išvengus įkyriaus Ragainės burmistro...

Mano žinioje Mikšas buvo darbštus vaikas, gal kiek ir išgerdavo, bet kad jis būtų tuomlaik girtybėn giliai bridęs, labai abejoju. Bene bus tatai piktų liežuvių prasimanymas. Vis tik „Aušros“ vežimas ėjo klampyn: rods ji pididėjo formate, pasirodė vienas ar kitas paveikslėlis, o įturyš ne be taip man įdomiu ir įvairiu besirodė. Galiaus atėjo žinutė, viduvasaryje 1886 m., kad Mikšas neįstengė skolų apmokėti laiku ir kad spaustuvė jo (sako ne be intrigų) parduota iš varžytinių... žinoma, su tuo spaustuvės pardavimu žlugo ir „Aušra“.

Mikšas nusiminė, skundėsi ant draugų ir šiaip lietuvių už nerangų jo šelpimą ir gelbėjimą bėdoje, galiaus visai nuo lietuvių pasitraukė ir vargingai gyveno budamas vertėju Tilžės teismuose, iki mirė keletą metelių vėliaus. Ir juomi lietuvių bendruomenė nebesidomėjo, užmiršo, lyg kam ko... taip pat, kaip jį užmiršo Martyną Šernių, be kurio, kas žin, ar „Aušra“ būtų atsiradusi.

Susisiekimo suorganizavimui bene Jankus bus daugiausia padirbėjęs. Seniaus jau per sieną budavo gabenamos maldaknygės ar šiaip tikybinės knygelės. Bet daugiaus per sieną ėjo iš Prusų spiritasir prisiėjo susidomėti kontrabandistais spiritininkais. Tokie žmonės žiurėjo, kur jie daugiau pelnyti gauna. Dar maldaknyges

jie gabeno, bene kunigų paklausydami, bet kita buvo problema su šiaip literatūra. Kol dar kunigai nedraudė, buvo šiaip taip. Bet ilgai netrukus, kai kurie kunigai ėmė „Aušrą“ keikti, kaipo bodievišką: atkalbinėjo liaudį nuo jos skaitymo, atiminėjo iš rankų ar net grasino įskusti valdžiai. Tada dar labiaus pasunkėjo „Aušros“ gabenimas Lietuvon. Betgi sykiu radosi liaudyje žmonių, kurie dabar su didele uolybe ėmėsi laikraštį platinti, nežiurint kaskart didesnio Rusų valdžios slėgimo ir persekiojimo. Tarp pirmutinių „Aušros“ nešėju reikia paminėti tulą Angrabą, kuris nešdavo maldaknyges kun. Siderevičiui į Sudargą; prie jo prisidėjo keli pagelbininkai. Vėliaus apsigyveno Tilžėje P. Mikolainis*), kuris ir pats knygas gabeno ir sebrų susiieškojo. Pagarsėjo švedas, kurs galiaus tapo rastas nušautas netoli Vadzgirių. Ypatingai atsižymėjo Baltasai Erelis (Jurgis Bieliakas nuo Sosto).

Ypatingai pačioje pradžioje „Aušrai“ butų labai sunku buvę užsilaikyti, jeigu nebutų jos palaikyti norėjęs P. Kriaučiunas, mokytojas Mariampolės gimnazijoje, ir Juozas Miliauskas, policijos viršininkas Rygoje. Kriaučiunas užmokėdavo už šimtą ar du šimtu egzempliorių ir per Naumiestį jis pats parsisiųsdavo sau žinomais keliais (dažnai papirkdamas žandarus); per mokinius gi jis plačiai paskleisdavo „Aušrą“ Suvalkijoje ir Kaune.

INTALPA.

Leidėjos žodis	5
Tautos Atbudimas	12
Vysk. Valančiaus knygučių gaminimas M.	
Lietuvoj	54
Mūsų Rašomosios Kalbos Tėvai	60
Jaunius—Kriaučiūnas—Gimzauskas	63
1885 m. Priešaušris	101—128
Ką rašė aušrininkai pirm 30 ir 40 metų	129—164

P. S. Labai gaila, kad negalėjome patalpinti Martyno Šerniaus, žymiausio „Aušros“ kūrėjo paveikslo.

ŽVAIGŽDĒS' KNYGYNĒ GAUNAMOS KNYGOS

Apiegos Rymo katalikų Bažnyčios. Lenkiškai parašė kun. J. Lunkevičius. Vertė Gerutis. Antra laida, 188 pusl.	.60
Antanukas. Apysaka B. Pruso. Vertė Selimas. Antra laida. 40 pusl.	.15
Algimantas arba Lietuviai 13-ame šimtmečiuje. Istoriška apysaka. Parašė Dr. V. Prietris. Penki tomai, 488 pusl.	2.50
Antima Villis. Marės Radzevičiūtės apysaka. Jono Montvilos vertimas. Antra laida, 162 pusl.	.75
Bajoro Vuošvis. Apysaka iš lietuvių gyvenimo. Parašė Jonas Kmitas. 63 pusl.	.15
Biurokratai. Apysaka iš paskutinių atsitikimų Lietuvoje. Parašė Jonas Kmitas. 79 pusl.	.25
Fabiolė arba Bažnyčia Katakumbose. Kardinolo Wiseman'o. Vertė Vytautas. 354 pusl.	1.00
Gyvačių Karalius ir kitos apysakėlės. Parašė Ksaveras Vanagėlis. 31 pusl.	.10
Iš kelionės po Europą ir Aziją. Parašė Pranaičių Julė. 380 pusl., 102 iliustracijos (paveikslai), audeklo apdarais	2.25
Skuros apdarais, paaukuotais kraštais	3.50
Iš daktaro pasakojimų. Rudens diena. Sulaukė. Parašė Šatrijos Ragana. 69 pusl.	.25
Išvakarės gret Lemano ežero. Parašė kun. M. Morauskis. Vertė Gerutis. 172 pusl.	.75
Išpažinties Istorija. Prancuziškai parašė kun. A. Guillois, vertė kun. A. M. Milukas. Antras leidimas 1916 m.	.50
Kova ties Žalgiriais. Istoriška drama keturiuose aktuose. Parašė Savasis (Dr. V. Pietaris). 31 pusl.	.25
Kunigo giminė. Parašė J. Gerutis. 68 pusl.	.20
Kaip Elziutė praleido Šv. Jono dieną. Parašė P. D. 63 pusl. ..	.20
Krasauninkas—Laižybos—Dievo žmonės. Parašė Ksaveras Vanagėlis. 28 pusl.	.10
Kun. Dr. M. Gustaičio, Du laiškai iš Kelionės	.05
Kun. Dr. M. Gustaitis.....	5
Laisvės Metu. Apysaka iš paskutinių atsitikimų. Parašė Antanas 1908 m. 187 pusl.	.75
Laiškai iš Kelionės po Palestiną. Kaštai kun. Antano Miluko. 94 pusl.	.50

Užprašymus ir pinigus "ŽVAIGŽDĒ" 3654 Richmond St.,
adresuokit: Philadelphia, Pa

ŽVAIGŽDĖS' KNYGYNE GAUNAMOS KNYGOS

Lietuviškas Albumas. Dalis I. Istoriskos ir šiaip jau Lietuvos vietos. Parengė ir išleido kun. A. Milukas	.75
Lietuviškas Albumas. Dalis II. ir III. Lietuvos raštininkai, žymesni vyrai ir typai. Parengė ir išleido kun. A. Milukas	1.50
Lietuviškos Pasakos. Spaudon parengė Dr. J. Basanavičius. 262 pusl.	2.00
Mercier Kardinolo gromata apie Patrijotizmą ir Išlaikymą	.05
Moterystė ir šeimyna. Iš vokiškos kalbos vertė J. Gerutis. 41 pusl	.50
Mūsų Socijolistai. Apsysaka iš „Kudlamečio“ atsitikimų. Parašė Jonas Kmitas. 57 pusl.	.15
Melagių Dėdė. Vaizdelis iš Dzukų gyvenimo. Parašė Ksaveras Vanagėlis. 27 pusl.	10
Nekaltybė. Iš vokiško vertė J. Gerutis. 89 pusl.	.25
Ne Mieste Laimė. Prancuziškai parašė Pierre L'Ermite. Lietuviškai vertė Pranaičių Julė. 206 pusl.	1.00
Našlaičiai. Likimas tulos šeimynos. Vertė P. Str. 81 pusl.	.15
Pasikalbėjimas Giesmininko su Lietuva. Vyskupo A. Baranausko Eilės. Kaina	.05
Pasakyk Matušei, Agnieška, Ant Garlaivio. Tris Šatrijos Raganos apysakos.	.15
Pradžia ir išsiplėtimas Katalikų Tikėjimo. Parašė Vyskupas M. Valančius. 235 pusl.	1.00
Paklydėliai. Kun. J. Geručio. Antras leidimas.	.10
Pikta Dvasia. Latviškai parašė Rudolfas Blaumanis. Lietuviškai vertė Irlargas. 72 pusl.	.25
Patrimpo Laiškai. Kun. Miluko leidimas 1907 m.	.60
Šventųjų Gyvenimai. Skaitymai kiekvienai metų dienai. Su paveikslais. Spaudon parengė kun. A. Milukas, visi 4 tomai	3.50
Drutais audeklo apdarais	4.00
Skuros apdarais	5.00
Skuros apdarais, paausuotais kraštais	5.50
Šiapus ir anapus grabo. Parašė J. Gerutis. 210 pusl.	.60
Susiskaldėliai. Vaizdelis iš mūsų sodiečių gyvenimo. Parašė J. Gerutis. 62 pusl.	.20

Užprašymus ir pinigus „ŽVAIGŽDĖ“ 3654 Richmond St. adrešuokit: Philadelphia, Pa

ŽVAIGŽDĖS' KNYGYNĖ GAUNAMOS KNYGOS

Sodkionių Teologija. Parašė J. Gerutis. Gražiausia lietuviška kalba šioje knygoje išdėstyta visos Katalikų Teologijos mokslas. 285 psl.	1.00
Trumpas Katekizmas	.10
Vaičiailio Eilės. Su velionio plačia biografija ir paveikslu. 157 psl.	.75
Valdimierius. Apysaka. 47 psl.	.10
Pergyventos Valandos (Karvojaus Laiškai). Parašė K. A. K. 140 psl.	.60
Jonukas Karklynas eina Lietuvos pažintų. Parašė Prietelis. 47 psl.	.20
Socialistai Kas jie? — Iškur atsirado? — Ko nori? Parašė Dr. A. Civinskas. 124 psl.	.15
Gera Išpažintis Verta šv. Komunija. Kun. P. Saurusaičio. psl. 68	.10
Šatrijos Raganos, Saulei nusileidžiant, Iš mūsų karionės, Kalėdų Vakarais. 62 psl.	.15
„Aušros“ 40 Metų Sukaktuvėse. 1883 — 1923. (Perspaudinta iš 1923 m. Gruodžio Mėnesio „Žvaigždės“). 261 psl.	2.00
Lietuvių Tautos Istorija ir Dabartiniai Siekiniai Tautišku Atžvilgiu. Parašė kun. Antanas Jusaitis. 112 psl.	.75
„Žvaigždės“ 1922 metų kompletas	\$2.50
„Žvaigždės“ 1921 „ „	2.50
„Žvaigždės“ 1920 „ „	3.00
„Žvaigždės“ 1919 „ „	3.00
„Žvaigždės“ 1918 „ „	3.00
„Žv.“ 1917 „ „	3.00
„Žv.“ 1916 „ „	3.00
„Žv.“ 1915 „ „	3.00
„Dirvos Žinyno“ kompletai	3.00
Keliolikos metų „Žvaigždės“ kompletai \$5 kiekvienas.	

Užprašymus ir pinigus „ŽVAIGŽDĖ“ 3654 Richmond St.
adresuokit: Philadelphia, Pa

ALp 2217

Lietuvos nacionalinė
M. Mažvydo biblioteka

96 343183